

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ &
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΣ

Α. 000

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο συνεταιρισμός “ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ”
Κριτικές Παρατηρήσεις»

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΕΛΟΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: Χρήστος Τσουραμάνης

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: Αναστασία Μαρία

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2002

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	3
2. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ «ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ» ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	11
3. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	15
4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	20
Α' Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ	20
Β' Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ	22
Γ' Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ (Η ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ)	23
Δ' ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΕΡΔΩΝ	30
5. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	32
6. Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	38
7. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	46
8. ΤΑ ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ ΗΤΑΝ ΕΝΑΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΝΝΟΙΑ	52
Α) ΚΟΙΝΑ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ	58
Β) ΕΙΔΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ	58
Α) ΚΟΙΝΑ	61
Β) ΕΙΔΙΚΑ	75
ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ ΤΟΥ 1795	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	96

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ρίξει όσο γίνεται περισσότερο φως στη σύγχυση που επικρατεί μέχρι σήμερα τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, για το ποιος ήταν ο πρώτος συνεταιρισμός στον κόσμο και να τεκμηριώσει επιστημονικά ότι η κοινή συντροφιά των Αμπελακίων ήταν και παραμένει με ισχυρά ιστορικά ντοκουμέντα ο πρώτος συνεταιρισμός, της νεότερης και σύγχρονης εποχής, στον κόσμο. Και ότι μια τέτοια πρωτιά είναι μεγάλης ιστορικής σημασίας για τη χώρα μας σε παγκόσμιο επίπεδο.

- Στα κεφάλαια 1 έως 6 της εργασίας παρουσιάζεται με χρονολογική σειρά η πορεία του συνεταιρισμού Αμπελάκια, ξεκινώντας από τις μικρές συντροφίες - εταιρείες πάνω στις οποίες θεμελιώθηκε η ίδρυσή του και εξετάζοντας αναλυτικά τον τρόπο οργάνωσης και διοίκησης του συνεταιρισμού κατά την περίοδο των τριάντα και πλέον χρόνων κατά την οποία έδρασε και μεγαλούργησε.
- Στα κεφάλαια 7 και 8 εξετάζεται κατά πόσο η κοινή συντροφιά των Αμπελακίων μπορεί να θεωρηθεί ότι πραγματικά υπήρξε ένας συνεταιρισμός κατά την νεότερη έννοια της λέξεως.
- Το παράρτημα της εργασίας περιλαμβάνει το καταστατικό του συνεταιρισμού.

Τελειώνοντας οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον κ. Τσουραμάνη που με τις υποδείξεις του και τις διορθώσεις του με βοήθησε να ολοκληρώσω την παρούσα εργασία.

1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Τα Αμπελάκια είναι κωμόπολη της Θεσσαλίας. Βρίσκεται πάνω στους απόκρημνους βράχους της Όσας, απέναντι από την κορυφή του Ολύμπου. Προικισμένη από τη φύση με ολόκαθαρες και κρύες πηγές, κυριαρχεί επάνω στην γραφική κοιλάδα των Τεμπών που ποτίζεται από τον Πηνειό ποταμό. Κατόρθωσε με τον πληθυσμό της των 4.000 κατοίκων και τα 22 γειτονικά χωριά της ν' αποκτήσει, από το τέλος του 18^{ου} αιώνα έως την αρχή του 19^{ου}, μια υπεροχή βιομηχανική, εμπορική, ακόμη και πνευματική υποδομή έτσι που να θεωρείται από πολλούς συγγραφείς σαν φωτεινός φάρος ανάμεσα στη φτώχεια και την αθλιότητα των γειτονικών μερών και ν' αναφέρεται σαν ένα ελληνικό θαύμα, αν όχι μυθικό γεγονός.

Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται σε δυο πρωταρχικά γεγονότα που είναι η κατασκευή των βαμβακερών νημάτων και ο τέλειος κόκκινος χρωματισμός τους με ριζάρι καθώς και η λειτουργία μιας «συντροφιάς» με πολλαπλή δράση.

Η βιομηχανία του βαμβακιού άρχισε στα Αμπελάκια κατά τα τελευταία δέκα έτη του 18^{ου} αιώνα και σημείωσε μια εξαιρετική πρόοδο. Οι αιτίες είναι πολλές: Πρώτα - πρώτα το βαμβάκι που καλλιεργούνταν στην Θεσσαλία και που ήταν επίσης δυνατό να εισαχθεί και από την Μακεδονία, περιφέρεια γειτονική με τα Αμπελάκια, είχε πολύ μικρή τιμή. Επιπλέον εκείνη την εποχή η βιομηχανία του βαμβακιού εξασφάλισε μεθόδους που επιτρέπουν την παραγωγή βαμβακερών νημάτων με ανεξίτηλο κόκκινο χρώμα και με στιλπνότητα που άδικα άλλες χώρες επιχείρησαν να μιμηθούν. Ο Φελιξ ντέ Μπωζουρ (Felix de Beaujour), πρόξενος της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, αναφέρει ότι το νήμα των Αμπελακίων είναι πιο γλυκό και πιο απαλό στην αφή, σπάει

πιο δύσκολα και είναι πιο ανθεκτικό. Ασπρίζει καλύτερα και είναι πιο επιδεκτικό στο βάψιμο.

Από πού είχε την προέλευσή της η θαυμάσια αυτή ποιότητα του προϊόντος; Το πρόβλημα δεν λύθηκε ολότελα. Άλλοι μιν πιστεύουν ότι η ποιότητα οφείλεται στα ζωηρά και καθαρά νερά που αφθονούν στα Αμπελάκια και άλλοι ότι οφείλεται στο ριζάρι, την πιο φθηνή χρωστική ουσία της εποχής.

Το ριζάρι καλλιεργούταν από τον 18^ο αιώνα στην Ιωνία (η Σμύρνη ήταν το πιο σπουδαίο εξαγωγικό λιμάνι), στις όχθες του ποταμού Έρμου και στην πεδιάδα των Σάρδεων. Η Συντροφιά Αμπελακίων από εκεί το αγόραζε. Κατεργαζόταν το εισαγόμενο ριζάρι, σπάζοντάς το σε αλογοκίνητους μύλους. Αλλά προ παντός έκανε τις προμήθειές της από την κοιλάδα των Τεμπών όπου το ριζάρι φυτρώνει μόνο του καθώς και σε άλλες ελληνικές πόλεις και ιδιαίτερα στις Θεσσαλικές. Η ανακάλυψη από την γερμανική χημεία το 1870 της χρωστικής ουσίας του ριζαριού - της αλιζαρίνης, έγινε αιτία να εγκαταλειφθεί η χρήση του φυτού αυτού για βαφή. Ο κόμης Σαπτάλ σε μια έκθεσή του στο Ινστιτούτο της Γαλλίας αναφέρει ότι το ελληνικό ριζάρι, πολύ ανώτερο από το ευρωπαϊκό ήταν ένα σπουδαίο εμπόρευμα καλλιεργούμενο στη Βοιωτία και ιδιαίτερα στη Λιβαδειά και ότι έπειτα από μια επεξεργασία που το καθιστούσε χρησιμοποιήσιμο τροφοδοτούσε τα εργαστήρια της Θεσσαλίας και της Ηπείρου.

Εξάλλου οι Έλληνες ήταν φημισμένοι την εποχή εκείνη ως επιδέξιοι βαφείς. Ο Φέλιξ ντε Μπωζούρ, πρόξενος της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος αφιέρωσε ένα σπουδαίο μέρος του έργου του στην βιομηχανία των Αμπελακίων αναγνωρίζει ότι η Γαλλία δανείσθηκε από την Ελλάδα την τέχνη της κοκκινοβαφής του βαμβακιού. Πραγματικά, Έλληνες βαφείς εγκαταστάθηκαν κατά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα στο Μονπελλιέ και έβαφαν το βαμβάκι με το

σύστημα του τόπου τους. Η μέθοδός τους, συνεχίζει ο ίδιος συγγραφέας, αντιγράφηκε από τους Γάλλους βαφείς και έτσι η βαφική της Ανατολής διαδόθηκε στα εργαστήρια των επαρχιών και των πόλεων της Γαλλίας. Ο κόμης Σαιπάλ στην παραπάνω έκθεσή του αναγνωρίζει και αυτός την υπεροχή των ελληνικών έναντι των γαλλικών βαφείων καθώς και το ότι Αμπελακιώτες βαφείς, εγκατεστημένοι στο Μονπελλιέ, υπήρξαν οι εισαγωγείς της βιομηχανίας αυτής στη Γαλλία.

Έλληνες συγγραφείς διατυπώνουν την υπόθεση ότι υπήρχε κάποιο χημικό μυστικό που είχε την αρχή του σε μια πρακτική παλαιά παράδοση ή σε άλλες κλιματολογικές συμπτώσεις ή ακόμη και στην ανακάλυψη κάποιας επιστημονικής μεθόδου. Πιστεύουν ότι ένα εργαστήριο χημείας ιδρύθηκε στα Αμπελάκια και ότι, προικισμένο από όργανα φερμένα από τη Δύση εξυπηρέτησε πολύ τη βιοτεχνία της μικρής θεσσαλικής πόλεως και συνετέλεσε στην επιστημονικότερη κατεργασία των βαφών.

Οι συγγραφείς αυτοί, για να καταλήξουν στο συμπέρασμα τούτο, στηρίζονται επάνω στις μαρτυρίες μερικών παλαιότερων συγγραφέων που βεβαιώνουν ότι πολλοί Αμπελακιώτες είχαν παρακολουθήσει μαθήματα στη Γερμανία και μάλιστα ότι μερικοί από αυτούς είχαν κάνει εξαιρετες σπουδές στη φυσική. Εξάλλου μετά από την άρνηση της Υψηλής Πύλης να παραχωρήσει στους μεγάλους Διδασκάλους του Γένους Άνθιμο Γαζή και Γρηγόριο Κωνσταντά την άδεια να ιδρύσουν Ακαδημία, αυτοί έστειλαν τα όργανα της φυσικής και της χημείας στη Ζαγορά του Πηλίου και ίδρυσαν στις Μηλιές (του ιδίου βουνού) ένα λύκειο. Τα Αμπελάκια χρησιμοποιούσαν χημικές ύλες για τη βαφή των νημάτων και υποτίθεται ότι τα όργανα της φυσικής και της χημείας μεταφέρθηκαν από τη Ζαγορά στα Αμπελάκια. Το συμπέρασμα που βγαίνει από τη μεταφορά αυτή είναι ότι η χημεία ήταν μάθημα που

διδάσκονταν στα Αμπελάκια και ότι η θεσσαλική κωμόπολη, προικισμένη μ' ένα εργαστήριο σημείωνε προόδους.

Βέβαια η υπόθεση ότι υπήρχε στα Αμπελάκια ένα χημικό εργαστήριο δεν είναι θεμελιωμένη σοβαρά. Πραγματικά, η χημεία, ως καθαρή επιστήμη, δεν εμφανίζεται παρά μόνο κατά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και η πρακτική συμβολή της χρονολογείται μονάχα από τον 19^ο αιώνα. Λοιπόν αυτό αποδειχνει ότι ένα πειραματικό εργαστήριο από χημικά όργανα δεν μπορούσε να υπάρχει την μακρινή εκείνη εποχή στη μικρή θεσσαλική πόλη. Το πολύ να υπήρχε ένα σπουδαστήριο πειραματικής φυσικής προορισμένο προφανώς να εξυπηρετεί σχολικούς σκοπούς. Στο σημείο αυτό ο Ούρκουαρτ, γραμματέας της αγγλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη είναι κατηγορηματικός: «Η βιομηχανία των Αμπελακίων, γράφει, δεν οφείλει την ανάπτυξή της σε καμία νέα ανακάλυψη, σε κανένα μυστικό της χημείας, σε καμία εφεύρεση της μηχανικής... Τα Αμπελάκια δίδαξαν την τέχνη της βαφής χωρίς την βοήθεια καθηγητών της πειραματικής χημείας, διότι η τέχνη της βαφής ήταν για τους Αμπελακιώτες μία οικιακή βιομηχανία που την σπούδαζαν κάθε μέρα μέσα στους φούρνους κάθε εργαστηρίου.

Τέλος υπάρχει μία μαρτυρία πιο πειστική: ο ιστορικός Κωνσταντίνος Μ. Κούμας, που μετέφρασε στα Αμπελάκια ένα έργο του Λα Κάγι, όπως επίσης και τη χημεία του Γάλλου Πιέρ Αυγούστου Αντέ αναφέρει στην ιστορία του ότι χημικά και φυσικά πειράματα, άγνωστα έως τότε στην Ελλάδα, έγιναν για πρώτη φορά το 1812 στο ελληνικό γυμνάσιο της Σμύρνης.

Πάντως το βέβαιο είναι ότι οι Αμπελακιώτες κληρονομούσαν από πατέρα σε παιδί το τεχνικό σύστημα της βαφής. Χρησιμοποιούσαν 15 διαφορετικά υλικά, έκαναν μια επεξεργασία πάνω από ένα μήνα και εφαρμόζαν την πολύπλοκη τέχνη τους στην βαμβακοβιομηχανία χωρίς να προσφεύγουν σε καμία επιστήμη.

Η βαφική λοιπόν ήταν στα Αμπελάκια μια επιτόπια βιομηχανία. Η επεξεργασία αυτή έδωσε στη βαφή του βαμβακιού μια ανεξίτηλη ιδιοσυστασία και στους Αμπελακιώτες μια τόσο μεγάλη μαστοριά που, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Αμπελακιώτη συγγραφέα Ιωάννη Λεονάρδου, τα αγγλικά εργοστάσια δεν ήταν σε θέση να φτιάξουν νήματα με χρώμα σκουροκόκκινο και μόνιμο, ικανά να συναγωνισθούν το ελληνικό προϊόν. Δεν αμφισβητείται λοιπόν η υπεροχή της βαφικής των Αμπελακίων απέναντι της όμοιας τέχνης όλης της Ευρώπης.

Η βιομηχανία της μικρής θεσσαλικής πόλεως περιελάμβανε όλα τα στάδια. Καλλιεργούσαν το ριζάρη, έκλωθαν, λεύκαιναν και έβαφαν το βαμβάκι και το τακτοποιούσαν σε κουβάρια και σε πακέτα. Οι άνδρες ασχολούνταν κυρίως με τις υπαίθριες εργασίες και συγκέντρωναν από τα χωριά το εμπόρευμα σε μικρά δέματα, ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά έκαναν τις άλλες δουλειές (γνέσιμο, λεύκασμα – άσπρισμα – βάψιμο και τακτοποίηση σε κουβάρια και πακέτα). Ο Φέλιξ ντε Μπωζούρ μας δίνει μια συνοπτική περιγραφή του καταμερισμού της εργασίας στα Αμπελάκια: «Οι άνδρες βάφουν το βαμβάκι και οι γυναίκες το γνέθουν και το κατεργάζονται».

Έτσι η βιομηχανία αυτή διαδόθηκε στις οικογένειες. Όλη η εργασία δεν γινόταν σε μεγάλα εργοστάσια, αλλά μεμονωμένα, σε κάθε οικογένεια. Επρόκειτο ως επί το πλείστον για μία βιομηχανία περιορισμένη σ' ένα οικογενειακό πλαίσιο, εξαιρετικά όμως δραστήρια.

«Τ' Αμπελάκια, λέει ο Φέλιξ ντε Μπωζούρ, με τη δραστηριότητά τους μοιάζουν περισσότερο με μικρή πολιτεία της Ολλανδίας παρά με ένα χωριό της Τουρκίας. Η κωμόπολη αυτή με την βιομηχανία της σκορπίζει κίνηση και ζωή σ' όλα τα περίχωρα και δημιουργεί ένα μέγιστο εμπόριο που ενώνει την Γερμανία με την Ελλάδα. Ο πληθυσμός της που τριπλασιάστηκε μέσα σε 15 χρόνια είναι σήμερα 4.000 ψυχές. Όλος αυτός ο πληθυσμός ζει στα βαφεία σαν ένα σμήνος από μέλισσες

μέσα στην κυψέλη του. Στην κωμόπολη αυτή είναι ολότελα άγνωστα τα κακά ελαττώματα και οι έγνοιες που γεννιούνται από την οκνηρία. Οι καρδιές των Αμπελακιωτών είναι αγνές και οι φυσιογνωμίες τους ευχαριστημένες. Η ανεργία που μαραίνει κάτω από τα πόδια τους την ύπαιθρο που ποτίζεται από τον Πηνειό δεν ανέβηκε καθόλου ως τις πλαγιές του βουνού τους». Λίγο παρακάτω προσθέτει: «Είναι πολύ ευχάριστο να βλέπει κανείς τις Αμπελακιώτισσες να κρατούν η καθεμία τη ρόκα της και να φλυαρούν μαζί, μπροστά στην πόρτα των σπιτιών τους. Αλλά μια στιγμή μονάχα απολαμβάνει κανείς την ευχαρίστηση αυτή, διότι, μόλις παρουσιασθεί ένας ξένος, αμέσως φεύγουν, αφήνοντας να εκδηλωθεί κατά την γρήγορη φυγή τους ο πόθος να γίνουν αντικείμενα προσοχής.

Το μάτι τότε προλαβαίνει να συλλάβει γρήγορα μονάχα μερικές από τις μορφές τους. Αλλά πάντως αναγνωρίζει με έκπληξη του μερικά αρχαία ευκίνητα και λυγερά παραστήματα που χρησίμεψαν ως μοντέλα για τα ομορφότερα αγάλματα του κόσμου».

Ο Πουκεβίλ, περαστικός και αυτός από τα Αμπελάκια, σημειώνει την περασμένη λαμπρότητα, αλλά φθάνει να βεβαιώσει ότι οι Αμπελακιώτισσες δεν υπήρξαν ποτέ ευκίνητες νύμφες που φεύγουν σαν σελφίδες, μόλις δουν ξένους, διότι, λέει, οι εύρωστες αυτές γυναίκες της Θεσσαλίας είναι ντυμένες με χονδρό μάλλινο ύφασμα, μεταφέρουν βαριά φορτία και, όπως όλες οι χωρικές, ασχολούνται με γεωργικές εργασίες. Βέβαια, επειδή ο ιστορικός αυτός επισκέφθηκε την κωμόπολη στις αρχές της παρακμής της, είναι φυσικό, οι εντυπώσεις του να έχουν επηρεασθεί από την αθλιότητα που είδε στη χώρα την εποχή εκείνη.

Στα παραπάνω μπορούν να προστεθούν επίσης και οι απόψεις Ελλήνων συγγραφέων, οι οποίοι στα γραπτά τους, τα δημοσιευμένα σε διάφορες εποχές, ομόφωνα εμφανίζουν ανάγλυφη την λαμπρή εποχή που γνώρισε η μικρή πολιτεία της Θεσσαλίας: Ο Δανιήλ και ο

Γρηγόριος Κωνσταντάς γράφουν ότι πρόκειται για μια χώρα «ακουστή και πλούσια». Ο Ι. Λεονάρδος βεβαιώνει ότι τα Αμπελάκια «ήταν μια από τις πλέον επίσημες και εξαιρετες πόλεις της Ελλάδος». Και προσθέτει: «Αυτή υπερέβαινε στο εμπόριο και την τεχνική όλες τις θεσσαλικές πόλεις και τα εργοστάσια ήταν πρώτα σε όλη την Ελλάδα».

Αυτό ήταν το θαυμάσιο πεπρωμένο των Αμπελακίων. Η μικρή θεσσαλική πόλη γνώρισε μια εποχή μεγάλης ευδαιμονίας, που η ανάμνησή της μένει ζωντανή σε όλες τις γενεές που πέρασαν και μεταδόθηκε έως τις μέρες μας.

Σε τι είναι δυνατό να αποδοθεί η πρόοδος αυτή, η αληθινά εξαιρετική για μια μικρή πόλη που ήταν επιπλέον υποταγμένη στον τουρκικό ζυγό; Πώς να εξηγηθεί το υπερφυσικό αυτό ανέβασμα μιας κωμοπόλεως άγνωστης, φτωχής, ασήμαντης, στερημένης ακόμα και από ένα καλλιεργήσιμο χωράφι στα περίχωρά της και επίσης στερημένης από ντόπια βιομηχανία, εμπορική συναλλαγή, και οποιοδήποτε πλεονέκτημα ιδιοκτησίας, και που τέλος βρίσκονταν μακριά από κάθε εμπορικό δρόμο, από κάθε πλωτό ποτάμι και θάλασσα, χωρίς λιμάνι στη γειτονιά της και με δρόμους που χρησιμοποιούνταν μονάχα από κατσίκες;

Κατά γενική ομολογία δεν θα ήταν δυνατή η θαυμάσια αυτή άνοδος, αν δεν δινόταν πρωταρχική θέση στο πνεύμα συνεργασίας που εμπύχωνε τους Αμπελακιώτες. Πραγματικά, το πνεύμα αυτό, βοηθούμενο από την απλότητα και την εντιμότητα και ευνοημένο από το προνόμιο της χρωστικής ουσίας, αποκρυσταλλώθηκε κάτω από μια μορφή «αδελφότητας ή συντροφιάς» που είχε σε συνεργασία το κεφαλαίο και την εργασία. Η ένωση αυτή έδωσε στον κόσμο ένα μάθημα εμπορικής συνεργατικής και ένα παράδειγμα που δεν είχε όμοιό του στην εμπορική ιστορία της Ευρώπης.

Επιπλέον, οι Αμπελακιώτες, ως Θεσσαλοί, ήταν εμπυχωμένοι από ασυνήθιστο επιχειρηματικό πνεύμα.

Η ιστορία της Συντροφιάς των Αμπελακίων δεν διαλευκάνθηκε ακόμη πλήρως. Ένα ουσιαστικό σημείο της ιστορίας των Αμπελακίων είναι από που ξεκίνησε η βαμβακοβιομηχανία τους. Ακριβή γραπτά λείπουν. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν αρκετά, για να χαραχθεί μια όσο το δυνατό πιο κοντά στην αλήθεια σκιαγραφία που να εξιστορεί τη γέννηση της βιομηχανίας των Αμπελακιωτών, καθώς και των συνθηκών που ευνόησαν την εκκόλαψη και την επιτυχία της περίφημης συνεργατικής τους.

2. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ «ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ» ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ

Τα πρώτα βήματα της μικρής θεσσαλικής πόλεως δεν είναι γνωστά. Πιστεύεται γενικά ότι ιδρύθηκε στις αρχές του 18^{ου} αιώνα από τους κάτοικους των πόλεων Ραψάνης, που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά της κοιλάδας των Τερπών και της Ζαγοράς του Πηλίου ή κατά το τέλος του 17^{ου} αιώνα από τους κάτοικους του Λυκοστομίου, μιας μικρής πόλης της κοιλάδας των Τερπών. Και οι μεν και οι δε επεδίωκαν να ξεφύγουν την τυραννία των Τούρκων.

Πραγματικά η τουρκική πίεση ήταν εξαιρετικά εξασθενημένη παντού όπου οι πιεζόμενοι σχημάτιζαν ομοιογενείς ομάδες και προ πάντων όταν έμεναν πάνω στα ψηλά βουνά.

Αναφέρεται η ύπαρξη δημοτικών σχολείων στα Αμπελάκια κατά το 1700, αλλά το γεγονός αυτό δεν είναι βεβαιωμένο. Οι πρώτες εξακριβωμένες πληροφορίες μας παρέχονται από τον Σουηδό περιηγητή Μπιγιερνστελ που επισκέφθηκε τα Αμπελάκια δυο φορές τον Ιούνιο του 1779. Βρήκε 310 σπίτια και 5 εκκλησίες. Εξάλλου είναι γνωστή η ίδρυση, στα Αμπελάκια κατά το 1763 περίπου, μιας επισκοπής με τον τίτλο: «Επισκοπή Πλαταμώνος και Λυκοστομίου». Στην επισκοπή αυτή κάθισε τριάντα κατά σειρά χρόνια ο επίσκοπος Διονύσιος που της έδωσε μια ξεχωριστή λάμψη. Αυτός επικύρωσε το 1780 με την υπογραφή του το τότε καταστατικό της Συντροφιάς των Αμπελακίων.

Οι θεμελιωτές των Αμπελακίων, μετέφεραν στη νέα πατρίδα τους την δική τους τέχνη κατεργασίας και – βαφής των νημάτων. Πρέπει να παρατηρηθεί ως προς το θέμα αυτό ότι όλη η γειτονική περιφέρεια καταγινόταν την εποχή εκείνη με την βιομηχανία του βαμβακιού. Έτσι, εκτός από την Ραψάνη και την Ζαγορά, οι μικρές πολιτείες

Μακρυνίτσα και Πορταριά του Πηλίου, η Λάρισα, τα Φάρσαλα και, ιδιαίτερα, ο Τίρναβος, η Τσαρίτσα, η Αγιά και οι κωμοπόλεις Κρανιά, Δέσση (ή Δέσιανη) και Καρίτσα (ή Κάρτσα) (κοντά στην Αγιά) διατηρούσαν μια βιομηχανία όχι λιγότερο σπουδαία.

Αλλά τ' Αμπελάκια ξεπέρασαν όλες τις άλλες πολιτείες. Οι Αμπελακιώτες απέδειξαν ότι ήταν προικισμένοι με ζωηρή νοημοσύνη και μ' επιχειρηματικό πνεύμα αληθινά εξαιρετικό. Μόλις είδαν ότι χάρις στην γονιμότητα του εδάφους τους πετύχαιναν πλούσιες σοδιές, σκέφτηκαν να τ' ανταλλάσσουν με διάφορα είδη πρώτης ανάγκης.

Μερικοί από τους κατοίκους, τους αποφασισμένους ν' αφιερωθούν στο εμπόριο, περιηγήθηκαν τα εμπορικά λιμάνια της Ανατολής, τις εμπορικές πόλεις της Γερμανίας και της Ιταλίας, έφεραν ξένα εμπορεύματα στις πόλεις της Ελλάδος και της Τουρκίας και βοήθησαν τους Αμπελακιώτες να επωφεληθούν από εξακριβωμένες πληροφορίες αναφερόμενες στα εμπορικά, διαχειριστικά και λογιστικά βιβλία, στο εμπόριο και την βιομηχανία των άλλων εθνών. Οι Αμπελακιώτες, άνθρωποι ευφείς, τίμιοι και φιλομαθείς, ενασχολούμενοι με εμπόριο και άλλες βιομηχανικές δραστηριότητες κατάφεραν, μόλις εγκαταστάθηκαν, να εξασφαλίσουν μια καλύτερη τύχη. Είδαν πως η παραγωγή του βαμβακιού στις γειτονικές κωμοπόλεις ήταν άφθονη και σκέφτηκαν να κάνουν εξαγωγή του εμπορεύματος, αφού προηγουμένως το κατεργασθούν και το βάψουν.

Τα κεφάλαια έλειπαν για τις πρώτες αγορές. Μ' όλα αυτά οι καλλιεργητές έδειξαν προθυμία να κάνουν πιστώσεις. Αλλά όλες αυτές δεν μπορούσαν να επαρκέσουν στην άνθηση του εμπορίου. Τότε θαρραλέοι έμποροι από την Λάρισα και τα Γιάννενα δάνεισαν τ' αναγκαία κεφάλαια για την αγορά του βαμβακιού, την εγκατάσταση των πρώτων εργαστηρίων, ακόμη σε πρωτόγονη κατάσταση, και για βάψιμο των νημάτων. Οι πρώτες δοκιμές παρουσίασαν μια βαφή που η

ποιότητά της ήταν αμίμητη. Συνάμα έμποροι της Ηπείρου και ιδιαίτερα οι έμποροι της περιφέρειας του Ζαγορίου που είχαν εμπορικές συναλλαγές με την Αυστρία και την Γερμανία πέτυχαν να τοποθετήσουν στις χώρες αυτές προϊόντα των Αμπελακίων, όπως έκαναν νωρίτερα οι έμποροι, του Τιρνάβου και της Αγιάς. Τα πρώτα δείγματα με τους ζωηρούς και στυλινούς χρωματισμούς τους και με τα τέλεια επεξεργασμένα νήματά τους προκάλεσαν τον θαυμασμό των ξένων εμπόρων και νέες παραγγελίες. Έτσι ενθαρρύνθηκαν οι Αμπελακιώτες καθώς και οι πιστωτές τους και επιδόθηκαν σε μια καλύτερη οργάνωση αποστολής των εμπορευμάτων. Κάτοχοι πια αξιόλογης οικονομικής δυνάμεως, γνώρισαν από πιο κοντά τις ξένες χώρες και επωφελήθηκαν από τα ταξίδια τους για την καλύτερη οργάνωση του εμπορίου τους.

Για την αποστολή των εμπορευμάτων χρησιμοποιούσαν караβάνια που ήταν το καλύτερο μεταφορικό μέσο της εποχής στην Ήπειρο και στην Θεσσαλία, καθώς και τα ποταμόπλοια μέσω του Δούναβη. Τα караβάνια αυτά σχηματιζόνταν προπαντός από άλογα, καμιά εκατοστή. Αλλά και καμήλες με μαύρους οδηγούς δεν έλειπαν. Οπλισμένοι άνδρες τα συνόδευαν για ν' αντιμετωπίσουν κάθε κίνδυνο προερχόμενο από κακοποιούς. Εξ άλλου οι Αμπελακιώτες έδειχναν εξαιρετική φρονιμάδα που έφθανε έως το σημείο να συνάπτουν συμφωνίες με ληστές για το φύλαγμα των караβανιών δια μέσου των περιφερειών (ιδιαίτερα του Ολύμπου, της Αλβανίας και της Σερβίας) που διέσχιζαν. Τα караβάνια στάθμευαν σε διάφορα χάνια που ήταν ιδιοκτησίες Ηπειρωτών, έως ότου φθάσουν στην Αυστρία, την Ρουμανία και την Ρωσία.

Αλλά αποστολές γινόταν επίσης και από το Τρίκερι του Παγασητικού κόλπου, το πιο σπουδαίο θεσσαλικό εξαγωγικό λιμάνι απ' όπου η Θεσσαλία έκανε εξαγωγή όχι μόνο των νημάτων της, αλλά και

άλλων εμπορευμάτων της (μεταξιού, σόκων, λαδιού, ελαίων, βαμβακιού, δερμάτων και ρυζιού) για την Ολλανδία, την Ρωσία, την Βενετία, την Γένοβα και το Λιβόρνο.

Η επιτυχία που παρουσίασε η εμπορική δράση των Αμπελακιωτών τους παρότρυνε να ενωθούν για μια καλύτερη εκμετάλλευση της βιομηχανίας τους. Έτσι σχημάτισαν συντροφιές.

3. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ

Η κοινοτική οργάνωση, όπως παρουσιάστηκε μας, εξηγεί πως τα Αμπελάκια προσαρμόστηκαν χωρίς μεγάλες δυσκολίες με τις συνθήκες μιας δράσεως η οποία κινούνταν έξω από το διοικητικό πλαίσιο. Δεν είχαν παρά να θέσουν σε κίνηση, προς όφελος των νέων υπηρεσιών τους, τον έμπειρο μηχανισμό που χρησιμοποιούσαν στις διοικητικές υποθέσεις. Οι κοινοτικοί προϊστάμενοι των Αμπελακίων το σκέφθηκαν, όταν βρέθηκαν στην ανάγκη να πληρώσουν τους φόρους που απαιτούσαν οι τουρκικές αρχές και να κάνουν την κατανομή ανάμεσα στους φορολογούμενους. Απέκτησαν έτσι την βεβαιότητα ότι το καλύτερο μέσο γι' αυτό ήταν να έλθουν σε μια κοινή συνεννόηση. Κατόπιν σκέφθηκαν ότι θα πετύχαιναν κέρδη πολύ πιο σημαντικά, αν καθόριζαν για την κοινοτική οργάνωση ένα κοινό σκοπό: αγορές σε φθηνότερες τιμές, απαλλαγή από έξοδα προμήθειας, μεσιτείας και συναλλάγματος, εφοδιασμό της χώρας από τ' αναγκαία εμπορεύματα, συμμετοχή σε μεγάλες τραπεζιτικές εργασίες αναλαμβανόμενες από πρακτορεία ιδρυόμενα σε σπουδαία εμπορικά κέντρα, ελάττωση των ζημιών του καθενός σε περίπτωση εμπορικής καταστροφής και τέλος, εξασφάλιση της εημερίας για την χώρα. Επιπλέον η επίμορτη καλλιέργεια (κολλιγιά) εφαρμοζόμενη σε διάφορες περιοχές της Θεσσαλίας παρακίνησε τους Αμπελακιώτες να αναζητήσουν ένα καλύτερο σύστημα και να το εφαρμόσουν στην βιομηχανία τους.

Αφοσιώθηκαν λοιπόν στο πώς θα προσκόμιζαν το μεγαλύτερο δυνατό όφελος από τα πλεονεκτήματα που τους παρείχε η κοινοτική οργάνωση, δίνοντας μια γερή και πετυχημένη ώθηση στο πνεύμα του συνεργατισμού. Πραγματικά, κατόπιν από την πρώτη επιτυχία τους εξασφάλισαν μια ασυνήθιστη πώληση της παραγωγής τους. Μια πρώτη

συντροφιά σχηματίστηκε. Άλλοι Αμπελακιώτες, παρακινήμενοι από την επιτυχία αυτή, έμαθαν την τέχνη και ίδρυσαν μια δεύτερη συντροφιά. Ο Δανιήλ και Γρηγόριος Κωνσταντάς που είναι οι πιο κοντινοί συγγραφείς και από τους πρώτους που μνημόνευσαν την βιομηχανία των Αμπελακίων (1791) μας λένε ότι «μαζεύονται πολλοί (Αμπελακιώτες) και συστήνουν συντροφιάς, συντηρούν εμπορικά σπίτια στην Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Βιέννη, στη Λειψία και σε πολλές εμπορικές πόλεις τής Γερμανίας...». Τέλος ο συγγραφέας Ι. Λεονάρδος μας πληροφορεί ότι οι, Αμπελακιώτες «ήταν μοιρασμένοι σε 5 Συντροφιάς...». Οι συντροφιάς λειτουργούσαν κανονικά και είχαν έργο τους την εμπορική διεύθυνση. Έπειτα, μοιρασμένοι μέσα στις συντροφιάς αυτές τεχνίτες περισσότεροι από χίλιους ασχολούνταν με την βαφική και συνεργαζόμενοι πετύχαιναν ομοιομορφία στην παραγωγή.

Με όλα αυτά οι συντροφιάς αυτές συναγωνίζονταν άγρια μεταξύ τους πάνω στις τιμές των προϊόντων τους – πράγμα που έβλαπτε τα συμφέροντα των τεχνιτών και των χρηματοδοτών.

Μια παράδοση που υπήρχε στα Αμπελάκια αναφέρει ότι η ίδρυση της Κοινής (η συντροφιά ονομαζόταν τότε και με την λέξη αυτή) είχε αιτία την επιθυμία των συνεταίρων να αποφεύγουν τον συναγωνισμό κατά την πρόσληψη των πιο ειδικευμένων εργατών κι έτσι να περιορίζουν τις αξιώσεις τους.

Παρόλα αυτά δεν υπάρχει κανένα ίχνος της παραδόσεως αυτής στα διάφορα γραπτά και γι' αυτό πρέπει να γίνει δεκτή με κάποια επιφύλαξη.

Επιπλέον, ο φόβος μιας επεμβάσεως των Τούρκων δεν ήταν αβάσιμος. Η χώρα υπέφερε ερημωμένη από ληστές και η δημόσια ασφάλεια πολύ συχνά ήταν εξαιρετικά επισφαλής.

Όλοι αυτοί οι λόγοι παρακίνησαν τις συντροφίες να συγχωνευθούν σε μια - την Κοινή με πρωτοκαθέδρους 80 μεγαλεμπόρους. Σε ποια εποχή; Ο καθορισμός δεν είναι δυνατός παρά μονάχα συναγόμενος από διάφορες υποθέσεις. Το ιδρυτικό καταστατικό δεν διασώθηκε. Δυο μόνο καταστατικά διασώθηκαν: Το ένα με χρονολογία 1780 δημοσιεύθηκε στον «Νέον Ελληνομνήμονα» και το άλλο με χρονολογία 1795 διασώθηκε γαλλικά από τον Φρ. Μπουλανζέ που το πήρε από τον Δρόσο Δροσινό, γιατρό των Αμπελακίων και σημαντικό μέλος της συντροφιάς. Προκύπτει από τις διατάξεις των δύο αυτών καταστατικών (άρθρο 2 του καταστατικού του 1780 και άρθρο 3 του καταστατικού του 1795) ότι το συμβόλαιο που δέσμευε τους συνεταίρους ήταν ανανεώσιμο κάθε τρία χρόνια. Είναι λοιπόν δυνατό να συμπεράνει κανείς ότι υπήρξαν κατόπιν από την γνωστή ανανέωση του 1780 και άλλες διαδοχικές ανανεώσεις - το 1783, το 1786, το 1789, το 1792, το 1795, το 1798, το 1801, το 1804, το 1807 και το 1810, εποχή δηλαδή που είναι πολύ κοντά με την οριστική διάλυση της συντροφιάς.

Η χρονολογία λοιπόν της ιδρυτικής συνελεύσεως της συντροφιάς είναι ακαθόριστη. Μερικοί συγγραφείς πιστεύουν ότι συνήλθε το 1780, δηλαδή το έτος που είναι σημειωμένο στο πρώτο καταστατικό. Η γνώμη λοιπόν αυτή βρίσκεται σε αντίφαση με την διάταξη του ίδιου αυτού καταστατικού που αναφέρει ότι «διορίσθηκε αυτή η κοινή συντροφιά να ισχύσει για τρία χρόνια». Πρέπει να συμπεράνει κανείς ότι η Κοινή αυτή συντροφιά είδε το φως της ημέρας πολύ πριν από το 1780.

Ο Δρόσος Δροσινός που οι αναμνήσεις του, υπαγορευμένες από τον ίδιο, καταγράφηκαν στην Βιέννη το 1841, μεταγράφηκαν το 1847 και πάλι εκεί από κάποιον Δάρβαρι (καταγόμενο πιθανώς από την Κλεισούρα της Μακεδονίας) και δημοσιεύθηκαν από τον Φρ. Μπουλανζέ στο προαναφερόμενο έργο του αναφέρει το 1795 ως

χρονολογία ιδρύσεως της συντροφιάς. Αλλά οι αναμνήσεις του Δρόσου Δροσινού, περισυλλεγμένες σε μια εποχή αρκετά μακρινή από εκείνη που λειτούργησε η Συντροφιά των Αμπελακίων, αποδείχθηκαν σε διάφορα σημεία κάπως ασύμφωνες με την πραγματικότητα. Έπειτα το βιβλίο του Φρ. Μπουλανζέ τυπωμένο μετά το θάνατό του και συνεπώς χωρίς να έχει ελεγχθεί από τον ίδιο περιέχει σφάλματα που τα περισσότερα είναι τυπογραφικά. Αναφέρει π.χ. στις σελ. 27 και 252 ότι οι Αμπελακιώτες ανανέωσαν το καταστατικό τους το 1797. Παρόλα αυτά δημοσιεύει ο ίδιος στην σελ. 53 ένα αντίγραφο του δεύτερου καταστατικού με ημερομηνία 1^η του Φλεβάρη 1795 και το χαρακτηρίζει ως πρώτο καταστατικό.

Όλες αυτές οι έρευνες δείχνουν πόσο είναι δύσκολη, παρ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν, η λύση του προβλήματος της εποχής που ιδρύθηκε η μεγάλη συντροφιά των Αμπελακίων.

Άλλοι στηρίζονται στην βεβαίωση του Φελίξ ντέ Μπωζούρ για να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι το 1780 ήταν το έτος της πρώτης συνελεύσεως. Ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ έστειλε από την Λάρισα, ως πρόξενος της Γαλλίας στην Θεσσαλονίκη, μια επιστολή σχετική με τα Αμπελάκια στο αρμόδιο Υπουργείο του Παρισιού και σημείωσε ως ημερομηνία την πέμπτη ημέρα του μηνός Θερμιδór (Thermidor), έτος 5 (23 Ιουλίου 1797). Ο ίδιος αυτός συγγραφέας εκφράζεται κατά τον ακόλουθο τρόπο: «Το σχέδιο μιας μεγάλης εταιρίας (ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εσφαλμένα τη λέξη *commandite* = ετερόρρυθμος εταιρία) κυοφορήθηκε πριν από 20 χρόνια και μετά ένα χρόνο εκτελέστηκε». Κάνοντας τον υπολογισμό καταλήγουμε στο 1788. Αλλά η πληροφορία του Φελίξ ντέ Μπωζούρ είναι άραγε ακριβής; Μήπως ο συγγραφέας αυτός δεν κάνει επίσης λόγο για την διάλυση της εταιρίας (το έργο του έχει χρονολογία έτος 1800), τον διχασμό της σε μικρές εταιρίες

(commandites) και ακόμη και την εκκαθάρισή της, ενώ η Συντροφιά των Αμπελακίων παρέτεινε την ζωή της έως το 1811;

Το πιθανότερο είναι να κάνει κανείς τον ακόλουθο συλλογισμό. Παίρνοντας ως αφετηρία την ημερομηνία του καταστατικού του 1780, θα εφάρμοζε την κατά τριετία ανανέωση του άρθρου 2 πάνω σε μια κλιμάκωση προς τα πίσω. Έτσι θα εύρισκε την κατά προσέγγιση χρονολογία του 1760 που αναφέρεται από τον συγγραφέα Αρμάν Καρρέλ ως το έτος της πρώτης συνελεύσεως. Αλλά η χρονολογία αυτή είναι απολύτως ακριβής; Όχι. Αλλά αν δεν ξέρουμε την ακριβή ημερομηνία της συγχωνεύσεως, είναι βεβαιωμένο ότι υπήρχαν την εποχή εκείνη απομονωμένες συντροφίες του τύπου της μεγάλης συντροφιάς των Αμπελακίων, που συναγωνίζονταν άγρια μεταξύ τους.

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ

Και τώρα, για να γίνει καλύτερα κατανοητός ο ρόλος της Κοινής Συντροφιάς στην ζωή των Αμπελακίων και γενικά, στην ελληνική ζωή, πρέπει να κάνουμε μια επισκόπηση όλου του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού οικοδομήματος της μικρής θεσσαλικής πόλεως, όπως αυτό εμφανίζεται στα καταστατικά της συντροφιάς και περιγράφηκε από τον Δρόσο Δροσινό στις αναμνήσεις του και από τον Φρ. Μπουλανζέ στο γράμμα που έστειλε στον Ιωάννη Κωλέττη, πρωθυπουργό της Ελλάδος.

Υπήρχαν, λοιπόν, στα Αμπελάκια τρεις ξεχωριστές συντροφίες, αλλά όλες συνασπισμένες για το γενικό καλό. Ήταν μια διοικητική συντροφιά, μια αγροτική συντροφιά και μια εμποροβιομηχανική συντροφιά.

Οι συντροφίες αυτές διευθύνονταν από πέντε επιτροπές που τις εξέλεγαν όλοι οι κάτοικοι, πλούσιοι και φτωχοί, ηλικίας άνω των 21 ετών, οι οποίοι συνέρχονταν σε γενική συνέλευση. Ήταν δηλαδή: 1^ο η Ανωτάτη Επιτροπή, 2^ο η Διοικητική Επιτροπή, 3^ο η Αγροτική Επιτροπή, 4^ο η Διευθύντρια Βιομηχανική Επιτροπή και 5^ο η Εξελεγκτική Επιτροπή.

Α' Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

Η Διοικητική Συντροφιά είχε την πηγή της στην αυτονομία των δημοτικών εξουσιών μέσα στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επειδή η αυτονομία αυτή ποίκιλλε ανάλογα με την περιφέρεια της αυτοκρατορίας, είναι ανάγκη να απεικονισθεί εδώ συνοπτικά η αυτονομία που επεκράτησε στα Αμπελάκια.

Η Διοικητική Συντροφιά των Αμπελακίων διευθύνονταν από δύο επιτροπές: Μια Επιτροπή των προκρίτων (που διαφορετικά ονομαζόταν

και Ανώτατη Επιτροπή) και μια Διοικητική Επιτροπή (ή Επιτροπή των προεστών ή προέδρων).

Η πρώτη επιτροπή αποτελούμενη από τους πιο έμπειρους και συχνά από τους πιο φτωχούς, αλλά αναγνωρισμένους ως τους πιο ικανούς από την ψήφο των συμπατριωτών τους προκρίτους, ήταν επιφορτισμένη με όλες τις δικαιοδοσίες που ήταν ανατεθειμένες στην Διοικητική Επιτροπή. Επιπλέον είχε και ως έργο την ανώτερη εποπτεία όλης της συντροφιάς. Δίκαζε ποινικές υποθέσεις και έλυνε με διαιτησία τις εμπορικές διαφορές. Ερχόταν σε συνεννόηση με τον Πασά της Λάρισας και του κατέβαλλε τον φόρο. Διατηρούσε πολιτική αλληλογραφία με τους επισκόπους, τις ελληνικές κοινότητες και το Πατριαρχείο, και τέλος επόπτευε την εκτέλεση των αποφάσεων των γενικών συνελεύσεων, εφ' όσον επρόκειτο για τους λογαριασμούς της συντροφιάς και την χρήση των ποσών που ψηφίζονταν για το γενικό καλό. Τα μέλη της επιτροπής δεν μπορούσαν να απουσιάσουν από την χώρα επί τρία χρόνια, όση ήταν η διάρκεια των καθηκόντων τους.

Η Διοικητική πάλι Επιτροπή εκτελούσε τα καθήκοντά της σε κάθε κωμόπολη, κατένειμε, ανάμεσα σε όλες τις οικογένειες, το μερίδιο των φόρων, το καθορισμένο από τις τουρκικές αρχές με σύμφωνο με τους προεστούς. Η επιτροπή δεν φορολογούσε παρά εκείνους που είχαν περίσσειμα. Για να πετύχει μια δίκαιη κατανομή, υπολόγιζε τους φόρους μιας οικογένειας ανάλογα με τα χωράφια της και την βιομηχανία της και συνάμα υπολόγιζε και τις ανάγκες της. Τέλος φορολογούσε το εισόδημα που περίσσευε ανάλογα με την σπουδαιότητά του.

Η επιτροπή είχε επίσης ως έργο να διαχειρίζεται τα εισοδήματα των κοινοτικών χωραφιών, γηπέδων και βοσκοτόπων, την περιουσία της Εκκλησίας, τα ποσά του Κεντρικού Ταμείου που προορίζονταν για

την συντήρηση των δρόμων και την λειτουργία του νοσοκομείου και των αγαθοεργών ιδρυμάτων.

Β' Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

Η Αγροτική Επιτροπή η Επιτροπή των Εφοδιαστών ή Προμηθευτών αποτελούνταν από πέντε μέλη εκλεγόμενα στις γενικές συνελεύσεις ανάμεσα στα μέλη της Διευθύντριας Βιομηχανικής Επιτροπής της Εμπορικής και Βιομηχανικής Συντροφιάς που ονομαζόταν και διαφορετικά: Κοινή Συντροφιά.

Επόπτευε την εκμετάλλευση των αγροτικών προϊόντων που ήταν κυρίως το βαμβάκι, τα κρασιά, ο καπνός το μετάξι και το ελαιόλαδο. Καταγίνονταν με την καλύτερευση της καλλιέργειας. Δεχόταν το περίσσευμα των προϊόντων που δεν χρησίμευαν στην κατανάλωση των οικογενειών. Από όλα αυτά τα προϊόντα μονάχα το ελαιόλαδο, το οποίο μόλις και επαρκούσε για την εσωτερική κατανάλωση, γινόταν, αντικείμενο επιτόπιας ανταλλαγής. Η Επιτροπή αποτιμούσε τα προϊόντα που της παραδίνονταν σύμφωνα με τα καθοριζόμενα κάθε δυο μήνες τιμολόγια των αγορών όπου πωλούνταν τα ανωτέρω προϊόντα. Εξέδιδε αποδεικτικά που οι κάτοχοί τους μπορούσαν να τα εξαργυρώνουν αμέσως σε μετρητά στο Κεντρικό Ταμείο των Αμπελακίων ή να τα ανταλλάσσουν στα μαγαζιά της συντροφιάς κατά την τρέχουσα τιμή έναντι του σταριού ή κάθε άλλου τροφίμου ή εμπορεύματος. Τα αποδεικτικά αυτά χρησιμοποιούμενα κατά αυτόν τον τρόπο έπαιρναν την θέση νομίσματος που η χρήση του περιορίσθηκε πολύ. Έτσι δημιουργήθηκε το λογιστικό νόμισμα (*monnaie comptable*) που είναι το ιδανικό μέσο για τις συναλλαγές μέσα στις σοσιαλιστικές κοινωνίες. Όσοι συνεταιίροι δεν διέθεταν τα

αποδεικτικά αυτά είχαν κάθε ελευθερία να κάνουν αγορές στα μαγαζιά της συντροφιάς πληρώνοντας τους μετρητοίς.

Χάρης στις εμπορικές αυτές εργασίες με το εξωτερικό οι κάτοικοι των Αμπελακίων προμηθεύονταν διάφορα εμπορεύματα χωρίς να επιβαρύνονται με τα κέρδη που πραγματοποιούν οι μεσάζοντες και οι τοκογλύφοι. Η συντροφιά τους ικανοποιούσε πλήρως από την άποψη αυτή, διότι έθετε στην διάθεσή τους τα λογιστικά βιβλία για την δικαιολόγηση της τιμής της αγοράς και των μεταφορικών εξόδων των εμπορευμάτων.

Παρόλα αυτά πρέπει να παρατηρηθεί ότι η Αγροτική Συντροφιά δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί πάρα πολύ, διότι η προσοχή των Αμπελακιωτών ήταν περισσότερο απορροφημένη στην εκτέλεση των σκοπών που επεδίωκε η Εμπορική και Βιομηχανική Συντροφιά (η Κοινή Συντροφιά).

Γ' Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ (Η ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ)

Παρότι είναι άγνωστη η ακριβής ημερομηνία της ίδρυσης της συντροφιάς αυτής, έχουμε πολύ περισσότερες πληροφορίες σχετικές με την πολύπλοκη λειτουργία της και τις θαυμάσιες επιτυχίες της, κάνοντας την σύγκριση με τις άλλες δύο.

Με τους διοικητικούς μηχανισμούς της παρουσιάζει ιδιαίτερα γνωρίσματα, κάπως ασυνήθιστα στην εμπορική και βιομηχανική ζωή. Διοικείται από δυο επιτροπές που είναι: α) Η Διευθύντρια Βιομηχανική Επιτροπή (ή απλώς Διευθύντρια Επιτροπή), (μερικοί συγγραφείς την ονομάζουν επίσης Διευθυντικό Συμβούλιο ή Διευθυντικό Κομιτάτο) και β) Η Εξελεγκτική Επιτροπή (ή Εφορία).

Η πρώτη επιτροπή, αποτελούμενη από τρία μέλη που εκλέγονταν από τους εμπόρους των κωμοπόλεων έχει πολλαπλές δικαιοδοσίες. Ασχολείται με την καλυτέρευση των μεθόδων βαφικής, υφάνσεως κ.τ.λ. Διορίζει τους επιστάτες στο, εξωτερικό και τους υφισταμένους τους (υποεπιστάτες, λογιστές και μικροϋπαλλήλους) καθορίζοντας τα καθήκοντα του καθενός. Λαμβάνει από τους αντιπροσώπους του εξωτερικού τις εμπορικές πληροφορίες που την ενδιαφέρουν, μεταδίδει σ' αυτούς άλλες δικές της και τους δίνει εντολές για τις εργασίες που έχουν να εκτελέσουν. Κάθε τρίμηνο κάνει την διαβίβαση των τρεχούμενων λογαριασμών των διαφόρων πρακτορείων και, κάθε έτος, του γενικού ισολογισμού. Καταγράφει όλους αυτούς τους λογαριασμούς στο Μεγάλο Βιβλίο (το Καθολικό) της συντροφιάς και παρουσιάζει η ίδια στην Εξελεγκτική Επιτροπή, στο τέλος του τριμήνου και του έτους, τον γενικό τρεχούμενο λογαριασμό. Τέλος, υποβάλλει στην γενική συνέλευση μια γενική έκθεση των υποθέσεων της συντροφιάς.

Η δεύτερη επιτροπή είναι ένα όργανο επίσης σπουδαίο για την κανονική λειτουργία της συντροφιάς. Αποτελούμενη από 12 μέλη εκλεγόμενα από όλους τους συνεταιίρους έχει το δικαίωμα, αν το κρίνει εύλογο, να επαληθεύει σε κάθε στιγμή την κατάσταση των ταμείων και τα βιβλία της συντροφιάς. Μπορεί δια μέσου ενός από τα μέλη της αποστελλόμενου στο εξωτερικό να ασκήσει τον ίδιο έλεγχο στα πρακτορεία. Αφού εξετάσει τον γενικό λογαριασμό, συγκαλεί την γενική συνέλευση και της υποβάλλει την έκθεσή της, τις παρατηρήσεις της και τις προτάσεις της.

Η γενική συνέλευση συντάσσει τότε τους οριστικούς λογαριασμούς, παίρνει αποφάσεις, τροποποιεί τους κανονισμούς και αποφασίζει την κατανομή των κερδών. Επιπλέον, ανανεώνει κάθε τρία χρόνια την Διευθύντρια Επιτροπή και την Εξελεγκτική Επιτροπή.

Ψηφίζει τις αμοιβές που πρέπει να δοθούν στους υπαλλήλους (ταμίες, λογιστές κ.λ.π.) που δεν αμείβονται με καθορισμένο μισθό. Παίρνει αποφάσεις κατά πλειοψηφία. Προικισμένη με ευρείες δικαιοδοσίες και πολλαπλούς μηχανισμούς προσπαθεί να καταστήσει αδύνατη κάθε σπατάλη. Και το επιτυγχάνει θαυμάσια.

Θα εξετάσουμε τώρα τα άλλα θεμέλια της Κοινής Συντροφιάς. Κατά το καταστατικό του 1780 αποτελείται από «τις κατά μέρος συντροφίες» (άρθρο 6) και διοικείται στα Αμπελάκια από 7 συνεταιίρους, οι οποίοι λέγονταν επιστάτες και προεστώτες και στα έξω μέρη από τέσσερις συνεταιίρους, που αποκαλούνταν επιστάτες και διοικητές. Όλες οι υποθέσεις και οι λογαριασμοί τρέχουν στα ονόματα τριών μονάχα συνεταιίρων (του Δροσινού Χ' Ίβου, του Ιωάννη Δημητρίου Σφόρτζη και του Αρσενή Χ' Νίκου), οι οποίοι υπογράφουν: Δροσινός, Ιωάννης, Αρσένης και κοινή συντροφιά Θεσσαλίας.

Κατά το ίδιο καταστατικό του 1780 (άρθρο 9) οι επιστάτες και προεστώτες των Αμπελακίων Δροσινός Χ' Ίβου και ο Ιωάννης Σφόρτζης (Σβαρτς) ονομάζονται «κεφαλές και επιστάτες» επιφορτισμένοι «να κρατούν και επιτηρούν τα μετρητά και να παίρνουν στα χέρια όσα δίνει ο κάθε σύντροφος στην συντροφιά και όσα δανείζονται». Μόνο ο Δροσινός Χ' Ίβου έχει το δικαίωμα «να δίνει και τις ομολογίες και να υπογράφει».

Κατά το καταστατικό επίσης του 1795, η Κοινή Συντροφιά αποτελείται από δύο ξεχωριστές συντροφίες (την συντροφιά των Αδελφών Σβαρτς και την συντροφιά του Ευθυμίου Δημητρίου) και διοικείται από τρεις συνεταιίρους (τον Γεώργιο Σβαρτς, τον Ευθύμιο Δημητρίου και τον Ιωάννη Γαργούλη) που αποκαλούνταν επιστάτες και διαιτητές ή επιστάτες και διοικητές (κατά το γαλλικό κείμενο: *intendants et arbitres* ou *intendants et administrateurs*). Η όλη

περιουσία της διαιρείται σε 28 μερίδια που ανήκουν σε 45 συνεταίρους προϊσταμένους (associés chefs) ή προεστώτες ή πρώτους (primats).

Η Κοινή Συντροφιά κατά το ίδιο καταστατικό του 1795 εμφανίζεται στον εμπορικό κόσμο με την εταιρική επωνυμία : «Αδελφοί Σβάρτς και συντροφιά». Έτσι υπογράφεται και κάτω από αυτήν έχει ως σήμα (φίρμα) τα ακόλουθα κεφαλαία γράμματα: **ΑΔΣΦ Β**.

Τα γράμματα αυτά σημαίνουν: ΑΔ = Αδελφοί και ΣΦ = Σφαρτς (Σβάρτς = Schwarz). Το Β είναι άγνωστο. Κατά τον Ν. Α. Βέη πρέπει να ήταν Θ = Θεσσαλία.

Στις διάφορες αγορές του εξωτερικού η Κοινή Συντροφιά είναι γνωστή με το όνομα του αντιπροσώπου της. Στην Βιέννη, ξαφνικά, κέντρο τραπεζιτικών και εμπορικών εργασιών έχει εταιρική επωνυμία: Γεώργιος Σβάρτς και Σια.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί η σπουδαιότητα του κατατεθειμένου κεφαλαίου. Κανένα από τα δύο καταστατικά δεν αναφέρεται σε αυτό. Η παράλειψη αυτή έχει ως αιτία το ότι οι Αμπελακιώτες, επειδή γειτόνευαν με τους Τούρκους, ήταν υποχρεωμένοι να μην εκθέτουν αδιάκριτα την περιουσιακή κατάστασή τους. Γι' αυτό τα καταστατικά περιορίζονται να καθορίζουν, για τα καταθετόμενα κεφάλαια, ένα τόκο 12% (για τα ορφανικά κεφάλαια ο τόκος ήταν 10%) και να προσδιορίζουν ως καταθέτες τις ξεχωριστές συντροφίες (καταστατικό του 1780) ή συντρόφους προστατευόμενους των συνεταίρων προϊσταμένων (ή πρώτων ή προεστών) (καταστατικό του 1795).

Ο προσδιορισμός αυτός δείχνει ότι η συγχώνευση που είχε συντελεστεί δεν πραγματοποιήθηκε με την έννοια, όπως είναι αυτή γνωστή σήμερα. Ομάδες διατηρούν, μέσα στους κόλπους της συντροφιάς, την ιδιότητά τους και η συντροφιά διαπραγματεύεται περισσότερο με αυτές παρά με άτομα και συνεταίρους, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Εξάλλου δεν μας λείπουν και πληροφορίες σχετικές με το κατατεθειμένο κεφάλαιο. Ο Δρόσος Δροσινός που στην έκθεσή του λέει ότι διατηρεί ακόμη αρκετά σαφείς αναμνήσεις αναφέρει ότι το πρώτο κεφάλαιο που εγγράφηκε κατά την πρώτη γενική συνέλευση των 22 κωμοπόλεων των Αμπελακίων έφθανε τις 300.000 τουρκικά γρόσια. Εξάλλου, ο Φελίξ ντε Μπωζούρ, που το έργο του «Εικόνες του Εμπορίου της Ελλάδος» κυκλοφόρησε το 1800, δηλαδή σε μια εποχή πολύ κοντινή με την ίδρυση της πρώτης συντροφιάς, λέει ότι το αρχικό κεφάλαιο ήταν 600.000 γρόσια και ότι σε δυο χρόνια έφθασε το εκατομμύριο. Η διαφορά, αρκετά σημαντική, όσον αφορά το ποσό του κεφαλαίου, που υπάρχει ανάμεσα στις δυο αυτές εκθέσεις αποτελεί σαφή απόδειξη της αοριστίας που επικρατεί στο ζήτημα του καθορισμού της πρώτης συνελεύσεως και ιδιαίτερα στη χρονολογία της ιδρύσεως της συντροφιάς. Προφανώς, ο Δρόσος Δροσινός έχει υπόψη του μια συνέλευση πολύ διαφορετική από εκείνη που αναφέρει ο Φελίξ ντε Μπωζούρ.

Αλλά, αν και επικρατεί αβεβαιότητα όσον αφορά τις αρχές της συντροφιάς, είμαστε καλά κατατοπισμένοι όσον αφορά τις εισφορές κάθε συνεταίρου: οι μικρότερες εισφορές καθορίστηκαν σε 5.000 γρόσια και οι μεγαλύτερες δεν μπορούσαν να ξεπεράσουν τις 20.000. Η αιτία του περιορισμού αυτού, λέει ο Φελίξ ντε Μπωζούρ, ήταν η επιθυμία των συνεταίρων να αφαιρεθεί από τους πλούσιους η δυνατότητα να απορροφούν όλα τα κέρδη. Παρόλα αυτά, κανένα από τα καταστατικά δεν κάνει λόγο για τις εισφορές των συνεταίρων. Άραγε επειδή υπήρχε φόβος να αποκαλυφθεί στους Τούρκους η σπουδαιότητα των κατατεθειμένων κεφαλαίων, ή επειδή η διάταξη αυτή ήταν συμφωνημένη προφορικά; Η τελευταία αυτή πιθανότητα μας φαίνεται παραδεκτή, αν ληφθεί υπόψη ότι την εποχή εκείνη ο γραπτός λόγος δεν χρησιμοποιούταν όσο σήμερα και ότι οι συνεταίροι για την εκτέλεση

των υποχρεώσεών τους έδιναν μεγαλύτερη σημασία στις εκκλήσεις που απευθύνονταν προς τα αλτρουιστικά αισθήματα, την τάση προς την ένωση, την ομόνοια, το ηθικό συναίσθημα και τις κατάρες εναντίον του κακού παρά τις γραπτές συμφωνίες.

Δεν αναφέρεται ξεκάθαρα πόσες ήταν οι συντροφίες που είχαν συγχωνευθεί και πώς λειτουργούσαν μέσα στους κόλπους της συντροφιάς. Αλλά έχουμε αρκετά έγγραφα, που μας κάνουν γνωστό ότι ουσιαστικό υπάρχει πάνω στο ζήτημα αυτό. Οι συγχωνευμένες συντροφίες στην αρχή, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, ήταν πέντε. Το καταστατικό του 1780 κάνει λόγο για «μερικές ή κατά μέρος συντροφίες», αλλά το καταστατικό του 1795 (άρθρο 7) δηλώνει ότι η Κοινή Συντροφιά αποτελείτο «από δυο χωριστές συντροφίες, δηλαδή των αδελφών Σφαρτς και τού Ευθυμίου Δημητρίου». Αλλά αυτές ήταν οι σπουδαιότερες, διότι η Κοινή Συντροφιά περιελάμβανε επίσης συντροφίες από εργάτες ή «προστατευόμενους συντρόφους». Οι δύο κύριες συντροφίες είχαν ως μέλη μεγάλους αγροκτήμονες και αρχηγούς εργοστασίων (chefs de fabriques) που μοιράζονταν τα κέρδη μεταξύ τους, σύμφωνα με τα καθορισμένα από αυτούς τους ίδιους μερίδια. Κατά το καταστατικό του 1795 τα μερίδια αυτά ήταν 28 και κατανέμονταν ανάμεσα στους 45 συνεταίρους προϊσταμένους. Αυτοί έπειτα τα υποδιαιρούσαν για την κατανομή στους μικρούς ιδιοκτήτες και τους χερομάχους εργάτες.

Η εσωτερική συγκρότηση της συντροφιάς αναλυτικότερα ήταν περίπου ή ακόλουθη :

ΣΥΝΕΤΑΙΡΟΙ:

Οι συνεταίροι ήταν δύο κατηγορίες :

α) Συνεταίροι προϊστάμενοι (ή πρώτοι ή προεστοί) που ήταν ή αρχηγοί εργοστασίων (chefs de fabriques) ή ιδιοκτήτες χωραφιών βαμβακιού ή ριζαριού.

β) Σύντροφοι προστατευόμενοι ενός συνεταίρου προϊσταμένου (ή πρώτου ή προεστού). Ήταν ή μικροί ιδιοκτήτες χωραφιών ή εργάτες τεχνίτες ή χερομάχοι εργάτες. Όλοι οι προστατευόμενοι χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες: εκείνοι που είχαν την εγγύηση των συνεταίρων προϊσταμένων (ή πρώτων ή προεστών) και οι άλλοι που είχαν την εγγύηση της συντροφιάς (άρθρο 7 του καταστατικού του 1795).

ΕΡΓΑΤΕΣ:

Οι εργάτες εκτός από την εργασία τους μπορούσαν να μετέχουν και με ένα κεφάλαιο. Ποια σπουδαιότητα είχε αυτό; Τα καταστατικά δεν αναφέρουν τίποτα. Η σιωπή τους είναι μια άλλη απόδειξη ότι οι προφορικές υποχρεώσεις περισσότερο παρά οι γραπτές υποσχέσεις κατεύθυναν την Συντροφιά των Αμπελακίων κατά την επιδίωξη των σκοπών της.

Τα καταστατικά περιορίζονται να μας δίνουν άλλα διακριτικά γνωρίσματα της εργατικής συμμετοχής. Το καταστατικό του 1795 (άρθρο 7) ξαφνικά κάνει αναφορά σε «συντρόφους με λίγους πόρους» και «προστατευόμενους» και τους χωρίζει σε δύο κατηγορίες: συντρόφους που εγγυάται για αυτούς ένας «πρώτος ή προεστός» (ή συνεταίρος προϊστάμενος) και συντρόφους που γίνονταν δεκτοί μόνο με την εγγύηση της συντροφιάς. Το άρθρο 8 κάνει λόγο για την αποπομπή των προστατευομένων συντρόφων, όταν συνεχίζουν να πορεύονται την οδό της κακίας.

Πρέπει να σημειωθεί από τώρα, ότι οι χωρίς κεφάλαιο εργάτες, δηλαδή οι χερομάχοι εργάτες, δεν έπαιρναν μεροκάματο, αλλά

αμείβονταν σύμφωνα με ένα τιμολόγιο, όπου υπολογιζόταν εργασία που είχαν κάνει.

Δ' ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΕΡΔΩΝ

Η κατανομή των ετήσιων κερδών, παρότι είναι ανεπαρκώς διασαφηνισμένη στα καταστατικά, παρουσιάζεται κατά τις μαρτυρίες διαφόρων συγγραφέων, ως σύστημα με νεωτερισμούς.

Ο ετήσιος ισολογισμός γινόταν κατά τον ακόλουθο τρόπο: Πρώτα αφαιρούσαν: 1) Την τιμή του σταριού που αγοράζόταν για τους φτωχούς εργάτες, 2) Τους φόρους του δημοσίου, 3) Τα δώρα που χαρίζονταν στους πασάδες της Λάρισας, 4) Τα έξοδα των νοσοκομείων, των δρόμων, της βιβλιοθήκης, του ιατρείου, των εκκλησιών, της «Κάσσας των φτωχών» (ταμείου προνοίας), τα ενοίκια και έξοδα του μαγαζιού και του κονακιού (γραφείου), τα έξοδα ταξιδιών και τους μισθούς των υπαλλήλων, 5) Τους τόκους προς 12% για τα κατατεθειμένα κεφάλαια, δηλαδή για το εταιρικό κεφάλαιο και τις καταθέσεις κάθε συνεταιίρου και τα ξένα δάνεια.

Μετά τις περικοπές αυτές άρχιζε η κατανομή των κερδών. Αυτά μοιράζονταν ανάμεσα στους συνεταιίρους, τόσο τους προϊσταμένους όσο και τους συντρόφους.

A) Οι μεν και οι δε, είτε ιδιοκτήτες χωραφιών βαμβακιού ή αλιζαριού, είτε τεχνίτες που παρέδιδαν στα μαγαζιά το γνεσμένο βαμβάκι τους, εφοδιάζονταν με ένα γραμματίο που περιείχε την ποσότητα και την ποιότητα των προϊόντων τους. Αν το επιθυμούσαν, μπορούσαν να εισπράξουν αμέσως από το Κεντρικό Ταμείο μια προκαταβολή έως την μισή αξία του γραμματίου. Εισέπρατταν το υπόλοιπο κατά την γενική κατανομή.

B) Αν οι συνεταιίροι ήταν εργάτες χωρίς κεφάλαιο και που η εργασία τους ήταν το γνέσιμο, η βαφή, η συσκευασία, η μεταφορά ή

κάθε άλλη υπηρεσία, έπαιρναν επίσης ένα γραμμάτιο που σημειωνόταν ο αριθμός των εργάσιμων ημερών τους.

Η κατανομή των κερδών γινόταν κατά τον ακόλουθο τρόπο: Για την πρώτη κατηγορία η πληρωμή γινόταν σύμφωνα με την ποσότητα και την ποιότητα των προϊόντων που παραδίνονταν στο κατάστημα. Όσον αφορά το βαμβάκι, υπολόγιζαν την τιμή της αγοράς του και την μέση τιμή του νήματος, που πωλούνταν στις διάφορες αγορές. Η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές τιμές αποτελούσε την βάση για την πληρωμή των δικαιούχων της πρώτης κατηγορίας.

Ο τρόπος της αμοιβής της δεύτερης κατηγορίας παρουσίαζε μια αναμφισβήτητη πρωτοτυπία: Διαιρούσαν το υπόλοιπο των κερδών από τον συνολικό αριθμό των εργάσιμων ημερών όλης της συντροφιάς. Το πηλίκο που προέκυπτε αντιπροσώπευε την μέση άξια κάθε εργάσιμης ημέρας και ο εργάτης της κατηγορίας αυτής λάμβανε ένα ποσό αντιπροσωπευόμενο από το πηλίκο αυτό πολλαπλασιασμένο με τον αριθμό των εργάσιμων ημερών του, όπως αυτός ήταν σημειωμένος επάνω στα γραμμάτια, που εξέδιδαν οι επιθεωρητές.

5. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Ποιος ήταν ο συνολικός όγκος της βιομηχανικής και εμπορικής κινήσεως των Αμπελακίων; Πάνω στο θέμα αυτό, διαθέτουμε ακριβή στοιχεία που επεξηγούν τα θαυμαστικά επιφωνήματα διαφόρων συγγραφέων.

Κατά την εποχή της ευημερίας 24 εργοστάσια εργάζονται με πλήρη απόδοση. Οι εργάτες τους, υπολογιζόμενοι στην αρχή σε 1.000, έπειτα σε 2.000, εργάζονται με επιμέλεια και γρηγοράδα. Κάθε χρόνο βάφουν 2.500 μπάλες βαμβάκι από 100 οκάδες η καθεμία. Ο Άγγλος περιηγητής Χένρυ Χόλλαντ γράφει ότι τα Αμπελάκια προμήθευαν κάθε χρόνο περίπου 3.000 μπάλες βαμμένο βαμβακόνημα με βάρος κάθε μπάλας 250 λίβρες (123 περίπου κιλά). Ο Ουίλλιαμ Μάρτιν Λήκ αναφέρει ότι οι αποστολές που προορίζονταν για την Γερμανία έφταναν τις 150 έως 200 χιλιάδες οκάδες.

Αν πάρουμε ως βάση τους τρεις αριθμούς που παρέχονται από τους τρεις αυτούς συγγραφείς, προκύπτει ένας μέσος όρος από 250χιλ. οκάδες περίπου τον χρόνο. Όσον αφορά το κέρδος που προκύπτει από την δράση αυτή των Αμπελακιωτών, δεν είναι υπερβολικό σύμφωνα με την μαρτυρία του Ουίλλιαμ Μάρτιν Λήκ. Και αυτό, διότι τα μεταφορικά έξοδα έως το Βελιγράδι φθάνουν τα 60 γρόσια κατά φόρτωμα αλόγου και χρειάζονταν συνήθως δυο χρόνια για την πραγματοποίηση του κέρδους. Παρόλα αυτά, τα υπολογίζει στο διπλάσιο του κόστους μιας οκάς βαμβακόνημα, υπολογιζόμενου σε τρία ή τέσσερα γρόσια. Ο υπολογισμός αυτός συμφωνεί με την αποτίμηση του Φελίξ ντε Μπωζούρ που λέει ότι το κέρδος ήταν 60, 80 και μάλιστα και 100%, πράγμα που αιτιολογεί πώς το 1810 το κεφάλαιο της Κοινής Συντροφιάς έφθανε τα 20 εκατομμύρια γρόσια.

Τόσο μεγάλα κέρδη ήταν φυσικό να ασκήσουν μια επιτυχή επίδραση πάνω στην ζωή, τις συνήθειες και τα ήθη των Αμπελακιωτών. Εργαζόμενοι στα βαφεία, όπως ένα κοπάδι μελίτσια σε μια κυψέλη, δεν γνωρίζουν καθόλου τα ελαττώματα και τις σκοτούρες που προκαλεί η οκνηρία. Απολαμβάνουν υγεία και αγνότητα καρδιών. Έχουν την ευχαρίστηση αποτυπωμένη πάνω στα πρόσωπα και ένα παρουσιαστικό γεμάτο άνεση. Μένουν ικανοποιημένοι βλέποντας να διαπράττονται λίγα εγκλήματα στην χώρα τους και να ενισχύεται η ηθικότητα μαζί με την ευμάρειά τους. Θεωρούν τους εαυτούς τους ως τους πιο ευτυχισμένους ανθρώπους. Από τους λόφους τους βλέπουν την ύπαιθρο του Πηνειού εξασθενημένη από την σκλαβιά, που ήταν άγνωστη σ' αυτούς, αφού κανείς Τούρκος δεν μπορεί να κατοικήσει ούτε να διαμείνει μεταξύ τους. Απολαμβάνουν κατά κάποιον τρόπο μια ασυδοσία από τα κακά της δουλείας, που δοκιμάζουν οι Λαρισινοί συμπατριώτες τους. Προκαλούν τον σεβασμό ακόμη και των Τούρκων, της Λάρισας, καθώς επίσης και των γειτόνων τους που βρίσκουν κέρδος στην εξαγωγή των βαμβακονημάτων τους με την μεσολάβηση των Αμπελακίων.

Η μεγάλη αυτή αφθονία επιτρέπει στους Αμπελακιώτες να προικίσουν την πατρίδα τους με σχολεία και αγαθοεργά ιδρύματα. Ένα μεγάλο σχολείο ανυψώνεται στα Αμπελάκια, κάτω από την διεύθυνση των σοφών της εποχής. Οργανώνονται βιβλιοθήκες ακόμη και στις γειτονικές κωμοπόλεις. Λειτουργεί ένα νοσοκομείο. Μια υγειονομική υπηρεσία, που την εκτελούν γιατροί σπουδασμένοι στο εξωτερικό, επεκτείνει την δράση της στην πιο απόκεντρη ύπαιθρο. Αποθήκες που έχουν κτισθεί εδώ κι εκεί επιτρέπουν την καλή διαφύλαξη του σταριού, των βιομηχανικών και εμπορικών προϊόντων και την γρήγορη εκτέλεση των εμπορικών εργασιών. Υπάρχει ένα οργανωμένο ταμείο πρόνοιας για τους εργάτες που ήταν άνεργοι (Κάσσα των φτωχών).

Η ευπορία που προέκυψε, έβαλε την σφραγίδα της πάνω στα σπίτια των Αμπελακίων που μερικά από αυτά υπάρχουν ακόμη και σήμερα. Όλοι οι Αμπελακιώτες συναγωνίζονται ποιος θα κατασκευάσει καλύτερο σπίτι. Τα κτίριά τους είναι οικοδομημένα πάνω σε σχέδια φερμένα από την Γερμανία και διαρρυθμισμένα στα Αμπελάκια σύμφωνα με τον ανατολικό ρυθμό. Η πόλη, λέει ο Αμπελακιώτης συγγραφέας Ι. Λεονάρδος που διαμένει στην Βιέννη, είναι «ευπρεπισμένη με ψηλά σπίτια, πύργους και λαμπρά οικοδομήματα, τα οποία ανεβαίνουν το ένα προς το άλλο σαν πυραμίδα πάνω στο βουνό. Τα περισσότερα από αυτά είναι κτισμένα σχεδόν κατά το κάλλιστο νέο Ελληνικό και Ευρωπαϊκό ωραίο τρόπο, και πολλά από αυτά έχουν τρία πατώματα, όμως μεταξύ αυτών φαίνονται μερικά ανυψούμενα παλάτια, τα οποία φιλονικούν με τα πρώτα για το πιο είναι το καλύτερο και αυτά ανήκουν κυρίως στον γενικό καλλωπισμό της πόλης, και εξαιτίας της μεγαλοπρεπούς Τεκτονικής τους αξίζουν την προσοχή και την επίσκεψη των ξένων. Εξαιτίας όσων ελέχθησαν παραπάνω και με την βεβαίωση των περιηγητών, δίκαια τα Αμπελάκια αξίζουν να θεωρούνται ως μια ολλανδική πόλη παρά άλλη μια πόλη της Τουρκίας».

Μιλώντας έπειτα για το σπίτι του επιστάτη Γεωργίου Σβαρτς, ο ίδιος συγγραφέας προσθέτει: «Εδώ κατοικούσε η μάθηση, η τρυφή, τα κειμήλια, ο πλούτος, η δόξα, η αρχοντιά, η πολυτέλεια, και όλη η ευτυχία του κόσμου».

Όλα τα κτίρια είναι εφοδιασμένα με όλη την άνεση (κομφόρ) της εποχής. Λεπτά «πανό» στολίζουν τους τοίχους. Υαλογραφίες (βιτρώ) με χαρούμενα χρώματα και εστίες (τζάκια) βαρυφορτωμένες από στολισμό δίνουν στο εσωτερικό του κτιρίου ένα χαρακτήρα ευγένειας.

Με λίγα λόγια η ζωή στα Αμπελάκια δεν παρουσίαζε πια το χωριάτικο χαρακτήρα. Νέοι Αμπελακιώτες που είχαν σπουδάσει στην Γερμανία, γύριζαν πρόθυμα στην πατρίδα τους.

Η άνεση αυτή δημιούργησε μια πνευματική άνθιση που έχει την αιτία της όχι μόνο στην επαφή με τις ξένες χώρες, αλλά επίσης και στις προσπάθειες που έγιναν στον ίδιο τόπο. Έτσι η κοινότητα των Αμπελακίων και η Κοινή Συντροφιά, συνεργάστηκαν στενά για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού. Δημιούργησαν σχολικά ιδρύματα ονομαζόμενα κοινά σχολεία και έδωσαν σ' αυτό, το οποίο λεγόταν τότε και «Ελληνομουσείο», ό,τι θα το καθιστούσε υποδειγματικό ίδρυμα. Το ίδρυμα αυτό δεν ήταν δυνατό παρά να είναι τουλάχιστον σχολή μέσης εκπαιδευσεως της εποχής μας. Και αυτό επειδή δίδαξαν, ανάμεσα στα άλλα, ανώτερα μαθηματικά (διάφοροι συγγραφείς αναφέρουν ειδικά την άλγεβρα, την τριγωνομετρία και τις κωνικές τομές), την φιλοσοφία και τις ξένες γλώσσες.

Ο Μπιερνοστέλ που επισκέφθηκε τα Αμπελάκια το 1779 αναφέρει ότι ο καθηγητής Γεώργιος Τριανταφύλλου που σπούδασε στο Άγιο Όρος με καθηγητή τον περίφημο Ευγένιο (τον Βούλγαρι), δίδασκε Αριστοφάνη και Όμηρο και επίσης τα λατινικά. Ο ίδιος περιηγητής σημειώνει έπειτα τις ακόλουθες πληροφορίες που αναφέρονται στην πνευματική επίδοση του τόπου. Είδε τους Έλληνες συγγραφείς σε ωραίες ευρωπαϊκές εκδόσεις και δανείστηκε τον Στράβωνα. Συνομίλησε με τον επίσκοπο Διονύσιο που είχε φυλαγμένα τα βιβλία του σε ερμάριο από τον φόβο κλοπής από τους Αρβανιτάδες, με τον λόγιο γιατρό Νικόλαο Περίνη που ήταν από την Βενετία καθώς και με τον ευγενέστατο έμπορο Νικόλαο Μιχαήλ (αδελφό του επισκόπου Διονυσίου), που είχε μείνει 15 χρόνια στην Λειψία καθώς και με άλλους Έλληνες εμπόρους που μιλούσαν όλοι γερμανικά. Συζήτησε με τον καθηγητή Γεώργιο Τριανταφύλλου για το θέμα από ποτέ άρχισε να ξεπέφτει η ελληνική

γλώσσα. Του σύστησε τον σχηματισμό μιας συλλογής από φυτά (βοτανολόγιο) με τα ελληνικά ονόματα των έργων του Διοσκουρίδη και του Θεοφράστου που είχαν διαβαστεί στα Αμπελάκια, καθώς και την μελέτη της βοτανικής, του Λινναίου, την συγγραφή γεωγραφίας της Ελλάδας, συμπληρωματικής του έργου του Μητροπολίτη Μελετίου (του εξ Ιωαννίνων) και την καταγραφή των επιγραφών.

Η διδασκαλία στο «Ελληνομουσείο» είχε ανατεθεί στους πιο ξακουστούς καθηγητές της εποχής, τους «μεγάλους Διδασκάλους του γένους». Έτσι το ίδρυμα απέκτησε κατά διάφορες εποχές ως διευθυντές και καθηγητές, τον μεγάλο σοφό Ευγένιο Βούλγαρι, τον πολυμαθή ιεροδιάκονο Γρηγόριο Κωνσταντά, τον μαθηματικό και κληρικό Ιωνά Σπαρμιώτη, τον ιστορικό Κωνσταντίνο Κούμα, τον λεξικογράφο Άνθιμο Γαζή, τον “σοφό” Δανιήλ Μάγνη (ή Μάγνητα), τον ιερέα Πολυζώη και άλλους.

Όλοι αυτοί οι σοφοί συγκεντρώνονταν σε διάφορες εποχές μαζί με όσους είδε ο Μπιερνοστέλ ή και με άλλους, όπως ήταν ο ελληνοιστής, φιλόσοφος και γιατρός Ασσάνης, οι δύο αδελφοί Δρόσοι και οι εξάδελφοι τους, ο γιατρός και μεταφραστής Σακελλάρης που είχε σπουδάσει στην Βιέννη και συζητούσαν πως θα ήταν δυνατή η αναγέννηση του Ελληνικού Έθνους. Εδώ έκαναν σύσκεψη, μερικοί από αυτούς και προπαντός ο Άνθιμος Γαζής και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς για να ιδρύσουν μια «Ακαδημία», κατά τους μεν επιστημονικό ινστιτούτο, κατά τους δε ανώτερο ίδρυμα, όπου θα διδάσκονταν ελληνική και η λατινική φιλοσοφία, ανώτερα μαθηματικά και φυσικές επιστήμες. Αλλά η Υψηλή Πύλη που της ζήτησαν την άδεια αρνήθηκε να την παραχωρήσει.

Μετέφραζαν τότε πολλά έργα της εποχής και μια εταιρία πραγματοποίησε την έκδοση του περίφημου ελληνικού λεξικού του Άνθιμου Γαζή. Τέλος στα Αμπελάκια ιδρύθηκε η πρώτη σκηνή του

νεοελληνικού θεάτρου όπου, καθώς βεβαιώνει ο Μπαρτόλδου, παίχθηκαν κωμωδίες του Γερμανού συγγραφέα Κοτσεμπούε και ανάμεσα σε άλλες, η κωμωδία «Μισανθρωπία και Μετάνοια».

Εξάλλου η συντροφιά με τον καταστατικό χάρτη της (άρθρο 14 των δυο καταστατικών) είχε προβλέψει ένα πολύ ασφαλές μέσο για να διαδώσει ανάμεσα στα μέλη της τις προόδους που πραγματοποιήθηκαν στις μεγάλες χώρες της Δύσης. Πραγματικά, φρόντιζε να στέλνει νέους στο εξωτερικό, αλλά όλα τα έξοδα ήταν εις βάρος εκείνου που τους έστελνε. Παρόλα αυτά οι επιστάτες και διοικητές ή διοικητές και προεστώτες του εξωτερικού δέχονταν υποχρεωτικά τους νέους αυτούς και φρόντιζαν να τους σπουδάσουν την γλώσσα του τόπου, την λογιστική και ό,τι άλλο ήταν απαραίτητο. Όταν τελείωναν οι σπουδές τους, προσλαμβάνονταν στην συντροφιά χωρίς πληρωμή επί ένα έτος. Κατόπιν έπαιρναν έναν εύλογο μισθό. Αν στο τέλος του δευτέρου έτους ο νέος αποδεικνύονταν σώφρων, οικονόμος και άξιος στον τομέα του συνεχίζονταν η πρόοληψή του. Έτσι η ζωή της Δύσης πήρε θέση στην μικρή θεσσαλική πόλη.

Έτσι στην περίοδο όπου ο άκρος ατομικισμός ήταν κανόνας για την ατομική, και κοινωνική άνοδο οι Αμπελακιώτες κατόρθωσαν να δώσουν, στην ιδέα του συνεργατισμού την πιο χειροπιαστή και πρακτική μορφή και να απολαύσουν τα αγαθά της. «Οι διευθυντές, μας λέει ο Φελίξ ντε Μπωζούρ ήταν αφιλοκερδείς, οι αντιπρόσωποι γεμάτοι ζήλο και οι εργάτες πειθαρχικοί και εργατικοί».

6. Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ

Παρόλα αυτά η κατάσταση αυτή η οποία χαρακτηρίζονταν από μια ασυνήθιστη ευμάρεια δεν κράτησε πολύ καιρό. Διαδοχικές τροποποιήσεις του αρχικού καταστατικού που είχαν αιτία πολλά γεγονότα προκάλεσαν τον βαθμιαίο και σοβαρότατο κλονισμό αυτών των θεμελίων της συντροφιάς.

Ωστόσο οι σταθμοί που πέρασε η Συντροφιά των Αμπελακίων κατά τα τελευταία χρόνια της υπάρξεώς της δεν μας είναι ακριβώς γνωστοί. Ακριβή γραπτά λείπουν. Όσα διασώθηκαν δεν συμφωνούν. Ξαφνικά ο Φρ. Μπουλανζέ βασιζόμενος σε όσα είπε ο Δρόσος Δροσινός βεβαιώνει ότι η συντροφιά, διεπόμενη από το τρίτο καταστατικό (του 1803 ή του 1804) συνέχισε την ύπαρξή της έως την οριστική διάλυσή της η οποία έγινε το 1811.

Άλλοι συγγραφείς - ο Ουίλλιαμ Μαρτίν Λήκ, ξαφνικά, ο Φελίξ ντε Μπωζούρ και ο Μπαρτόλδου, που η μαρτυρία τους έχει αξία, εφόσον οι συγγραφείς αυτοί κατατοπίσθηκαν επιτόπου, αναφέρουν ότι η συντροφιά χωρίσθηκε σε πέντε ή έξι συντροφιάς που συναγωνίζονταν και έτσι υπήρχαν ζημιές. Πως να συμβιβάσει κανείς τις αντιφατικές αυτές πληροφορίες;

Κατά την γνώμη μας η πληροφορία που παρουσιάζει τον χωρισμό σε πέντε ή έξι συντροφιάς προέρχεται από τον Φελίξ ντε Μπωζούρ και αναδημοσιεύτηκε από τον Ουίλλιαμ Μαρτίν Λήκ, τον Μπαρτόλδου και άλλους συγγραφείς, χωρίς να ελέγξουν την ακρίβειά της. Διότι η πληροφορία αυτή αποδεικνύεται ανακριβής, όπως βεβαιώνεται και από γραπτά της εποχής. Έτσι δυο γράμματα γραμμένα, το ένα από την Κωνσταντινούπολη στις 16 του Γενάρη του 1800 και το άλλο

από την Βιέννη στις 24 του Φλεβάρη του 1805, αναφέρουν την ύπαρξη της Κοινής Συντροφιάς.

Αλλά η λειτουργία, όσον το δυνατό κανονική, της Κοινής Συντροφιάς, δεν εμπόδισε να γεννηθούν άλλες συντροφίες, προπαντός κατά το τέλος της Κοινής Συντροφιάς.

Όπως και αν είναι, φαίνεται βέβαιο ότι η συντροφιά πήρε τέλος στις αρχές του 1811. Την εποχή εκείνη η Τράπεζα της Βιέννης χρεοκόπησε και οι καταθέσεις των συνεταίρων, τοποθετημένες στην τράπεζα αυτή, χάθηκαν κατά μεγάλο μέρος για πάντα. Το γκρέμισμα των ελπίδων των Αμπελακιωτών ήταν ολοκληρωτικό. Η πανούκλα του 1813 που εξαφάνισε σχεδόν ολότελα τις γειτονικές πόλεις Τσαρίτσαϊνα (10.000 κάτοικοι), Τύρναβο (15.000 κάτοικοι), Ραψάνη και άλλες πόλεις, ήταν το ίδιο καταστροφική και για τα Αμπελάκια. Η ερήμωση ήταν πλήρης. Οι Αμπελακιώτες σε μεγάλο αριθμό εγκατέλειψαν την πατρίδα τους και εγκαταστάθηκαν στην Σμόρνη, την Κωνσταντινούπολη, την Ρωσία, την Αυστρία, την Γερμανία, την Γαλλία. Μερικοί βρήκαν άσυλο στην Γένοβα και το Λιβούρνο, όπου εμπορεύονταν ναυτικούς επενδύτες. Στο Λιβούρνο έκτισαν μάλιστα και μια εκκλησία.

Τα επόμενα χρόνια η κατάσταση έγινε πιο τραγική, τόσο που, όταν ο ιστορικός Πουκεβίλ κατά το 1815 επισκέφθηκε τα Αμπελάκια, δεν βρήκε παρά 460 οικογένειες που μονάχα 4 ή 5 περνούσαν μια ζωή λίγο ανώτερη από το μέτριο.

Τα Αμπελάκια ακόμη και αργότερα αντιμετώπισαν την κακοτυχία. Έτσι, ο Ι. Λεονάρδος, αφού σημείωσε ότι στην εποχή του (1836) «τα ωραία παλάτια που εξωτερικά μεν γελοούσαν, εσωτερικά δε έκλαιγαν, ήταν έρημα», αναφέρει ότι «σώζονται αν και βρίσκονται σε μέτρια κατάσταση, υφαντουργοί και άλλοι που δουλεύουν σε άλλες χωρικές χειροτεχνίες και που ασχολούνται με το μικρό εμπόριο». Και

σημειώνει το παράδειγμα αυτό που δείχνει την θεσσαλική πεισομνή: Παρ' όλες τις δυσκολίες και τις συμφορές οι Αμπελακιώτες έφεραν από την Γερμανία το 1826 μια νηθομηχανή (τζικρίκα, σωστότερα λέγεται τζικρίκι). Δούλευαν ακόμη μερικό καιρό. Αλλά στο τέλος άφησαν την μηχανή να φθείρεται είτε διότι ο ειδικός Γερμανός που είχε έλθει από τον τόπο του πέθανε, είτε διότι η φθηνότερη τιμή του πωλουμένου νήματος καθιστούσε την θέση των φτωχών γυναικών που έκλωθαν εξαιρετικά δύσκολη, είτε τέλος διότι συνέβησαν σπουδαία γεγονότα, όπως ήταν η επιδρομή του Αλή Πασά και η Ελληνική Επανάσταση.

Επιπλέον, η διαιτητική δικαιοδοσία που την χρησιμοποιούσαν οι Αμπελακιώτες, όχι μονάχα στην Τουρκία για να αποφεύγουν την ανάμειξη της εντόπιας δικαιοσύνης, αλλά και στο εξωτερικό, λειτούργησε θαυμάσια σε πολλές περιπτώσεις. Βρίσκουμε ένα παράδειγμα σ' ένα γράμμα του Ιωάννη Χατζή Κώνστα, σταλμένο από την Βιέννη στις 15 του Νοέμβρη 1799 στον Γεώργιο Σβάρτς, τον πεθερό του, για να τον πληροφορήσει ότι οι διαιτητές είχαν κρίνει την διαφορά της συντροφιάς με κάποιον Γκαραβέλα Ζ.

Όσον αφορά άλλες καταχρήσεις, ποιο σύστημα μπορεί να καυχηθεί ότι κατόρθωσε να είναι απαλλαγμένο απ' αυτές; Το σωστότερο είναι να θεωρηθούν ως διαχειριστικές ανωμαλίες που είναι αχώριστα περιστατικά της ζωής κάθε επιχειρήσεως.

Οι φιλονικίες των συνεταιρών ήταν πραγματικά συχνές. Αποδείξεις τους βρίσκονται στα δημοσιευμένα γράμματα από τον Ν. Α. Βέη.

Ορίστε μερικές αντεγκλήσεις των επιστολογράφων: Ένας Αμπελακιώτης ονομαζόμενος Ζαφείρης Δημητρίου Δαλγγούνης κατηγορεί τους αδελφούς του παραλήπτη Δημητρίου Γεωργίου Σβάρτς ότι «φαρμάκωσαν» τον πατέρα του και διατυπώνει απειλές αντιποίνων.

Ο Ίβος Δροσινός, επιστάτης στην Κωνσταντινούπολη, αποκαλύπτει (1806) ότι η κατάσταση της συντροφιάς είναι άσχημη και ονειδίζει τους άλλους ότι δεν εργάζονται, όπως αυτός, που εκτελεί μόνος τα χρέη γραμματικού. Ο Ιωάννης Δροσινός (από την Σμύρνη, 1804), εκφράζει όλη την λύπη του για «την απανθρωπιά του αχρείου Χρόνια». «Κατέβασα, προσθέτει, στο στομάχι μου ένα ποτήρι φαρμάκι και δεν μου έμεινε μυαλό στο κεφάλι». Ο ίδιος (από την Βιέννη, το 1806) χαρακτηρίζει ένα συνεταιίρο ως «Κλεπτοχρόνια» και ζητεί την ανάκληση ενός άλλου από το εξωτερικό, κατηγορώντας τον μέθυσσο, και ανίκανο. Ο ίδιος από την Βιέννη, το 1806, πληροφορεί ότι ένα συνεταιίρο ονομαζόμενο Καραθανάση «τον έδιωξε τον μασκαρά από το κονάκι με το πολιτζαϊ (αστυνομία)», διότι «έμαθε στα μεγάλα και στα χοντρά και στα έξοδα, ζητά και εδώ τα ίδια». Ο ίδιος, πάλι από την Βιέννη, το 1806, κάνει λόγο για ραδιουργίες του Ιωάννη Χατζή Κώνστα, επιστάτη και διοικητή στα Αμπελάκια.

Και συγγραφείς επίσης μας δίνουν αρκετά σαφείς μαρτυρίες του πνεύματος των Αμπελακιωτών συνεταιίρων. Ο Ουίλλιαμ Μαρτίν Λήκ αναφέρει ότι παρ' όλες τις ενδείξεις ενός ανώτερου πολιτισμού στα Αμπελάκια, η ελληνική «διχόνοια», (ο συγγραφέας σημειώνει την λέξη ελληνικά), επικρατεί πολύ περισσότερο παρά παντού αλλού και ότι τα άτομα, οι οικογένειες και οι συγγενείς είναι διχασμένοι από το κομματικό πάθος, τον φθόνο και την ζηλοτυπία.

Ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ, εκτός από την δίκη που την θεωρεί ως το κύριο αίτιο της διαλύσεως, αναφέρει και άλλα με γενικές εκφράσεις: «Η δυσπιστία, γράφει, το πνεύμα του φθόνου, ο πόθος της κακοποίας, όλα αυτά τα μικρά φιλόνικα πάθη που συνθέτουν τον ελληνικό χαρακτήρα υπονομεύουν (περίπου το 1798) τις νέες εταιρίες και είναι δυνατό να βγει το συμπέρασμα ότι θα έχουν μια εφήμερη ύπαρξη. Οι αξιώσεις των

αρχηγών, η αλαζονεία των νεόπλουτων προκάλεσαν το ρήμαγμα της παλαιάς εταιρίας».

Πολύ νωρίτερα, το 1791, οι Δανιήλ και Γρηγόριος Κωνσταντάς έγραψαν τα προφητικά αυτά λόγια: Οι Αμπελακιώτες «είναι όμως λίγο ασύμφωνοι και κρίμα στα τόσα άλλα καλά που έχουν, διότι αυτό το ολέθριο γέννημα της βαρβαρότητας τους βλάπτει εν μέρει και μπορεί να τους βλάψει και ολικώς».

Όλες αυτές οι πληροφορίες μας δείχνουν πόσο το πνεύμα που υπήρχε ανάμεσα στους Αμπελακιώτες ήταν λίγο κατάλληλο να στερεώσει την επιχείρησή τους. Αλλά ήταν άραγε ικανό να προκαλέσει τον ολοκληρωτικό αφανισμό του οικοδομήματος που ήταν τόσο σοφά κτισμένο; Είναι δύσκολο να δοθεί καταφατική απάντηση. Όλες αυτές οι φιλονικίες ήταν δυνατό να διορθωθούν.

Άλλοι συγγραφείς πιστεύουν ότι ο πλούτος και η πολυέξοδη ζωή των Αμπελακιωτών προκάλεσαν το πέσιμο της συντροφιάς τους. Ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ λέει ότι η υπεραφθονία του πλούτου, αντί να στερεώσει την εταιρία προκάλεσε την ακαταστασία και την σύγχυση. Οι διευθυντές, προσθέτει, αφού πλούτισαν, έγιναν απαιτητικοί. Οι φτωχοί, αφού πλούτισαν, δεν θέλησαν και αυτοί με την σειρά τους να υπακούουν.

Όσον αφορά τις μομφές του Φελίξ ντέ Μπωζούρ, οι Αμπελακιώτες τις απέκρουσαν, βεβαιώνοντας ότι δεν σημειώθηκαν στον τόπο τους ούτε ταραχές, ούτε ακολασίες, ούτε διαφθορά και ότι όλα αυτά επινοήθηκαν από τον ανωτέρω Γάλλο πρόξενο.

Μία από τις πιο σπουδαίες αιτίες της καταστροφής ήταν η συχνότητα των εργατικών διαταραχών. Πραγματικά, οι βιοτέχνες οδηγούμενοι από το πνεύμα του συνεργατισμού που επικρατούσε σε όλες τις θεσσαλικές συντροφίες, ζήτησαν, από τους προμηθευτές των πρώτων κεφαλαίων την συμμετοχή τους στα κέρδη. Την πέτυχαν. Έχουμε την απόδειξη αυτού στο καταστατικό του 1780. Αλλά, έπειτα,

κρατώντας το καταστατικό αυτό στα χέρια, ζήτησαν μετά την συμφωνημένη προθεσμία των τριών ετών νέες τροποποιήσεις. Η διαδικασία αυτή κατά την διεξαγωγή της παρουσίαζε συγκρούσεις και διαταραχές. Μάρτυρες της εποχής μας δίνουν μια αρκετά σαφή εικόνα των γεγονότων που ξετυλίχθηκαν κατά τις διαδοχικές τροποποιήσεις. Η τροποποίηση του 1795 δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς φαίνεται, ήρεμα. Και οι βιοτέχνες δεν φάνηκαν ευχαριστημένοι από την συμμετοχή στα κέρδη που πέτυχαν. Κατέφυγαν και πάλι στην εξέγερση. Προέκυψε μια αβάσταχτη κατάσταση που έφθασε το 1798 στο ανώτατο όριό της.

Οι ταραχές αυτές που βάσταξαν 20 μήνες, αληθινή εργατική εξέγερση, κατέληξαν σε μια νέα αναθεώρηση. Δημιουργήθηκε μια κατάσταση που μια συγχυσμένη εικόνα της διασώθηκε ως εμάς. Συγγραφείς λένε ότι το καταστατικό δεν λειτούργησε πια και ότι άλλες μονωμένες συντροφίες βγήκαν στη μέση. Ο Ουίλλιαμ Μάρτιν Λήκ αναφέρει ότι κατόπιν από την διάλυση της Κοινής Συντροφιάς λειτούργησαν ακόμη πέντε ή έξι συντροφίες. Ο Ούρκουαρτ λέει ότι μετά την διάλυση, οι εργατικές συντροφίες που κατείχαν μετοχές της παλαιάς εταιρίας ξαναφάνηκαν με τον ίδιο αριθμό. Ο Μπαρτόλδου καθορίζει ότι οι βαφείς διχάστηκαν σε πέντε κύριες εταιρίες που ζηλοφθονούσαν η μία την άλλη και πάθαιναν ζημιές εξαιτίας του αμοιβαίου συναγωνισμού.

Αλλά η βεβαίωση όλων αυτών των συγγραφέων ότι η Κοινή Συντροφιά χωρίστηκε περίπου το 1800 σε πολλές άλλες συντροφίες, δεν είναι ακριβής, διότι γράμματα Αμπελακιωτών γραμμένα μετά την ημερομηνία αυτή αναφέρουν την ύπαρξη της Κοινής Συντροφιάς. Φαίνεται ότι όλοι αυτοί οι συγγραφείς πήραν τις πληροφορίες τους από το έργο του Φελίξ ντε Μπωζούρ που η αφήγησή του σταματά περίπου στο 1798. Είναι αλήθεια ότι η διαταραχή της ίδιας φύσεως δεν

εξαφανίσθηκε. Είναι δυνατό να προσδιοριστεί μια εκδήλωσή της περίπου το 1805. Αλλά το αίτιό της ήταν πολύ διαφορετικό από εκείνο που αναφέρει ο Φελίξ ντε Μπωζούρ.

Μια άλλη πιο σπουδαία αιτία φανερώνεται κατά το τέλος της συντροφιάς. Είναι η εμφάνιση της βρετανικής βιομηχανίας των βαμβακερών νημάτων στο πεδίο του συναγωνισμού. Γνωρίζουμε ήδη ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων ήταν σε θέση να την αντιμετωπίζει. Αλλά οι Άγγλοι βιομήχανοι εργάστηκαν τόσο πολύ στον κλάδο αυτό που κατόρθωσαν να αποκτήσουν την υπεροχή. Η βιομηχανία τους και ιδιαίτερα, η πόλη Μάντσεστερ σημείωσε «μια εμπορική επανάσταση» για την εποχή.

Τα προϊόντα των Αμπελακίων δεν μπόρεσαν λοιπόν να αντισταθούν στον συναγωνισμό της βρετανικής βιομηχανίας. Οι αντιπρόσωποι της συντροφιάς στο εξωτερικό δεν φάνηκαν ικανοί να τον καταπολεμήσουν. Έπειτα, μερικοί από αυτούς δεν πρόσεξαν παρά μονάχα τα δικά τους συμφέροντα. Το σημαντικό αυτό γεγονός, ο βρετανικός συναγωνισμός έδωσε ένα θανάσιμο κτύπημα στην βιομηχανία των βαμβακονημάτων της Θεσσαλίας. Θεσσαλικές πόλεις περίφημες για την βαμβακομηχανία τους, όπως ο Τύρναβος, η Αγιά, η Ραψάνη και η Ζαγορά υποχρεώθηκαν να περιορίσουν την δραστηριότητά τους. Στο τέλος έχασαν κάθε πρωτείο. Τα ίδια τ' Αμπελάκια δεν μπόρεσαν να ν' αντιμετωπίσουν μια τόσο ισχυρή βιομηχανία και έπεσαν και αυτά τελευταία. Η αιτία αυτή είναι πράγματι η πιο αποφασιστική. Αλλά πρέπει σ' αυτήν να προστεθούν και άλλες, τουλάχιστον εκείνες που παρουσιάστηκαν από την φύση τους ικανές να βλάψουν την κανονική αλληλουχία της ζωής της συντροφιάς, όπως είναι π.χ. οι φιλονικίες των συνεταίρων και οι εργατικές εξεγέρσεις. Έτσι θα πλησιάσουμε περισσότερο την αλήθεια

παρά αν αποδίδαμε τον αφανισμό των Αμπελακίων σε μία και μόνη αιτία.

7. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Αφού κανείς διαβάσει την ιστορία της περίφημης αυτής συντροφιάς, είναι πολύ φυσικό να διερωτηθεί αν δεν είναι η αξιοσέβαστη προμάμμη όλων των οργανισμών του είδους αυτού. Για να έχει δικαίωμα στην ονομασία αυτή, πρέπει κατ' ανάγκην να παρουσιάσει τους τίτλους της: την αρχαιότητά της και ένα ζωντανό έργο.

Άλλοι συνεταιρισμοί διεκδικούν τον τίτλο αυτό. Ο Σαρλ Ζιντ τον απονέμει στους «Φιλοδικαίους Σκαπανείς της, Ρότοντεϊλ», που ίδρυσαν, στις 24 του Δεκέμβρη 1844 με 28 στερλίνες, το μικρό πρατήριό τους. Διακηρύσσει ότι οι άνω υφαντεργάτες φανέλων δημιούργησαν κάτι παραπάνω από μια κίνηση και μια δοξασία και ότι, επιχειρώντας μια ολόκληρη οικονομική ανασυγκρότηση, μπόρεσαν να δημιουργήσουν ένα ολόκληρο κόσμο και ιδιαίτερα ένα πρόγραμμα τόσο οριστικό όσο είναι οι πλάκες του Μωϋσή. Και τα προγράμματα των μεγάλων κοινωνικών σχολών τράβηξαν πάνω στην ίδια γραμμή αυτού. Τέλος, επειδή βρήκαν τα πρακτικά μέσα να το πραγματοποιήσουν, έχουν αναμφισβήτητα το δικαίωμα στο όνομα των Πατέρων του Συνεργατισμού.

Παρ' όλα αυτά, άλλοι συνεταιριστές ήλθαν να διεκδικήσουν το φωτοστέφανο της προτεραιότητας. Είναι ο Άγγλος δόκτωρ Κιγκ που ίδρυσε το 1827 στην πόλη Μπράιτον ένα καταναλωτικό συνεταιρισμό και μετά από τρία χρόνια και οι υφαντεργάτες από την Λυών Ρεϋνιέ και Ντερριόν, οι δημιουργοί, κατά το 1835 στη Λυών, ενός συνεταιρικού καταστήματος με την επωνυμία «Στο αληθινό εμπόριο».

Ο Σαρλ Ζιντ αμφισβητεί αυτή την, τιμή και από τον δόκτορα Κιγκ και από τους υφαντεργάτες της Λυών. Η άνθηση, λέει, του

συνεταιριστικού συστήματος (cooperative) του Κιγκ ήταν εφήμερη όσο και γρήγορη. Και οι υφαντεργάτες της Λυών υπήρξαν μονάχα πρόδρομοι, διότι ο συνεταιρισμός τους που ιδρύθηκε το 1835 πέθανε το 1838 και μονάχα έπειτα από 30 χρόνια οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί άρχισαν να φυτρώνουν στην Γαλλία. Ο Σαρλ Ζιντ θέτει την βάση αυτή, βρίσκει έπειτα και άλλους προδρόμους, ιδιαίτερα τον συνεταιρισμό της κωμοπόλεως Μοντζεγουέλ κοντά στην Οξφόρδη, που ιδρύθηκε από ένα επίσκοπο το 1794.

Παρ' όλα αυτά, οι Σκωτσέζοι, αποκρούοντας την άποψη αυτή, διεκδίκησαν τον ίδιο τίτλο ως ιδρυτές ενός πρώτου συνεταιρισμού που συστήθηκε στην χώρα τους το 1777 και που πέθανε το 1909 και ενός άλλου ακόμη, και αυτού ιδρυμένου από υφαντεργάτες, στην κωμόπολη Φέννγουϊκ το 1769, δηλαδή 65 έτη πριν από τους υφαντεργάτες της Λυών.

Η Συντροφιά των Αμπελακιωτών νηματοουργών συμμετέχει τώρα στον διαγωνισμό αυτό για να διεκδικήσει τον τιμητικό τίτλο της αρχαιότητας. Αν, όπως θα επιχειρήσουμε να αποδείξουμε, ήταν ένας αληθινός συνεταιρισμός, ο τίτλος αυτός της ανήκει αναμφισβήτητα. Διότι, η ίδρυση της γίνεται περίπου το 1760. Παρότι δεν υπάρχουν ακριβή έγγραφα πάνω στο θέμα αυτό, η χρονολογία αυτή φαίνεται η πιο πιθανή. Στην περίπτωση αυτή, η Συντροφιά των Αμπελακίων είναι η παλαιότερη από όλους τους συνεταιρισμούς, ακόμη και από τον συνεταιρισμό του Φέννγουϊκ που δεν έχει να παρουσιάσει ένα έργο τόσο ζωντανό και ευρύ, όσο έχει να επιδείξει η μικρή θεσσαλική κωμόπολη. Έχει δικαίωμα στον τίτλο της αρχαιότητας πάνω από όλους τους προδρόμους του συνεργατικού κινήματος. Αλλά αν η ημερομηνία του 1760 είναι αμφισβητήσιμη, η χρονολογία του 1778 είναι βεβαιωμένη. Έτσι έχει δικαίωμα στον τίτλο των «ιδρυτών» πολύ περισσότερο από τους Φιλοδίκαιους Σκαπανείς της Ρότοντεϊλ (1844)

που αναγνωρίστηκαν ως πατέρες του διεθνούς συνεργατικού κόσμου, καθώς και οι υφαντεργάτες της Λυών, οι δημιουργοί του καταστήματος «Στο αληθινό εμπόριο» (1835).

Η Συντροφιά των Αμπελακίων μπορεί άραγε να παρουσιάσει ένα έργο τόσο σπουδαίο και ευρύ για να έχει δικαίωμα στο φωτοστέφανο της προτεραιότητας; Αν κατά την ανάλυση που θα επακολουθήσει η Συντροφιά των Αμπελακίων περιλαμβάνει όλα τα διακριτικά γνωρίσματα του συνεταιρισμού, όπως αυτά καθορίστηκαν από την θεωρία και την νομοθεσία, πώς είναι δυνατό να μην της αναγνωρισθεί η μεστή και πολλαπλή ανάπτυξή της, ο πρακτικός χαρακτήρας των ιδεών της και η κοινωνική σημασία των πραγματοποιήσεών της;

Αληθινά, η Συντροφιά των Αμπελακίων δεν ήταν από τους προροτσντεϊλιανούς εκείνους συνεταιρισμούς, τους οπωσδήποτε νεκρογέννητους, που ήταν έργα φιλανθρωπίας, προστασίας και διαλογής, δημιουργημένα από ένα αίσθημα οίκτου και από τον πόθο της θεραπείας της εργατικής δυστυχίας και των υποτιμημένων ημερομισθίων. Το συμφέρον, λέει ο Φρ. Μπουλανζέ, ήταν το μοναδικό κίνητρο των προσπαθειών των Αμπελακιωτών για να διατηρήσουν την συντροφιά τους και ν' αναπτύξουν την ευημερία τους. Ο συγγραφέας αποκλείει ρητά τον πατριωτισμό την φιλοδοξία και την ελπίδα μιας αδύνατης εκδικήσεως εναντίον των δυναστών.

Πρόκειται λοιπόν για μια επιχείρηση παραγωγής και εμπορίου, που είχε το ευτύχημα να πετύχει όσο καμιά άλλη πρωτότερα. Δεν γεννήθηκε νεκρογέννητη, αφού η δράση της βάσταξε, κατά τα ιστορικά δεδομένα, ανάμεσα σε τρεις ή τέσσερις δεκαετίες.

Δεν είναι δυνατό να παρομοιάσουμε τη Συντροφιά των Αμπελακίων με τις «fruitieres» (πρωτογόνους τυροκομικούς συνεταιρισμούς) των Άλπεων, που χρονολογούνται από τον μεσαίωνα, με τους βουτυροκομικούς συνεταιρισμούς της περιφέρειας του Εριβάν

(Σοβιετική Αρμενία) και με τα ρωσικά «αρτέλ»κυνηγιού και ψαρέματος του 16^{ου} αιώνα, ούτε τέλος, με καμιά πρωτόγονη οργάνωση συνεργατισμού, διότι η δράση όλων αυτών των πρωτογόνων οργανισμών δεν παρουσιάζει την ευρύτητα που παρατηρήθηκε στην Συντροφιά των Αμπελακίων.

Η Συντροφιά των Αμπελακίων γεννήθηκε υπό όρους οικονομικούς σχεδόν όμοιους μ' εκείνους του βρετανικού περιβάλλοντος, όπου πήρε ζωή η συνεταιριστική άνθηση. Πραγματικά, η πόλη Μάντσεστερ, η σημερινή βασίλισσα της βιομηχανίας, η γειτονική με την Ρότοντεϊλ, δεν είχε την εποχή που η Συντροφιά των Αμπελακίων προόδευε παρά μονάχα μια καπνοδόχο μεγάλου εργοστασίου που κάπνιζε. Το 1791, οι εργάτες έκαψαν στο Μάντσεστερ το πρώτο εργοστάσιο από 400 υφαντουργικούς αργαλειούς για να ξαναγαυρίσουν στην εργασία με το χέρι (χειροτεχνία). Ήταν η εποχή που όσοι ζούσαν από την χειροτεχνική εργασία και την βιοτεχνία πλήθυναν στα βιομηχανικά κέντρα της Αγγλίας και που η ανάγκη οργανώσεως συνεταιρισμών έγινε πολύ αισθητή.

Σχεδόν τέτοιο ήταν στην εποχή εκείνη το οικονομικό περιβάλλον της Θεσσαλίας, όπου πολιτείες όπως τ' Αμπελάκια, η Ραψάνη, η Αγιά, ο Τύρναβος και η Ζαγορά και άλλες ακόμη ευημέρησαν με την βιομηχανία τους. Έπειτα η Συντροφιά των Αμπελακίων τάχα δεν πραγματοποίησε στον ανώτατο βαθμό κοντά σ' άλλα ουσιώδη σημεία του καταστατικού της Ρότοντεϊλ ακόμη και το σπουδαίο τούτο μέρος του ιδίου προγράμματος που θεσπίζει ότι ο συνεταιρισμός της Ρότοντεϊλ ανέλαβε ως έργο του να οργανώσει την παραγωγή και την κατανομή των προϊόντων, την εκπαίδευση και την διακυβέρνηση, να ιδρύσει με άλλα λόγια μιαν αυτόνομη κοινότητα (colonie, αποικία) με αλληλέγγυα συμφέροντα και να βοηθήσει άλλους συνεταιρισμούς να ιδρύσουν παρόμοιες κοινότητες;

Πραγματικά, η Συντροφιά των Αμπελακίων εφάρμοσε ένα μεγάλο μέρος του προγράμματος της Ρότονιείλ και πραγματοποίησε πολλές σκέψεις που τις στοχάστηκαν ιδεολόγοι και (ιδιαίτερα ο Σάρλ Φουριέ) για να εξυπηρετήσει την ευτυχία του ανθρώπινου γένους. Και για να προσφέρει την εξυπηρέτηση αυτή, κατόρθωσε να διαδώσει τα προϊόντα της στα τέσσερα σημεία του κόσμου. Έφερε από το εξωτερικό τ' αναγκαία στους συνεταιίρους της είδη για να τους τα μοιράσει υπό όρους ιδανικά ευνοϊκούς. Πήρε στα χέρια της την παιδεία, καθιστώντας την έδρα της ένα υποδειγματικό μορφωτικό κέντρο. Πολλαπλασίασε τα κοινωνικά ιδρύματα. Τέλος, επωφελούμενη από την ανικανότητα και την αδιαφορία των τουρκικών αρχών, διαχειρίστηκε μόνη όλες τις υποθέσεις κυβερνητικής και διοικητικής δικαιοδοσίας.

Η Συντροφιά των Αμπελακίων είναι ακόμη αξία του θαυμασμού μας διότι πέτυχε σε ένα άλλο πεδίο που θεωρείται σχεδόν ακατόρθωτο και σήμερα. Πράγματι, ποια συμβολή παρέχεται στους συνεταιριστές για να μπορέσουν να φτάσουν στην επιτυχία;

Επιδιώξτε, τους λένε, τον σκοπό σας μ' ένα έμμεσο δρόμο που φαίνεται πιο σύντομος. Δηλαδή, αντί να καταβάλλετε κάθε προσπάθεια για να νικήσετε τα σχεδόν ανυπέρβλητα εμπόδια διαμέσου του παραγωγικού συνεταιρισμού, δοκιμάστε να παράγετε διαμέσου του καταναλωτικού συνεταιρισμού. Πραγματικά, η συμβουλή αυτή ακολουθήθηκε από τους αγγλικούς καταναλωτικούς συνεταιρισμούς. Αφού μπήκαν αποφασιστικά στον δρόμο αυτό, πέτυχαν αρκετά μεγάλη ανάπτυξη και συνενώθηκαν κατά το ομοσπονδιακό σύστημα. Τώρα παράγουν με τα δικά τους μέσα ποικίλα είδη που άλλοτε αγόραζαν από τους βιομηχάνους.

Ο μεγάλος συνεταιριστής Σάρλ Ζιντ μη ικανοποιημένος από την επέκταση αυτή, κάνει την υπόθεση μιας ευρύτερης εφαρμογής του συστήματος αυτού διαμέσου της Συνεταιριστικής Ομοσπονδίας των

χονδρικών αγορών (της Cooperative Wholesale Society) του Μάντσεστερ. «Φθάνει, γράφει, να επεκταθεί απροσδιόριστα με την σκέψη η Συνεταιριστική Ομοσπονδία των χονδρικών αγορών του Μάντσεστερ, ωσότου περιλάβει όλη την τεχνουργική και γεωργική βιομηχανία της Αγγλίας, ώστε η μεγάλη αυτή διοίκηση, διαχειριζόμενη κυριαρχικά όλο τον μηχανισμό της παραγωγής και εκλεγόμενη από όλους τους καταναλωτές, δηλαδή από όλον τον κόσμο, να μάς δώσει μια προκαταβολική εικόνα του τι θα μπορούσε να είναι η σοσιαλιστική κοινωνία, η κοινωνική δημοκρατία, όπως λένε οι Γερμανοί».

Η Συντροφιά λοιπόν των Αμπελακίων έκανε το έργο αυτό κατά κάποιο μέτρο. Παρήγαγε μόνη της αρκετά είδη χρειαζόμενα στους συνεταιίρους της. Κράτησε στα χέρια της όλους τους τροχούς της συνεταιριστικής μηχανής, της προικισμένης με πολλαπλή αποδοτικότητα: Παραγωγή, κατανάλωση, πιστώσεις, μισθοδοσία εργατών. Με λίγα λόγια κυβέρνησε ιεραρχικά όλη την οικονομική ζωή της περιοχής της.

8. ΤΑ ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ ΗΤΑΝ ΕΝΑΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΝΝΟΙΑ

Η Συντροφιά των Αμπελακίων υπήρξε άραγε ένας συνεταιρισμός, όπως τον εννοούμε σήμερα; Παρήγαγε στοιχεία οικονομικής ζωής ολότελα νέα; Παρουσιάζει τον νομικό χαρακτήρα των νεώτερων συνεταιρισμών; Τέλος, ποια είναι τα πολιτικά δικαιώματά της μέσα στον συνεταιριστικό κόσμο;

Η διευκρίνηση των ερωτημάτων αυτών είναι ένα πρόβλημα αρκετά περίπλοκο και προκάλεσε πολλές συζητήσεις. Οι μεν και όχι από τους λιγότερο σημαντικούς, όπως ο Έλληνας ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος και ο Ν. Α. Βέης, ακαδημαϊκός και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών χαρακτηρίζουν την Συντροφιά των Αμπελακίων ως ετερόρρυθμο εταιρία, αλλά χωρίς να αιτιολογούν τον χαρακτηρισμό τους.

Άλλοι πάλι, χρησιμοποιώντας ένα αόριστο λεκτικό, λένε ότι πρόκειται για μια βιοτεχνική και εμπορική εταιρία. Ο Γιάννης Κορδάτος, γνωστός για τα έργα του που αναφέρονται στην πολιτική και κοινωνική ιστορία της Ελλάδας είναι της γνώμης ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων δεν μπορούσε να ήταν τίποτε άλλο παρά μια ενοποίηση των μικρότερων εταιριών που αρχικά υπήρχαν στα Αμπελάκια και ότι η βυνεργασία (κεφάλαιο και εργασία) δεν είναι το μόνο χαρακτηριστικό που χωρίζει τον συνεταιρισμό από τις άλλες εταιρίες.

Οι περισσότεροι συγγραφείς, χωρίς να προσπαθήσουν να καθορίσουν την φύση της Συντροφιάς των Αμπελακίων μ' ένα επιστημονικό ορισμό, που θα της εξασφάλιζε την πρέπουσα θέση στον συνεταιριστικό κόσμο, καταγίνονται να εξαίρουν τον κοινωνικό χαρακτήρα, την αναμφισβήτητη πρωτοτυπία και την κολοσσιαία

επιτυχία της συντροφιάς. Κατά την γνώμη τους, η Ελλάδα, υπήρξε το λίκνο των συνεταιρισμών, στους οποίους το κεφάλαιο και η εργασία συνεργάστηκαν με πλήρη αρμονία. Ο νομομαθής Γεώργιος Φιλάρετος, διατυπώνει την γνώμη ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων δεν είναι δυνατό να συγκριθεί με καμιά από τις σύγχρονες συνεργατικές εταιρίες, διότι, λέει, αν αυτές έχουν «σκοπό είτε μόνον καταναλώσεως (societes cooperatives de consommation), είτε μόνον αμοιβαίας πίστεως (societes cooperatives de credit), είτε μόνον παραγωγής (societes cooperatives de production), ή των Αμπελακιωτών συνεστήθη από τα μέλη της κοινότητας ως αρχική μικτή (societe cooperative mixte), συμπεριλαμβάνουσα για το σκοπό αυτό και τις τρεις κατηγορίες, λειτούργησε δε από την αρχή θαυμάσια και απρόσκοπτα. Αλλά η σημαντικότερη διαφορά αυτής προς όλες τις άλλες συνίσταται στο ότι ήταν συγχρόνως και αδελφική ένωση των μελών της κοινότητας, που χωριζόταν σε δύο μέρη, που ενώνονταν μεταξύ τους και με την κωμόπολη των Αμπελακίων ομοσπονδιακά. Με άλλα λόγια, με τον υλικό συνεταιρισμό υπήρχε και σύνδεσμος κοινωνικός, διοικητικός, ηθικός».

Η ποικιλία των γνώμων των συγγραφέων δείχνει καθαρά την μεγάλη ασάφεια που βασιλεύει ακόμα όσον αφορά την φύση της περίφημης Συντροφιάς των Αμπελακίων. Πώς αιτιολογείται αυτό; Από το ότι κατόπι από μίαν ύπαρξη των συνεταιρισμών, που βάσταξε περισσότερο από ένα αιώνα, δεν πραγματοποιήθηκε ακόμη συμφωνία πάνω στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του συνεργατισμού. Η ομοφωνία αυτή είναι ανύπαρκτη όχι μονάχα στην θεωρία, αλλά επίσης και στην νομοθεσία διαφόρων χωρών, όπου η συνεταιριστική οργάνωση κατέχει βαθιές ρίζες. Παρ' όλα αυτά μια προσεκτική μελέτη των γενομένων, πάνω στο θέμα αυτό, εργασιών, θα μας επιτρέψει να συναγάγουμε μέσα στο πλήθος των διακριτικών σημείων ό,τι ουσιώδες

απαιτείται για να διατυπωθεί μια σταθερή κρίση πάνω στην Συντροφιά των Αμπελακίων.

Ας πάρουμε πρώτα την θεωρία. Αυτή αφοσιώθηκε στην αποστολή της, προτού ακόμη ο νομοθέτης σκεφθεί να παραχωρήσει στους συνεταιρισμούς ένα ειδικό διακανονισμό. Επειδή έλειπαν τα νομοθετικά κείμενα, η θεωρία είχε να επιτελέσει περισσότερη εργασία εδώ, παρά αλλού, προπαντός αν ληφθεί υπόψη ότι και, μετά την επέμβαση του νομοθέτη δεν βρήκε ένα συνολικό διακανονισμό, που να της επιτρέψει να συναγάγει ενιαίες αρχές.

Αυτό μας οδηγεί να κάνουμε μερικές παρατηρήσεις: Η διατύπωση θεωρίας πάνω στο σύνολο είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί. Ο νομοθέτης απέφυγε να την καθιερώσει σ' ένα συνθετικό τύπο (formule). Η δυσκολία προέρχεται από το ότι οι κατηγορίες των συνεταιρισμών είναι πολλές: καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, παραγωγικοί συνεταιρισμοί, πιστωτικοί συνεταιρισμοί, οικοδομικοί συνεταιρισμοί, εργατικοί συνεταιρισμοί. Για τον λόγο αυτό, ορισμένοι χαρακτήρες είναι πολύ σπουδαιότεροι σε μια κατηγορία συνεταιρισμών, παρά σε μίαν άλλη και άλλοι πάλι απαραίτητοι εδώ, δεν έχουν καμιά έννοια αλλού. Παρ' όλα αυτά είναι σωστόνα παρατηρηθεί ότι η δυσκολία αυτή χάνει πολύ από την σημασία της όσον αφορά τα Αμπελάκια. Διότι η συντροφιά αυτή υπήρξε, όπως θα προσπαθήσουμε να τα αποδείξουμε, ένας συνεταιρισμός με τριπλό σκοπό: την παραγωγή, την κατανάλωση και την πίστη.

Δίνοντας παρακάτω μια εικόνα της έννοιας του συνεταιρισμού, όπως περιέχεται στους διάφορους ορισμούς, θα προσπαθήσουμε να συναγάγουμε τους θεμελιώδεις χαρακτήρες και την τάση της συνεταιριστικής θεωρίας για να τους εφαρμόσουμε στην Συντροφιά των Αμπελακίων.

Ας αρχίσουμε από τον Σάρλ Ζιντ. Παρότι γνωματεύει ότι ένας ορισμός αρκετά ευρύς για να περιλάβει όλους τους συνεταιρισμούς (καταναλωτικούς, πιστωτικούς, οικοδομικούς, παραγωγικούς), αποτελεί άλυτο πρόβλημα, παρ' όλα αυτά, με τις επεξηγηματικές αναλύσεις του ο έσοχος αυτός συνεταιριστής θέτει στερεά τα διακριτικά όρια μεταξύ των συνεταιρισμών και των άλλων εταιριών. Εξ αρχής καθορίζει ότι υπάρχει καταναλωτικός συνεταιρισμός (παρ' όλα αυτά προσθέτει σε υποσημείωση που συνοδεύει τον ορισμό του ότι ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει επίσης τους οικοδομικούς συνεταιρισμούς και τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς) κάθε φορά που πολλά πρόσωπα συναισθανόμενα την ίδια ανάγκη, συνεταιρίζονται με συλλογικά μέσα για να την θεραπεύσουν καλύτερα παρότι θα μπορούσαν να το επιτύχουν με ατομικά μέσα. Αλλά ο Σάρλ Ζιντ δεν εμμένει στον υπερβολικά γενικό αυτό ορισμό. Με αναλυτικούς στοχασμούς καταπιάνεται να μας δώσει μια πληρέστερη εικόνα του συνεταιρισμού. Κατά την γνώμη του η επίτευξη της δίκαιης τιμής θα ήταν ο ορισμός του συνεταιρισμού με δυο λόγια. Διασαφηνίζει ακόμη ότι ο συνεταιρισμός, χωρίς να τρέφει καθόλου την πρόθεση να καταργήσει την ιδιοκτησία ούτε το κεφάλαιο, έχει σκοπό να του αφαιρέσει τον διευθυντικό ρόλο που ασκεί στην παραγωγή και, συνάμα, να του αποσπάσει το μερίδιο που το προαφαιρεί ακριβώς ως διευθύνουσα εξουσία υπό την μορφή κέρδους. Οι δύο αυτοί ορισμοί του Γάλλου συνεταιριστή, αληθινοί στυλοβάτες, που αλληλοσυμπληρώνονται, μπορούν να στηρίξουν όλο το συνεταιριστικό οικοδόμημα με πιο ανάγλυφο τρόπο, απ' ότι το κατορθώνει ο πρώτος ορισμός του.

Μετά τον προκαταρκτικό αυτό συλλογισμό, ας εξετάσουμε τώρα άλλους ορισμούς. Από αυτούς, οι μεν είναι βραχείς και λακωνικοί και οι δε εκτεινόμενοι σε ολόκληρη σελίδα και περιγραφικοί, προσπαθούν να περιλάβουν σ' ένα συνθετικό τύπο ό,τι καθόρισε η θεωρία για τους

συνεταιρισμούς. Θα βοηθήσουν και αυτοί την αναλυτική εργασία μας πάνω στα διακριτικά γνωρίσματα.

Ιδού ένας από τους πιο μακρούς ορισμούς: Οι συνεταιρισμοί είναι κοινωνικοί θεσμοί καθοριζόμενοι συνάμα από τον σκοπό τους και από τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Ο σκοπός είναι να παράσχει, ανάλογα με το αντικείμενο του συνεταιρισμού, στους ενδιαφερομένους το μέσο είτε να πραγματοποιήσουν την μεγαλύτερη δυνατή οικονομία που τους είναι αναγκαία, είτε να επιτύχουν την μεγαλύτερη αμοιβή της εργασίας τους.

Το μέσο είναι η ένωση των προσώπων που επιθυμούν να πορισθούν το ίδιο πλεονέκτημα και, τον σχηματισμό μιας συντροφικής (κοινής) επιχειρήσεως μ' ένα κεφάλαιο προερχόμενο από τις εισφορές όλων των συνεταίρων. Για να λειτουργεί το μέσο έτσι που να επιτυγχάνεται ο σκοπός, τα εταιρικά περισεύματα διαμοιράζονται ανάμεσα στους αγοραστές, τους δανειστές, τους ενοικιαστές ή τους παραγωγούς κατά την περίπτωση, ανάλογα με τον αριθμό των συναλλαγών ή των εργασιών τους με την οργάνωση, αφού όμως προαφαιρεθούν τα ποσά που προορίζονται για τις υπηρεσίες και τις κρατήσεις, τις προβλεπόμενες από το καταστατικό για την διάδοση του συνεργατισμού.

Ο ορισμός αυτός προσπαθεί να μην αφήσει έξω από το συνεταιριστικό οικοδόμημα κανένα από τα ιδρυτικά στοιχεία του. Αλλά, άλλοι ορισμοί, λιγότερο διεξοδικοί, μας παρουσιάζουν τον συνεταιρισμό με περισσότερη σαφήνεια στην νομική και οικονομική φύση του. Ιδού μερικοί, οι πιο σημαντικοί:

Συνεταιρισμός είναι ελεύθερη και ισότιμος τοπική ένωση ασθενών οικονομικώς ατόμων, προς αυτοβοήθεια, δι' από κοινού διεξαγωγής επιχειρήσεως, εκ της οποίας ωφελούνται αναλόγα με τη συναλλαγή τους.

Συνεταιρισμός είναι ελεύθερη και ισότιμος προσωπική ένωση με σκοπό την δι' ομαδικής επιχειρήσεως προαγωγή του συμφέροντος της εργασίας ή της οικονομίας των απαρτιόντων αυτήν μελών, μετεχόντων των ωφελημάτων της επιχειρήσεως σε αναλογία με τις μετ' αυτής συναλλαγές τις εις είδος ή εργασίας και όχι σε αναλογία της συμμετοχής αυτών στο κεφαλαίο της επιχειρήσεως.

Ο συνεταιρισμός είναι μία ελεύθερη κοινωνική ένωση με μορφή ομαδικής οικονομίας με βάση οικονομική το συμφέρον της εργασίας.

Ο συνεταιρισμός είναι ένας σύνδεσμος μεταβλητού αριθμού προσώπων ή ένωση αυτών των συνδέσμων, οι οποίοι ενωμένοι οικειοθελώς με ίσα δικαιώματα και ευθύνες, μεταβιβάζουν οικονομικές λειτουργίες των απαρτιόντων αυτήν μελών σε μια κοινή επιχείρηση προς επίτευξη οικονομικής ωφελείας.

Ο κατάλογος αυτός, πραγματικά κάπως εκτενής, δίνει μίαν ιδέα αρκετά σαφή της ποικιλίας των απόψεων που υπάρχουν επάνω στα διακριτικά γνωρίσματα μεταξύ τόσο των θεωρητικών, όσο και των προσώπων που είναι προικισμένα με πρακτική πείρα στις συνεταιριστικές υποθέσεις. Από αυτό προκύπτει ότι δεν βρέθηκε ακόμα μια σταθερή θεωρία και ότι είναι πολύ δύσκολο να συναχθεί ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των συνεταιριστικών γνωρισμάτων.

Με την επιφύλαξη της σκέψης αυτής ας δοκιμάσουμε να αναζητήσουμε τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τον συνεταιρισμό ένα ιδιαίτερο θεσμό. Επιβάλλεται μια πρώτη παρατήρηση: ότι όλα τα διακριτικά γνωρίσματα δεν βρίσκουν θέση σε όλες τις συνεταιριστικές μορφές. Ο παραγωγικός συνεταιρισμός, ξαφνικά, έχει την πρόθεση να καταστήσει κτήμα του το κέρδος και να καταργήσει την μισθωτή εργασία. Ο καταναλωτικός πάλι συνεταιρισμός αποβλέπει ειδικά να επιτύχει την δίκαιη τιμή. Γι' αυτό χρειάζεται, για την σαφήνεια της μελέτης μας, να πάρουμε όλα τα διακριτικά γνωρίσματα, τόσο εκείνα

που αναφέρονται στην νομική έννοια όσο κι εκείνα που αναφέρονται στην οικονομική και κοινωνική έννοια και να τα κατατάξουμε σε δύο κατηγορίες: κοινά γνωρίσματα και ειδικά γνωρίσματα .

A) ΚΟΙΝΑ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

1. Ελεύθερη ένωση προσώπων που επιθυμούν να φροντίσουν την με συλλογικά μέσα ικανοποίηση μίας κοινής ανάγκης και ιδιαίτερα την βελτίωση της σπιτικής και κοινωνικής ζωής τους. ⁱ
2. Σύσταση κοινής επιχειρήσεως με καταβολή εισφορών εκ μέρους όλων των συνεταίρων.
3. Αποβολή των διαμέσων.
4. Κατανομή των κερδών ανάμεσα στους συνεταίρους ανάλογα με τις συναλλακτικές πράξεις που τους συνδέουν με την επιχείρηση.
5. Εφαρμογή της αρχής της καθολικής ψηφοφορίας (ένα άτομο, μία ψήφος).
6. Διάθεση ποσών για κοινωνικές υπηρεσίες και αποθέματα.
7. Μεταβλητό σύστημα του κεφαλαίου και του προσωπικού.

B) ΕΙΔΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

1. Του καταναλωτικού συνεταιρισμού:

α) Επίτευξη της δίκαιης τιμής.

β) Αντικατάσταση της βασιλείας του κέρδους με μόνη την φροντίδα πως να ικανοποιηθούν οι ανάγκες.

γ) Ένωση, στο ίδιο πρόσωπο, των τριών ιδιοτήτων: του χρηματοδότη, του επιχειρηματία και του πελάτη.

2. Του καταναλωτικού συνεταιρισμού και του εργατικού συνεταιρισμού.

α) Χειραφέτηση των εργατών με την κατάργηση της μισθωτής εργασίας.

β) Απόκτηση του κέρδους με την παροχή της μεγαλύτερης δυνατής αμοιβής στην εργασία.

γ) Ένωση, στο ίδιο πρόσωπο, των τριών ιδιοτήτων του χρηματοδότη, του επιχειρηματία και του εργάτη.

3. Του πιστωτικού συνεταιρισμού.

α) Σχηματισμός ενός κεφαλαίου με την δημιουργία αποθεματικού από τα κέρδη.

β) Απεριόριστη αλληλεγγύη όλων των συνεταιρών.

γ) Επίτευξη, μέσω του συνεταιρισμού, πιστώσεων για να κατανεμηθούν στους συνεταιίρους.

Τα διακριτικά αυτά γνωρίσματα, λαμβανόμενα από τους σκοπούς που επιδιώκουν οι συνεταιρισμοί και από τα μέσα που χρησιμοποιούν για να τους πραγματοποιήσουν, θα μας χρησιμεύσουν ως οδηγοί για την έρευνά μας που έχει σκοπό ν' αποδείξει αν η Συντροφιά των Αμπελακίων έχει πολιτικά δικαιώματα στον συνεταιριστικό κόσμο και, ιδιαίτερα, αν μπορεί να διεκδικήσει νόμιμα την ονομασία του συνεταιρισμού.

Αλλά, προτού εισέλθουμε στο κύριο μέρος της αναπτύξεώς μας, είναι ανάγκη να διασαφηνισθούν κάπως τα είδη της δράσεως που ανέπτυξε η Συντροφιά των Αμπελακίων.

Κατά πρώτον λοιπόν υπήρξε παραγωγικός συνεταιρισμός. Οι συνεταιίροι της έφτιαχναν το νήμα, το έβαφαν και τα εμπορικά γραφεία τους, που ήταν εγκατεστημένα στο εξωτερικό, το πουλούσαν απευθείας στους πελάτες. Έτσι είναι αναμφίβολο ότι η παραγωγή ήταν η πρωτεύουσα απασχόλησή της και η κυρία δράση της. Αλλά, η συντροφιά δεν περιόρισε το πεδίο της δράσης της μόνο στην παραγωγή. Ανέπτυξε ακόμη και άλλες δραστηριότητες, δηλαδή την πίστη και την κατανάλωση. Επιπλέον, λειτούργησε ως εργατικός συνεταιρισμός.

Η δράση της υπήρξε πολλαπλή. Εκτέλεσε συνεταιριστικά έργα σε τέτοια έκταση, που κανείς σύγχρονός μας συνεταιρισμός δεν τόλμησε να επιχειρήσει.

Αλλά η Συντροφιά των Αμπελακίων υπήρξε άραγε αληθινά ένας συνεταιρισμός με την έννοια που επικρατεί σήμερα; Εκπληρώνει άραγε τους οικονομικούς και νομικούς όρους ενός σύγχρονου συνεταιρισμού;

Κατά την γνώμη μας, η Συντροφιά των Αμπελακίων δεν διαφέρει κατά τίποτε από ένα νεώτερο συνεταιρισμό. Κατέχει όλα τα διακριτικά γνωρίσματα που η θεωρία τ' απονέμει στον θεσμό του συνεταιρισμού. Από την αιτία αυτή διεκδικεί το δικαίωμα της αρχαιότητας ανάμεσα στους εκτελεστές του συνεταιριστικού ή συνεργατικού προγράμματος.

Θα επιχειρήσουμε ν' αποδείξουμε αυτό χρησιμοποιώντας τα διακριτικά γνωρίσματα που η θεωρία συνήγαγε με τις αναλυτικές εξηγήσεις της και με τους ορισμούς της, που συγκεφαλαιώνουν την έννοια του συνεταιρισμού. Ας εξετάσουμε αν τα διακριτικά αυτά γνωρίσματα έχουν πραγματικά εφαρμογή στην Συντροφιά των Αμπελακίων.

Ας πάρουμε κατά πρώτον την παραγωγή. Όταν η Συντροφιά των Αμπελακίων είδε το φως, πήρε κατά κύριο λόγο και εξ αρχής την μορφή παραγωγικού συνεταιρισμού. Οι συνεταίροι της είχαν για κύριο αντικειμενικό σκοπό την πραγματοποίηση του κέρδους. Άνθρωποι μεγάλης πείρας, που την είχαν αποκτήσει με συχνά ταξίδια στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, σχημάτισαν την μεγαλοφυή ιδέα ότι δεν θα μπορούσαν να επιτύχουν τον αντικειμενικό σκοπό τους στο ανώτατο όριο παρά μονάχα αν τοποθετούσαν το σύνολο των παραγωγικών δυνάμεών τους σε μια κοινή εκμετάλλευση. Αν σε μια εποχή πλησιέστερη σε μας οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, για να επιτύχουν αποτελεσματικότερα τον σκοπό τους, δεν δίστασαν να περιλάβουν στο πρόγραμμά τους την παραγωγή, το ίδιο φαινόμενο

όσον αφορά την Συντροφιά των Αμπελακίων σημειώθηκε με αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή η Συντροφιά των Αμπελακίων ως παραγωγικός συνεταιρισμός, συγχρόνως ή βαθμιαία κατά την εξέλιξη της παραγωγικής και εμπορικής δράσεώς της, προσάρτησε κι άλλους κλάδους εμπορικής δράσεως, δηλαδή την πίστη, την κατανάλωση και την μισθωτή εργασία ή βοήθησε στην δημιουργία τους.

Ας εξετάσουμε τώρα από πιο κοντά αν τα διακριτικά γνωρίσματα έχουν εφαρμογή στην Συντροφιά των Αμπελακίων ως παραγωγικό συνεταιρισμό και συνεπώς αν της παρέχουν το δικαίωμα στον τίτλο του συνεταιρισμού κατά την έννοια της συνεταιριστικής θεωρίας.

Ας πάρουμε κατά πρώτον τα κοινά γνωρίσματα σε όλες τις μορφές του συνεταιρισμού. Είναι ολοφάνερο ότι δεν είναι δυνατό ν' αναγνωρισθεί σ' όλα η ίδια δύναμη του κριτηρίου διότι έχουν άνιση αξία. Κατά τους μεν μερικά διακριτικά γνωρίσματα και ιδιαίτερα εκείνο που καθιερώθηκε σε κύρια αρχή η κατανομή των κερδών ανάλογα με τις συναλλακτικές πράξεις που συνδέουν κάθε συνεταιριστή με την επιχείρησή του αρκούν και μόνα αυτά να διαφοροποιήσουν ριζικά τους συνεταιρισμούς από τις άλλες μορφές της εταιρίας. Θα τα ελέγξουμε με προσοχή και με την ίδια φροντίδα αναζητώντας την δυνατότητα της εφαρμογής του στην Συντροφιά των Αμπελακίων και καθορίζοντας τον ποιοτικό βαθμό τους.

A) ΚΟΙΝΑ

1. Ελεόθερη ένωση προσώπων που επιθυμούν να φροντίσουν την με συλλογικά μέσα ικανοποίηση μιας κοινής ανάγκης και ιδιαίτερα την βελτίωση της σπιτικής και κοινωνικής ζωής τους.

Το γνώρισμα αυτό, όσον αφορά την εφαρμογή του στην Συντροφιά των Αμπελακίων, δεν παρουσιάζει καμιά δυσκολία. Πραγματικά οι Αμπελακιώτες, αφού συνεννοήθηκαν και έθεσαν τα θεμέλια της ενώσεώς τους, πέτυχαν από τους γειτονικούς χωρικούς να

πεισθούν ελεύθερα και να προσχωρήσουν. Πήραν την απόφαση ομόφωνα για πρώτη φορά πιθανώς περίπου το 1760 και έπειτα, κατά τις επανειλημμένες ανανεώσεις του καταστατικού τους, να συνενώσουν τις παραγωγικές προσπάθειές τους για να ικανοποιήσουν μια ανάγκη τους, την ανάγκη να προσπορίσουν χρήματα και ιδιαίτερα να βελτιώσουν την σπιτική και κοινωνική ζωή τους. Κατόρθωσαν να πραγματοποιήσουν περίλαμπρα τον σκοπό του συνεταιρισμού τους, αφού συνεσώρευσαν στην Τράπεζα της Βιέννης ένα κεφάλαιο, μυθικό για την εποχή, από 20 εκατομμύρια γρόσια, και έφτιαξαν στα Αμπελάκια οικήματα που η μεγαλοπρέπειά τους ακόμη και σήμερα προκαλεί τον θαυμασμό.

Τα καταστατικά που καταρτίστηκαν σε διάφορες εποχές είναι πολύ σαφή ως προς τα στοιχεία που αποτελούν το πρώτο διακριτικό γνώρισμα. Το καταστατικό του 1780 π.χ., προσδιόριζει ότι οι συμβαλλόμενοι «οικειοθελώς και μετά από πολλή σκέψη» αποφάσισαν όλα αυτά. Επίσης στο καταστατικό του 1795 επικαλούνται, ανάμεσα σ' άλλα ευαγγελικά διδάγματα, την φράση του Χριστού: «Οὐ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συντηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθαίος, ΙΗ' 20).

Το σχέδιο που προτάθηκε στην γενική συνέλευση των Αμπελακιωτών και των γειτονικών χωρικών έγινε αποδεκτό με χαρά, καθορίζει ο Δρόσος Δροσινός στις αναμνήσεις του.

Ακολουθώντας την σειρά αυτή των ιδεών νομίζουμε ότι πρέπει να εξάρουμε τον ηθικό χαρακτήρα που προσέλαβε η συντροφιά αποδεχόμενη για θεμέλιά της την αλληλοβοήθεια και την αλληλεγγύη. Επεξηγηματικές εκθέσεις του θέματος αυτού αφθονούν στα διάφορα έργα.

Πρέπει επίσης να παρατηρήσουμε ότι τα ευαγγελικά ρητά πιάνουν μια ασυνήθιστη θέση στους συνταγματικούς χάρτες των

Αμπελακίων, σε τέτοιο σημείο που είναι να εκπλήσσεται κανείς, όταν βλέπει τους λόγους του Χριστού ανακατεμένους με οικονομικές και εμπορικές υποθέσεις. Θα αναφέρουμε εδώ, μερικά ρητά από τα πιο χαρακτηριστικά:

«Και οι ευαγγελικοί νόμοι και οι ηθικοί δεσμοί μας παρασταίνουν το στερεό και ακράδαντο της ενότητας και ομονοίας...» (Καταστατικό του 1780).

«Και ο Προφήτης Βασιλεύς».

«Αρχή των λόγων σου αληθεία». «Ο φόβος Κυρίου αγνός διαμένων εις αιώνα αιώνος». «Οι δούλοι φυλάσσουντες (αυτά) αμειφθήσονται πολύ».

Όταν βλέπουμε μια τόσο ευρεία χρήση των άρχων της ευαγγελικής διδασκαλίας, πώς να μην σκεφθούμε τους Άγγλους «Σοσιαλιστές - Χριστιανούς» που επιδίωκαν με την χειραφέτηση του εργάτη και την κατάργηση της μισθωτής εργασίας, την θρησκευτική διαφώτιση (μετάνοια) που διαφορετικά ονομάζεται νέα γέννηση, διδάσκεται από το Ευαγγέλιο και συνίσταται στο σκότωμα του παλαιού ανθρώπου.

Είναι βέβαιο ότι οι Θεσσαλοί νηματουργοί δεν είχαν καθόλου την πρόθεση να καταργήσουν την μισθωτή εργασία (salariat). Δεν μπορούσαν να έχουν ένα τέτοιο σκοπό. Πραγματικά, το καθεστώς της μισθωτής εργασίας ήταν ελάχιστα διαδομένο. Έθεσαν λοιπόν για σκοπό τους την από κοινού παραγωγή για ν' απολαύσουν στο ακέραιο τα κέρδη από το προϊόν της εργασίας τους. Έτσι, υπήρξαν οι ιδρυτές του πρώτου παραγωγικού συνεταιρισμού.

2. Σύσταση κοινής επιχειρήσεως με καταβολή εισφορών εκ μέρους όλων των συνεταιρών.

Ο χαρακτήρας αυτός δεν είναι ιδιαίτερα συνεργατικός (συνεταιριστικός, cooperatif), αφού κάθε εταιρία δεν μπορεί να συσταθεί παρά μονάχα με τις εισφορές των συνεταιρών. Παρ' όλα αυτά, όταν πρόκειται για συνεταιρισμό το κεφάλαιο, πρέπει να είναι

μεταβλητό. Θα εξετάσουμε τον χαρακτήρα αυτό, στο ειδικό κεφάλαιο. Εδώ θα δώσουμε μερικές σύντομες επεξηγήσεις πάνω στην φύση των εισφορών της Συντροφιάς των Αμπελακίων.

Οι εισφορές αυτές ήταν δύο ειδών: Εισφορές σε χρήμα και εισφορές σε εργασία. Και οι δύο έχουν την σπουδαιότητά τους. Αλλά τα δύο καταστατικά δεν είναι σαφή πάνω στο θέμα αυτό. Πραγματικά, το καθεστώς του 1780, δεν αναφέρει παρά «κατά μέρος μερικές συντροφίες» που συγχωνεύονται σε μια κοινή συντροφιά. Το καταστατικό πάλι του 1795 κάνει λόγο για δύο χωριστές συντροφίες, αλλά οι δυνατότητες της δράσης τους ήταν μεγαλωμένες χάρις σ' ένα θεσμό, τους συντρόφους με λίγους πόρους. Γι' αυτούς θα κάνουμε λόγο παρακάτω. Επιπλέον, το καταστατικό περιλαμβάνει ένα κατάλογο των 45 προϊστάμενων συνεταίρων που αποτελούν 28 μερίδια. Τι είναι το μερίδιο αυτό; Το καταστατικό δεν το προσδιορίζει. Παρ' όλα αυτά, ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ μας παρέχει μια αναλυτική έκθεση: οι μικρότερες εισφορές καθορίστηκαν σε 5.000 γρόσια και οι μεγαλύτερες σε 20.000 γρόσια. Ο περιορισμός αυτός είχε σκοπό να εμποδίσει τους πλουσίους να επιτύχουν την αποκλειστικότητα σ' όλα τα κέρδη. Υπήρξε ένα από τ' αποτελεσματικότερα μέσα για ν' αποστερηθεί το κεφάλαιο από τον διεθυντικό ρόλο που έπαιξε κατόπι στους κόλπους της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας.

Αλλά κάτι το ξεχωριστό χαρακτηρίζει τις εισφορές της Συντροφιάς των Αμπελακίων. Οι συνεταίροι δηλαδή δεν ήταν της ίδιας κατηγορίας. Ανάμεσα σ' αυτούς οι «εγγυητές και προεστοί» (άρθρο 6 του καταστατικού του 1780) ή «συνεταίροι προϊστάμενοι», είχαν κάτω από την προστασία τους, τους οικονομικά αδύνατους. Οι τελευταίοι αυτοί συγκέντρωναν τα μικρά χρηματικά μέσα των και δια μέσου των εγγυητών και προεστών (ή συνεταίρων προϊσταμένων) που έδιναν γι'

αυτούς την εγγύησή τους, σχημάτιζαν μικρές συντροφίες που έπαιρναν θέση μέσα στην μεγάλη. Πρόκειται εδώ για μιαν αρχή σχεδόν όμοια μ' εκείνη που εφαρμόζεται ευρύτατα από τους νεώτερους συνεταιρισμούς. Συνίσταται αυτή στην από τους συνεταιρισμούς χρησιμοποίηση εξωτερικής μισθωτής εργασίας, που είναι γνωστή με την ονομασία βοηθητικοί. Είναι εργάτες μη συνεταίροι που δεν έχουν δικαίωμα να μετέχουν στις συνελεύσεις. Ανάλογα με τους μισθούς που πληρώθηκε ο καθένας ή την εργασία που έκανε κατά την διάρκεια της χρήσεως, παίρνουν ένα μέρος που το ποσοστό του, χωρίς να υπερβεί μια ορισμένη αναλογία πάνω στο σύνολο των καθαρών κερδών, πρέπει να είναι το ελάχιστο ίσο με τον τόκο που παραχωρείται στο κεφάλαιο (Γαλλικός νόμος της 18 του Δεκέμβρη 1915, άρθρο 15).

Η δημιουργία της κατηγορίας αυτής των μετόχων είχε σκοπό να καταστήσει προσιτή την ιδιότητα του συνεταίρου στους εργάτες του επαγγέλματος όσο το δυνατόν ευρύτερα κι έτσι να τους παράσχει το μέσο να χειραφετηθούν από τον εργοδότη, γενόμενοι εργοδότες του εαυτού τους διαμέσου της εταιρικής κοινότητας.

Παρ' όλα αυτά, οι Αμπελακιώτες εργάτες, οι προστατευόμενοι από τους εγγυητές προεστούς (ή συνεταίρους προϊσταμένους) δεν ήταν αποκλεισμένοι από την ιδιότητα του συνεταίρου. Μπορούσαν ή να είναι ιδιοκτήτες (βαμβακοχωραφιών που με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους έγνεθαν κι έβαφαν την σοδειά τους ή να μην είναι ιδιοκτήτες. Είχαν δικαίωμα ψήφου. Οι πρώτοι πληρώνονταν ανάλογα με το προϊόν (το κλωσμένο βαμβάκι) και οι άλλοι ανάλογα με τον αριθμό των εργάσιμων ημερών τους. Όλοι λοιπόν πληρώνονταν ανάλογα με τις συναλλακτικές πράξεις τους, που είχαν με την συντροφιά, δηλαδή σύμφωνα με την κατ' εξοχήν συνεταιριστική αρχή.

Στην σειρά αυτή των ιδεών θα αναφέρουμε μια άλλη κατηγορία μετόχων. Είναι η κατηγορία των παρέδρων ή έκτακτων μελών των

καταναλωτικών συνεταιρισμών, κατηγορία διάμεση μεταξύ των ξένων και των συνεταίρων, που απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα. Στα Αμπελάκια είναι οι προστατευόμενοι σύντροφοι. Από κάποιες πλευρές απολαμβάνουν περισσότερα δικαιώματα από εκείνα που ενυπάρχουν στην ιδιότητα του συνεταίρου. Πραγματικά, οι εγγυητές και προεστοί (ή συνεταίροι προϊστάμενοι) αναλάμβαναν τις ζημιές που τύχαιναν στη συντροφιά από τα λάθη των προστατευομένων. Θεωρούσαν ως σπουδαίο καθήκον τους την φροντίδα που έπαιρναν γι' αυτούς. Πρόσεχαν πώς οι προστατευόμενοι να μην έχουν κακή διαγωγή. Και αν κανείς προστατευόμενος παρ' όλες τις συμβουλές εξακολουθούσε να είναι πεισματάρης, αδιόρθωτος και επέμενε να πορεύεται τον δρόμο της κακίας, είχαν χρέος να τον απολύσουν για να μη ζημιωθεί η συντροφιά. Ο προστατευόμενος σύντροφος λοιπόν, ήταν ένας θεσμός που παρουσίαζε ένα κατ' εξοχήν ηθικό χαρακτήρα.

Και για να καταλήξουμε σε συμπέρασμα, η ύπαρξη των προστατευομένων συντρόφων, όπως και η ύπαρξη των βοηθητικών και των εκτάκτων ή παρέδρων μελών μέσα στους κόλπους των νεώτερων συνεταιρισμών δεν βλάπτει την συνεταιριστική αρχή της Συντροφιάς των Αμπελακίων.

3. Αποβολή των διαμέσων.

Η αποβολή των διαμέσων ανάμεσα στην πρωταρχική παραγωγή και την κατανάλωση δεν είναι ένα καθαρό συνεταιριστικό γνώρισμα, διότι και η κεφαλαιοκρατική εταιρία δεν επιδιώκει άραγε και αυτή να τους απομακρύνει σ' όσον το δυνατόν μεγαλύτερη κλίμακα για να έχει αυτή το σπουδαιότερο μέρος στα κέρδη;

Αλλά είναι αναμφισβήτητο ότι η αποβολή αυτή διαμέσου του συνεταιριστικού προγράμματος πραγματοποιείται με καλύτερη μέθοδο και με περισσότερα αποτελέσματα. Ο συνεργατισμός πραγματικά τείνει ν' απομακρύνει τους διάμεσους ριζικά, αφού παρέχει στους

καταναλωτές την δυνατότητα να μην έχουν ανάγκη από τον αρτοποιό, τον παντοπώλη, τον οποιοδήποτε έμπορο, κάνοντας τις αγορές τους απευθείας από τους παραγωγούς η φτιάχνοντας μόνοι τους ό,τι τους χρειάζεται, καθώς και στους δανειστές να γλιτώνουν από τα νύχια των τοκογλύφων και στους εργάτες να μην έχουν ανάγκη από τους εργοδότες τους.

Έτσι λοιπόν, ο συνεταιρισμός κατά την πρωταρχική έννοια σημαίνει κατάργηση των διαμέσων. Οι Αμπελακιώτες δοκίμασαν να πετύχουν τον σκοπό αυτό χρησιμοποιώντας πολύ έξυπνα μέσα. Κατά πρώτον θέσπισαν τον αποκλεισμό κάθε ξένου προσώπου από την διοίκηση και την συμμετοχή στην συνεταιριστική ιδιότητα. Επιπλέον, για να συγκεντρώσουν όλα τα κέρδη στα Αμπελάκια, οι αντιπρόσωποι του εξωτερικού έπρεπε να εκλεγούν μονάχα ανάμεσα σ' Αμπελακιώτες. Κάθε τρία χρόνια διαδέχονταν ο ένας τον άλλο για να επιτυχαινεται μια καλύτερη κατανομή των κερδών. Κατόπιν πολύ αυστηροί κανόνες θεσπίσθηκαν για την εκλογή προσώπων ικανών ν' ασκούν την άνωτάτη διοίκηση της συντροφιάς τόσο στ' Αμπελάκια όσο και στο εξωτερικό, καθώς και για την μόρφωση νέων εμπείρων συντρόφων.

Οι επιστάτες και διοικητές (ή επιστάτες και προεστώτες) εκλέγουν εκείνους που αντιπροσωπεύουν την συντροφιά στο εξωτερικό. Όποιος ήθελε να εκλεγεί αρνιόταν να πάει στο εξωτερικό; Απολύεται και παίρνει πίσω το κεφάλαιό του. Και λαμβάνεται κάθε μέτρο για να προληφθεί κάθε ζημία της συντροφιάς. Επιπλέον, κάθε συνεταιίρος που μένει στο εξωτερικό επιβλέπεται από τον επιστάτη και διοικητή που έχει το δικαίωμα να τον συμβουλεύει και σε περίπτωση ανυπακοής, να ζητά οδηγίες από την συντροφιά πάνω στο ζήτημα αυτό.

Εκτός από τ' ανωτέρω, η μαθητεία των μελών που επιφορτίζονται ή πρόκειται να επιφορτισθούν με σπουδαία λειτουργήματα υποβάλλεται σε λεπτομερείς κανονισμούς. Μονάχα οι γιοι των

συνεταίρων ή των πολύ κοντινών συγγενών τους στέλνονται στην Γερμανία. Τα έξοδα των σπουδών τους επιβαρύνουν τον αποστολέα. Ο επιστάτης και διοικητής επιβλέπει την συμπεριφορά τους καθώς και τις σπουδές τους. Έχει ακόμη και το δικαίωμα να τους απαγορεύει «να παίζουν χαρτιά ή μπλιάρδο ή άλλο φθοροποιό παιγνίδι» (άρθρο 74 του καταστατικού του 1780).

Ανάλογες διατάξεις θεοπίσθηκαν για την μαθητεία των νέων που προορίζονταν για τα εντόπια μαγαζιά (άρθρο 14 του καταστατικού του 1795).

Όλο αυτό το σύστημα διέπεται από μια μονάχα, σταθερή φροντίδα: πώς κανένας πόρος να μην περάσει στα χέρια κανενός ξένου και πώς τα γενικά έξοδα να είναι όσον το δυνατό λιγότερα, δεδομένου ότι οι Αμπελακιώτες, κεφαλές (αρχηγοί), επιστάτες διοικητές, ή μαθητευόμενοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους ή δωρεάν ή με ασήμαντους μισθούς. Όλες οι προσπάθειες πρέπει να συγκλίνουν μονάχα προς τον πρωταρχικό σκοπό της συντροφιάς, δηλαδή την αύξηση των κερδών που η συνέπειά της είναι η αύξηση του μεριδίου του καθενός και η με διάφορους συνδυασμούς απόκτηση των ξένων προϊόντων στην τιμή του κόστους. Η ιδέα λοιπόν που κυριαρχεί εδώ είναι η όσο το δυνατόν ριζική κατάργηση του διαμέσου, του παρασίτου που παρεμβάλλεται στις άλλες εταιρίες. «Ποτέ, λέγει ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ εταιρία δεν στηρίχθηκε σε πιο οικονομικές αρχές και ποτέ λιγότερα χέρια δεν μεσολάβησαν για την κυκλοφορία τόσο μεγάλου κύκλου εργασιών.

4. Κατανομή των κερδών ανάμεσα στους συνεταίρους ανάλογα με τις συναλλακτικές πράξεις που τους συνδέουν με την επιχείρηση.

Η θεωρία ανήγαγε την κατά τον άνω τρόπο κατανομή των κερδών σε θεμελιώδη κανόνα που, διαφοροποιεί ριζικά την συνεταιριστική επιχείρηση από όλες τις άλλες εταιρίες και που μόνος αυτός κατορθώνει ν' αναδείξει τον συνεταιρισμό σε ξεχωριστό θεσμό,

πολύ ευδιάκριτο από την κερδοσκοπική εταιρία και το φιλανθρωπικό σωματείο. Κατά την θεωρία αυτή ότι επικρατεί στην διάκριση ενός συνεταιρισμού είναι ρητά ο τρόπος της κατανομής των κερδών. Για να περιοριστούμε στον παραγωγικό συνεταιρισμό, εφόσον αυτό είναι προπαντός το θέμα της μελέτης μας, πρέπει ν' αναλύσουμε τον παραπάνω κανόνα, όπως τίθεται στο πεδίο αυτό από την θεωρία.

Κατά πρώτον θεσπίζει ένα καθορισμένο μεροκάματο, που ανταμείβει την μισθωτή εργασία. Κατόπιν δείχνει μεγάλη σταθερότητα, προκειμένου να γίνει κατανομή των περισσευμάτων που προκύπτουν, αφού προηγουμένως ξεπερασθούν όλα τα βάρη. Τα περισσέυματα αυτά κατανέμονται ανάλογα με το καταβαλλόμενο από τους συνεταιίρους κεφάλαιο; Τότε βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα ψεύτικο συνεταιρισμό. Αμείβεται τυχόν η εργασία του καθενός κατά το μέτρο της; Στην περίπτωση αυτή έχουμε ένα αληθινό συνεταιρισμό.

Ας εξετάσουμε τώρα τι συνέβαινε στην Συντροφιά των Αμπελακίων και ας δούμε προπαντός αν ό,τι η θεωρία έπειτα από πολλά ψηλαφήματα κατόρθωσε να βρει ως διακριτικό σημείο του συνεταιρισμού ήταν πραγματικά εφαρμοστό στην συντροφιά αυτή. Πρώτα, θα αναφερθεί ότι το κεφάλαιο των Αμπελακιωτών αμείβεται για τις υπηρεσίες του υπό μορφή τόκου καθορισμένου σε 12% (10% για τα κεφάλαια των ορφανών). Έτσι το κεφάλαιο δεν μετέχει καθόλου στα κέρδη. Η Συντροφιά λοιπόν, των Αμπελακίων διέπεται από την κυρία αρχή του συνεταιρισμού, που καθορίζει ότι το κεφάλαιο πληρώνεται με τόκο, και ότι τουναντίον η πληρωμή του με μέρισμα αφαιρεί κάθε χαρακτήρα συνεργατισμού από την επιχείρηση και την καθιστά κεφαλαιοκρατική.

Παρ' όλα αυτά, θα μπορούσε να διατυπωθεί η αντίρρηση ότι ένα 12% περιλαμβάνει κάτι πλέον του τόκου. Πραγματικά, το άρθρο 22 του καταστατικού της Ρότοντεϊλ καθόριζε τον τόκο σε ποσοστό 3%. Έπειτα,

ο κανόνας είναι, όπως το διαπιστώνει ο Σάρλ Ζιντ, ότι σχεδόν όλοι οι συνεταιρισμοί απονέμουν ένα τόκο γενικά περιορισμένο στα 5% και μάλιστα μερικοί δεν παραχωρούν κανένα τόκο στο κεφάλαιο.

Η αντίρρηση αυτή δεν είναι ακαταμάχητη. Αν, όπως το λέει ο Σαρλ Ζιντ, ο τόκος που προσφέρεται εδώ στο κεφάλαιο είναι κατά πάντα νόμιμος όσο πουθενά αλλού, αφού πρόκειται για το αναμφισβήτητο προϊόν της εργασίας και της αποταμίευσης των ιδίων των μελών, πρέπει να παραχωρείται στο προϊόν τούτο μια δίκαιη αμοιβή για την θυσία που του την επιβάλλουν και τους κινδύνους που αντικρίζει.

Πραγματικά, την εποχή αυτή οι κίνδυνοι που διέτρεχε ένα κεφάλαιο (διαρπαγές, διαβολές των Τούρκων εναντίον των Χριστιανών κ.λ.π.) ήταν αληθινοί. Και ιδιαίτερα, οι κίνδυνοι που απειλούσαν τα κεφάλαια, που είχαν επενδυθεί σε μια επιχείρηση, εξυπηρετούμενη από караβάνια που διέτρεχαν την Κεντρική Ευρώπη ανάμεσα σε βουνά μαστιζόμενα συνήθως από ληστές, δεν ήταν καθόλου φανταστικοί. Έπειτα οι μπάλες του βαμβακιού εκτεθειμένες κατά την μεταφορά τους από τους διάμεσους σταθμούς δοκίμαζαν κάποτε φθορές και ένα μέρος του εμπορεύματος καταντούσε απούλητο. Πώς λοιπόν τότε να μην προσφέρει στα κεφάλαια αυτά ένας υψηλός τόκος, αρκετά κερδοφόρος και ανάλογος με τους κινδύνους;

Εξάλλου, για όλους αυτούς τους λόγους, ο καθιερωμένος τόκος τότε στην Θεσσαλία ήταν 12%. Ο Πουκεβίλ, λέει ότι ο τρεχούμενος τόκος ήταν από 10 έως 12%.

Ο δόκτωρ Κιγκ, ο δημιουργός του συνεταιριστικού κινήματος της πόλης Μπράιτον είπε την γνώμη του με τα ακόλουθα λόγια πάνω στο θέμα αυτό, λίγα χρόνια μετά από την εποχή της μεγάλης ευημερίας των Αμπελακιωτών: «Οι οικονομίες, λέει, που κατατίθενται στα ταμειυτήρια, δεν δίνουν παρά ένα άθλιο τόκο, ενώ χρησιμοποιούμενες στο εμπόριο

είτε των τροφίμων, είτε του ψωμιού, επειδή ανανεώνονται 2, 3, 4, 5 και 6 φορές τον χρόνο, θα μπορούσαν να αποφέρουν όχι 3% ή 4% τόκο όπως στο ταμειευτήριο, αλλά 20, 30, 40 και 50%. Έτσι, όταν αρνούμαστε το μετοχικό κεφάλαιο, όχι το μέτριο εμπορικό κέρδος με ποσοστό 10 ή 12%, αλλά το ποσοστό των 30% και παραπάνω, του επιβάλλουμε μια υπερβολική θυσία».

Αυτός είναι ο λόγος που ο καθορισμός ενός επιτοκίου 12% για τα κεφάλαια των Αμπελακιωτών συνεταιρών δεν μπορεί να είναι κώλυμα σε βάρος της κύριας αρχής του συνεργατισμού, που απαιτεί την ανταμοιβή των μεταχικών κεφαλαίων του συνεταιρισμού με ένα τόκο.

Έπειτα από όσα έχουν ειπωθεί παραπάνω, η Συντροφιά των Αμπελακίων ανταποκρίνεται πλήρως στο πόρισμα της κύριας αρχής του συνεργατισμού, όπως αυτή έχει εκτεθεί. Η συντροφιά ανταμείβει την εργασία υπό οποιαδήποτε μορφή της παρουσιάζεται, δηλαδή την εργασία α) των προϊσταμένων προεστών ως αρχηγών των εργασιασίων (κλωσμένο νήμα) ή ως ιδιοκτητών των χωραφιών (βαμβάκι ή ριζάρι) και β) των συντρόφων που έχουν την εγγύηση ενός προϊσταμένου προεστού (μικροϊδιοκτητών χωραφιών ή εργατών - χειροτεχνών ή χερομάχων).

Όλες αυτές οι σκέψεις μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων εφαρμόζοντας την κύρια αρχή του συνεργατισμού έχει πληρέστατο δικαίωμα στον προσδιορισμό της ως συνεταιρισμού. Θα είχε το δικαίωμα αυτό και αν είχε εφαρμόσει μόνον την ανωτέρω κύρια αρχή του συνεταιρισμού, χωρίς να έχει κανένα από τα άλλα διακριτικά γνωρίσματα.

Όσον αφορά την εφαρμογή της ίδιας αρχής στον Καταναλωτικό συνεταιρισμό των Αμπελακίων, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η αρχή αυτή εφαρμοζόταν ταυτόχρονα με τις συναλλακτικές πράξεις που γίνονταν ανάμεσα στον Καταναλωτικό συνεταιρισμό και τα μέλη του. Διότι η

τιμή των πωλουμένων στα μέλη προϊόντων πλησίαζε τόσο το κόστος, ώστε το μέρισμα (*ristourne*, επιστρεφόμενο περίσσειμα, έκπτωση, γαλλικά λέγεται και *boni*) που δίνεται συνήθως στα μέλη κατά το τέλος του έτους δεν είχε πια εδώ κανένα λόγο ύπαρξης. Δηλαδή η εφαρμογή της κύριας αρχής, όπως αυτή επινοήθηκε από τον Χόουαρτ της Ρότοντνείλ ήταν ταυτόχρονη με την συναλλακτική πράξη, αντί να είναι μεταγενέστερη.

Συνοψίζοντας το ζήτημα, όπως τούτο εμφανίζεται για τους δύο συνεταιρισμούς (παραγωγικό συνεταιρισμό και καταναλωτικό συνεταιρισμό), είναι δυνατό να χρησιμοποιήσουμε τον συνθετικό αυτό τύπο: η εφαρμογή της κύριας αρχής του συνεργατισμού πραγματωνόταν στ' Αμπελάκια χάρις στην κατανομή των κερδών ανάλογα με τις συναλλακτικές πράξεις που συνέδεαν τα μέλη με τους συνεταιρισμούς τους.

Είναι ενδιαφέρον για το θέμα μας να αναφερθεί εδώ ότι το μέρισμα (*ristourne*) δεν βλέπεται με καλό μάτι από έξοχους συνεταιριστές, όπως είναι ο Σάρλ Ζιντ, ο οποίος το χαρακτήριζε ως ένα δόλωμα κατώτερης ποιότητας, αλλά χωρίς ν' αρνείται την αποτελεσματικότητά του (προσωπικό συμφέρον). Στην Γαλλία και στην Ρωσία ο συνεταιρισμός αποταμιεύει όλα για να τα χρησιμοποιεί για κοινωνικούς σκοπούς.

5. Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας (ένας άνθρωπος, μία ψήφος) που η νεώτερη νομοθεσία καθιέρωσε για τον συνεταιρισμό εφαρμοζόταν άραγε από την Συντροφιά των Αμπελακίων; Δεν το γνωρίζουμε θετικά. Τα δυο καταστατικά δεν κάνουν λόγο. Αλλά συγγραφείς μας παρέχουν αρκετές πληροφορίες για να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η αρχή αυτή δεν παραγνωριζόταν στ' Αμπελάκια. Ο Φρ. Μπουλανζέ π.χ. αναφέρει ότι όλοι οι άνθρωποι, πλούσιοι ή

φτωχοί, μη υπηρέτες, άνω τουλάχιστον των 27 ετών έπαιρναν μέρος στις γενικές συνελεύσεις που ενέκριναν τους λογαριασμούς της συντροφιάς, εξέλεγαν τις πέντε επιτροπές, καθόριζαν την κατανομή των κερδών και ψήφιζαν τ' αναγκαία ποσά για την συντήρηση των ιδρυμάτων δημόσιας ωφέλειας. Μπορεί λοιπόν κανείς να συμπεράνει ότι κάθε συνεταίρος διέθετε μια ψήφο, δεδομένου ότι το νεώτερο σύστημα των κεφαλαιοκρατικών εταιριών που κάθε μέτοχος διαθέτει ένα αριθμό ψήφων οπωσδήποτε ανάλογο με τις μετοχές του, δεν μπορούσε να ήταν γνωστό την εποχή εκείνη. Το πολύ, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι οι προστατευόμενοι σύντροφοι ψήφιζαν υπό την έμπνευση των προϊσταμένων προεστών τους. Αλλά είναι γνωστό ότι οι σύντροφοι, αφού πλούτισαν, ελευθερώθηκαν από την ηθική αυτή κηδεμονία σε σημείο που δεν ήθελαν πια να τους υπακούουν.

6. Διάθεση ποσών για κοινωνικές υπηρεσίες και αποθέματα.

Η αρχή αυτή είχε μια ευρεία εφαρμογή στην Συντροφιά των Αμπελακίων. Αν ο έκτος κανόνας των Φιλοδικαίων Σκαπανέων της Ρότοντεϊλ δεν προβλέπει τον προσδιορισμό ενός ποσού παρά μονάχα για την εκπαίδευση των συνεταριστών, ποσού, που το ορίζει σε 21% πάνω στα κέρδη, η προσθαφαίρεση αυτή στα Αμπελάκια, ψηφιζόμενη κάθε χρόνο από την γενική συνέλευση, ήταν προορισμένη σε έργα ομαδικής ωφέλειας (αγορά σταριού για τους φτωχούς εργάτες, νοσοκομεία, σχολεία, δρόμους, βιβλιοθήκη, ιατρείο, εκκλησίες). Το ποσό αυτό, μολονότι ήταν μεταβλητό και πολύ σπουδαιότερο από εκείνο που διέθεταν οι Φιλοδικοί Σκαπανείς της Ρότοντεϊλ επέτρεψε στα Αμπελάκια να πετύχουν ένα ανώτατο βαθμό κοινωνικής ευημερίας. Οι συγγραφείς που επισκέφθηκαν την μικρή θεσσαλική πόλη, είναι ανεξάντλητοι σε επαίνους ως προς το θέμα αυτό.

7. Μεταβλητό σύστημα του κεφαλαίου και του προσωπικού.

Το διακριτικό αυτό γνώρισμα είναι καθιερωμένο σε διάφορες χώρες υπό τους οργανικούς διακανονιστικούς νόμους των μορφών που παίρνει ο συνεργατισμός. Οι νόμοι αυτοί το αναδείχνουν σε ένα σπουδαίο κριτήριο. Κατά το γνώρισμα αυτό, οι τελευταίοι που έγιναν μέλη της εταιρίας μπορούν να μπουν υπό τους ίδιους όρους που γνώρισαν και όσοι ήταν μέλη κατά την πρώτη ώρα και απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα. Εντελώς το αντίθετο συμβαίνει στις κοινές ανώνυμες εταιρίες όπου όποιος θέλει να γίνει μέτοχος οφείλει να αγοράσει μια μετοχή, δηλαδή να την επιτύχει από ένα παλιό μέτοχο και αν η εταιρία ευδαιμονεί, να την πληρώσει σε μια τιμή ανώτερη από την τιμή της αρχικής εισφοράς. Ο λόγος αυτού είναι ότι στις εταιρίες με κοινές μετοχές ο αριθμός των μετόχων είναι περιορισμένος, ενώ στους συνεταιρισμούς προσφέρονται κι εκδίδονται με τις θυρίδες ανοιχτές και σ' όσους ήθελαν να ζητήσουν. Η θεωρία, μολονότι βρίσκει την μέθοδο πολύ χρήσιμη και σχεδόν απαραίτητη για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών, δεν την συμπεριλαμβάνει στα πολύ σπουδαία διακριτικά γνωρίσματα.

Η Συντροφιά των Αμπελακίων υπό την άποψη αυτή, δεν απομακρυνόταν πολύ από τους νεώτερους συνεταιρισμούς. Πραγματικά, σύμφωνα με το άρθρο 5 των δυο καταστατικών οι συνεταιίροι μπορούσαν κάθε έτος να προσθέσουν ένα ποσό στην αρχική εγγραφή τους. Έτσι το κεφάλαιο γινόταν μεταβλητό, αν όχι κάθε μέρα, τουλάχιστον μια φορά τον χρόνο. Έπειτα, οι εγγραφόμενοι ως σύντροφοι, μπορούσαν να προσχωρήσουν στους προϊσταμένους προεστούς. Κι αυτό είχε την έννοια του μεταβλητού συστήματος του κεφαλαίου.

Αλλά, γενικά, το μεταβλητό σύστημα του κεφαλαίου και του προσωπικού ίσχυε στην Συντροφιά των Αμπελακίων. Κάθε

Αμπελακιώτης είχε την εξουσία να μπει στην συντροφιά ως συνεταιίρος. Έχουμε πολλές αποδείξεις πάνω σ' αυτό το θέμα. Ο Δημήτριος Σβάρτς ξαφνικά συστήνει στον πατέρα του Γεώργιο Σβάρτς στ' Αμπελάκια να πείσει τον γαμπρό τους Αναστάσιο να μπει στην συντροφιά που είχε «διοργανωθεί αρχομένου του 1805». Σε μια άλλη επιστολή με ημερομηνία 16 του Γενάρη 1800 και γραμμένη από την Κωνσταντινούπολη, ο Συμεών Κώνστα Σβάρτς (υπογραφόμενος: Σφάρτζης) ειδοποιεί τον θείο του Γεώργιο Σβάρτς ότι έδωσε την υπόσχεση να μπει στην συντροφιά, το επόμενο έτος. Τα δύο αυτά γράμματα αποδειχνουν ότι το μεταβλητό σύστημα του κεφαλαίου και του προσωπικού πραγματικά ίσχυε στα Αμπελάκια.

B) ΕΙΔΙΚΑ

1. Του καταναλωτικού συνεταιρισμού:

α) Επίτευξη της δίκαιης τιμής.

Είπαμε προηγουμένως ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων, κατά πρώτο λόγο παραγωγικός συνεταιρισμός, είχε την κατανάλωση ως συμπληρωματική λειτουργία. Πρέπει τώρα να εξετασθεί πώς η Συντροφιά των Αμπελακίων υπό την έννοια της κύριας συντροφιάς, που έδινε ζωή στις άλλες δύο, την Διοικητική Συντροφιά και την Αγροτική Συντροφιά, κατέληξε να εκτελεί έργα καταναλωτικού συνεταιρισμού και ποια υπήρξε η έκταση της δραστηριότητάς της στο πεδίο αυτό. Οι κατευθυντήριες γραμμές περιέχονται στα δυο καταστατικά. Σύμφωνα μ' αυτές οι επιστάτες που διέμεναν στην Βιέννη είχαν την εξουσία, εκ συμφώνου με τους γύρω τους συντρόφους, ν' αναλαμβάνουν οποιοδήποτε εμπόριο, («κάθε πραγματεία και σαραφλίκια») που θα μπορούσε να ήταν ωφέλιμο και καρποφόρο στην συντροφιά. Αν τύχαινε να πληροφορηθούν την ύπαρξη κάποιας κερδοφόρου επιχειρήσεως, όφειλαν να ειδοποιούν την έδρα των

Αμπελακίων και να ενεργούν σύμφωνα με τις οδηγίες της Θεματοφύλακες κεφαλαίων, που σχηματίζονταν από τις πωλήσεις, έκαναν μεταβιβάσεις μεταξύ τους από χέρι σε χέρι και από αγορά σε αγορά, όπως τους ταίριαζε και σύμφωνα με τις ανάγκες. Κι όλα αυτά, για να μένουν τα τραπεζιτικά κέρδη (σαραφλίκια) σε όφελος της συντροφιάς. Ένα γράμμα από την Σμύρνη με ημερομηνία της 1ης του Γενάρη 1802, απευθυνόμενο από τον Αμπελακιώτη Χρόνια Δροσινό στον Γεώργιο Σβάρτς, σ' Αμπελάκια, μας παρέχει πολύτιμες πληροφορίες που αναφέρονται στην νομισματική κατάσταση της Σμύρνης την εποχή εκείνη και στην δραστηριότητα της συντροφιάς πάνω στα συναλλάγματα. Έτσι πληροφορούμεθα ότι στην Ανατολή υπήρχε μια μεγάλη στενότητα νομισμάτων, των τουρκικών καθώς και των ευρωπαϊκών εκτός από τα βενετικά που η αφθονία τους είχε αιτία την κατάργηση του βενετικού κράτους από τον Μ. Ναπολέοντα. Οι κάτοχοί τους καταγίνονταν να τα κυκλοφορούν στην μεγαλύτερη δυνατή τιμή τους. Αλλά οι συναλλασσόμενοι μαζί τους προσπαθούσαν ν' αποφύγουν την είσπραξη, διότι η αξία τους λιγόστευε συνέχεια. Ο Χρόνιας Δροσινός λοιπόν, αναγγέλλει στο γράμμα του ότι ενεργούσε σύμφωνα με την κατεύθυνση αυτή. Ένα άλλο γράμμα από την Κωνσταντινούπολη με ημερομηνία 5 του Μάρτη 1806 απευθυνόμενο από τον αντιπρόσωπο Ίβο Δροσινό στον Γεώργιο Σβάρτς δίνει τα ονόματα μερικών Αμπελακιωτών που πραγματοποίησαν μεγάλα κέρδη χάρις σε κερδοσκοπίες τους πάνω στα νομίσματα («έκαναν με τον παρά γαζέττα με ταις σπεκουλατιζιόνες...»).

Όταν το συνάλλαγμα δεν ήταν ευνοϊκό, οι επιστάτες χρησιμοποιούσαν τα χρηματικά αποθέματα για ν' αγοράζουν στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Σμύρνη και στην Θεσσαλονίκη πρώτες ύλες κι άλλα προϊόντα. Από γνωριμίες τους μάθαιναν τις τιμές των διαφόρων αγορών και ήταν σε θέση να ενεργούν τις προμήθειές τους με

τους καλύτερους όρους παρ' ότι θα μπορούσε να το καταφέρει ένας άλλος οποιοσδήποτε εμπορικός οίκος. Έτσι, τα μαγαζιά της συντροφιάς, κατά την μαρτυρία του Δρόσου Δροσινού, τόσο στην Ευρωπαϊκή Τουρκία όσο και στην Ασία ξεχείλιζαν από προϊόντα της Δύσης. Ποιος ήταν ο προορισμός τους; Αλλά προορίζονταν για μεταπώληση, που κατέληγε να είναι επικερδής για την συντροφιά. Αλλά, ένα μεγάλο μέρος έπαιρνε κατεύθυνση προς τα Αμπελάκια, όπου ήταν στην διάθεση των μελών της συντροφιάς για την δική τους χρήση. Το έργο αυτό ήταν ανατεθειμένο στην Επιτροπή των πέντε Εφοδιαστών (ή Προμηθευτών), η οποία ήταν ειδικότερα επιφορτισμένη να διαχειρίζεται τα προϊόντα, τόσο τα ξένα όσο και τα ντόπια, να τα διαμοιράζει στους συνεταιίρους, να διακανονίζει τις τιμές τους και ν' ανταλλάσσει τα ντόπια προϊόντα ανάμεσα στους συνεταιίρους.

Έπειτα από όλα τα ανωτέρω είναι αναμφισβήτητο ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων εκτελούσε έργο καταναλωτικού συνεταιρισμού. Έκανε άραγε εφαρμογή του ιδιαίτερου αυτού γνωρίσματος των καταναλωτικών συνεταιρισμών, την πραγμάτωση της δίκαιης τιμής; Μάλιστα, και στον ανώτερο βαθμό. Αυτή η υπηρεσία όπως το αναπτύξαμε, ήταν ανατεθειμένη στους Εφοδιαστές (Προμηθευτές). Αυτοί αλληλογραφούσαν με τους αντιπροσώπους της συντροφιάς στην Θεσσαλονίκη, την Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, έπαιρναν τακτικά απ' αυτούς πληροφορίες αναφερόμενες στις τιμές των προϊόντων, κανόνιζαν τις ντόπιες τιμές, αφού προηγουμένως έπεφταν τα μεταφορικά έξοδα και μια προμήθεια 2% προς όφελος της συντροφιάς. Τα λογιστικά βιβλία της συντροφιάς μαρτυρούσαν την τιμή της αγοράς και τα μεταφορικά έξοδα. Και εφόσον, όπως είπαμε, η συντροφιά πωλούσε μονάχα με την τιμή του κόστους και τα βιβλία το μαρτυρούσαν, δεν προκύπτει μόνο του και ακαταγώνιστο το πόρισμα, ότι η συντροφιά πραγμάτωνε αληθινά την

δίκαιη τιμή, δηλαδή την τιμή του κόστους, απαλλαγμένη από κάθε παρασιτικό βάρος;

β) Αντικατάσταση της βασιλείας του κέρδους με μόνη την φροντίδα πώς να ικανοποιηθούν οι ανάγκες. Όσον αφορά το διακριτικό αυτό γνώρισμα, πρέπει να επαναληφθεί εδώ η ιδιαίτερα χαρακτηριστική φράση του Δρόσου Δροσινού: «Οι κάτοικοι εξασφάλιζαν τις ανάγκες τους χωρίς να υφίστανται τις απαιτήσεις του εμπόρου». Αν πάρουμε ως αφετηρία την ανάλυση του προηγούμενου γνωρίσματος, ο συλλογισμός του Δρόσου Δροσινού δεν παρουσιάζεται άραγε ως πολύ φυσικός; Και ιδού πώς καταλήγουμε στο ολοκάθαρο αυτό πόρισμα: η απόλυτη βασιλεία του κέρδους, μοναχικού κινήτρου της οικονομικής δραστηριότητας του άνθρωπου και ιδιαίτερα του εμπόρου, δεν είχε καθόλου θέση στην συντροφιά. Γι' αυτήν η μεγαλύτερη έγνοια ήταν πώς να ικανοποιήσει τις ανάγκες των συνεταιριών. Το ψέμα και ο δόλος υπό μορφή διαφημίσεως, νοθεύσεως και προτροπής για δαπάνες είχαν καταργηθεί. Κάθε καταχρηστική αύξηση της τιμής σε βάρος των καταναλωτών ή των εργατών δεν ήταν επιτρεπτή. Και όλα αυτά γίνονταν δυνατά, διότι τα εμπορικά βιβλία της συντροφιάς μαρτυρούσαν την ειλικρίνεια των συναλλαγών. Αν ληφθεί υπόψη η συνεργατική οργάνωση, που υπήρχε στα Αμπελάκια, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι οι Αμπελακιώτες έκαναν εφαρμογή της συμβουλής που ο Όουεν το 1832 έδωσε στους συνεταιριστές: «Γίνετε μόνοι σας οι έμποροι και οι εργοστασιάρχες οι εαυτού σας».

γ) Ένωση στο ίδιο πρόσωπο, των τριών ιδιοτήτων: του χρηματοδότη, του επιχειρηματία και του πελάτη. Η θεωρία κρίνει ότι το διακριτικό τούτο γνώρισμα αποτελεί ένα από τα μέσα που σκοπός του είναι να επιτρέψει στην ουσιώδη αρχή του συνεταιρισμού να δώσει όλους τους καρπούς της σύμφωνα με τους σκοπούς της συντροφιάς. Θεωρεί αυτό ως ένα φυσικό κανόνα που πραγματοποιείται απ' όλες τις

απόψεις με τρόπο πολύ πιο αξιοσημείωτο στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, παρά στους παραγωγικούς. Σύμφωνα με τ' ανωτέρω η θεωρία αποδίδει στο γνώρισμα τούτο μεγάλη σπουδαιότητα.

Η Συντροφιά των Αμπελακίων έκανε άραγε εφαρμογή του κανόνα αυτού; Ασφαλώς ναι. Πραγματικά, ο Αμπελακιώτης συνεταιίρος πραγματοποιούσε στο πρόσωπό του την ένωση των τριών αυτών ιδιοτήτων: της ιδιότητας του πελάτη, αφού προμηθευόταν τρόφιμα και όλα τ' άλλα προϊόντα στα μαγαζιά της συντροφιάς, της ιδιότητας του επιχειρηματία, αφού ήταν συνεταιίρος που ψήφιζε προκειμένου να καθορισθεί ο προσανατολισμός των υποθέσεων του συνεταιρισμού, του χρηματοδότη, αφού κατέθετε μια εισφορά ως προϊστάμενος συνεταιίρος ή ως προστατευόμενος σύντροφος.

2. Του παραγωγικού συνεταιρισμού και του εργατικού συνεταιρισμού.

α) Χειραφέτηση των εργατών με την κατάργηση της μισθωτής εργασίας (salarial).

Οι Αμπελακιώτες την εποχή αυτή που ο μισθωτός ήταν ένας παράγοντας της οικονομίας λιγότερο σπουδαίος από τον αυτόνομο παραγωγό δεν μπορούσαν προφανώς ν' αποβλέπουν στην χειραφέτησή τους χρησιμοποιώντας τις δικές τους δυνάμεις, όπως αργότερα ο Κάρλ Μαρξ παρότρυνε τους εργάτες. Αποτελούσαν μια ομάδα παραγωγών - ιδιοκτητών χωραφιών, βιοτεχνών, εργοστασιαρχών (fabricants), ή απλών εργατών που έθεσαν σκοπό τους να παράγουν ομαδικά για να συγκομίσουν ακέραιο το προϊόν της εργασίας τους. Δεδομένου ότι η αμοιβή κάθε συνεταιίρου αντιπροσωπευόταν όχι από ένα μισθό, αλλά από το κέρδος, αναλογισμένο με την εργασία που έχει γίνει (travail execute), το συμπέρασμα είναι ότι ο εργοδότης ήταν παραμερισμένος και αντικατεστημένος από την ομάδα όλων των συνεταιίρων.

Από αυτή την άποψη, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί η πρόβλεψη του Σαρλ Ζιντ πάνω στο θέμα αυτό: Κατά την γνώμη του, ο παραγωγικός συνεταιρισμός θα εξελιχθεί πιθανώς προς την πλευρά του εργατικού συνεταιρισμού (*association cooperative de travail ou de main-d'oeuvre*) που οι συνεταιρισμοί των *braccianti* (από την λέξη *braccio*, μπράτσο, δηλαδή εργατών) στην Ιταλία και των *guilds* (συνεργατικών) στην Γερμανία και την Αγγλία δίνουν τόσο αξιοσημείωτα παραδείγματα. Η επαφή ανάμεσα σε καταναλωτές και παραγωγούς δεν θα γίνεται πια παρά μόνο χάρις στους συνεταιρισμούς του είδους αυτού. Λίγο παρακάτω προσθέτει: Οι δύο αυτές σφαίρες (παραγωγικοί συνεταιρισμοί και καταναλωτικοί συνεταιρισμοί), καθώς θ' αλληλοδιαπερνιούνται, θα καταλήξουν να συγχωνευθούν σ' έναν μονάχα.

Δεν είναι άραγε τώρα εκπληκτικό το ότι η αυτή πρόβλεψη του μεγάλου Γάλλου συνεταιριστή πραγματοποιήθηκε σε μια μικρή πόλη της Θεσσαλίας; Πραγματικά, σημειώθηκε τέτοια αλληλοδιείσδυση ανάμεσα στα διάφορα πεδία δράσης της Συντροφιάς των Αμπελακίων που κατέληξαν σε μια συνεταιριστική σύνθεση, το μεγάλο όνειρο του Σαρλ Ζιντ, δηλαδή σε μια ανώτερη μορφή που εξασφάλιζε στον καταναλωτή τον, σύμφωνα με την οικονομική λογική, διευθυντικό ρόλο και συγχρόνως στους παραγωγούς εργάτες μια ανώτερη ανεξαρτησία από την σημερινή και προπαντός το πολυτιμότεο συναισθημα ότι κυβερνούσαν οι ίδιοι τον εαυτό τους και ότι από τους καρπούς της εργασίας τους αποκόμιζαν ό,τι πρέπει να περιέρχεται σ' αυτούς κατά το δίκαιο. Τα ίδια πρόσωπα είχαν θέση και στις δύο οργανώσεις τους, την Αγροτική Συντροφιά και την Βιομηχανική και Εμπορική Συντροφιά (η Κοινή Συντροφιά ή Συντροφιά των Αμπελακίων) αλλά υπό διάφορες όψεις: παραγωγών και καταναλωτών.

Αναφορικά με το θέμα αυτό θα υπενθυμίσουμε την συζήτηση που

έγινε στην Εταιρία της Πολιτικής Οικονομίας (Οκτώβριος του 1905, Παρίσι) πάνω στο ερώτημα αν ο συνεργατισμός και συγκεκριμένα ο παραγωγικός συνεταιρισμός μπορεί να καταργήσει την μισθωτή εργασία. Στο ζήτημα δόθηκε τότε αρνητική λύση. Ο Σαρλ Ζιντ όμως αποφάνθηκε καταφατικά λέγοντας ότι μια ομοσπονδία αυτόνομων συνεταιρισμών που παράγουν για δικό τους λογαριασμό και ανταλλάσσουν μεταξύ τους τα προϊόντα της εργασίας τους, μπορεί να εκπληρώσει αποτελεσματικά τον σκοπό αυτό.

Αν λοιπόν πάρουμε θέση με την δεύτερη αυτή μορφή που είναι η γνώμη του μεγάλου Γάλλου διδασκάλου του συνεργατισμού, διαπιστώνουμε ότι το όνειρό του πραγματοποιήθηκε στα Αμπελάκια, αφού ο συνεργατικός συνεταιρισμός τους με τις τρεις διακλαδώσεις του, την Διοικητική Συντροφιά, την Αγροτική Συντροφιά και την Βιομηχανική και Εμπορική Συντροφιά (ή Κοινή Συντροφιά ή Συντροφιά των Αμπελακίων), κατόρθωσε να ικανοποιήσει εξ ολοκλήρου τις διάφορες ανάγκες των συνεταιρών του και να καταργήσει την μισθωτή εργασία.

β) Απόκτηση του κέρδους με την παροχή μεγαλύτερης αμοιβής στην εργασία.

Σύμφωνα με το διακριτικό αυτό γνώρισμα, ο παραγωγικός συνεταιρισμός δεν αποβλέπει να καταργήσει το κέρδος, αλλά να το καταστήσει κτήμα του στο ανώτατο δυνατό όριο, επιδιώκοντας την μεγαλύτερη αμοιβή της εργασίας. Και πραγματικά, η Συντροφιά των Αμπελακίων εργαζόταν προς την κατεύθυνση αυτή. Κατόρθωσε, όχι μόνο ν' αποξενώσει το κεφάλαιο, αλλά και να του αφαιρέσει τον διευθυντικό ρόλο του, παρέχοντας σ' αυτό μονάχα ένα τόκο. Έτσι, καθιστούσε δικό του κτήμα όλο το κέρδος προς όφελος των παραγωγών και τους βοηθούσε να σχηματίσουν ένα νέο κεφάλαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Καταστατικού του 1795, οι συνεταιίροι είχαν την εξουσία να

προσθέτουν κάθε έτος στο αρχικό κεφάλαιό τους ένα ποσό παρομοίου μεγέθους, πράγμα που εξηγεί πώς τα χρηματικά αποθέματα όλων των συνεταιρών, τα κατατεθειμένα στην Τράπεζα της Βιέννης το 1810, έφθασαν το καταπληκτικό για την εποχή ποσό των 20 εκατομμυρίων γροσιών.

γ) Ένωση, στο ίδιο πρόσωπο, των τριών ιδιοτήτων του χρηματοδότη, του επιχειρηματία και του εργάτη.

Το διακριτικό αυτό γνώρισμα είναι παρεμφερές με το υπ' αριθμόν 3 των καταναλωτικών συνεταιρισμών. Εδώ, ο εργάτης κατέχει την θέση του πελάτη. Μένει ακόμη να αναφερθεί ότι η ιδιότητα του εργάτη στην Συντροφιά των Αμπελακίων ήταν σαφώς προσδιορισμένη, αφού η πολλαπλή ποικιλία των έργων και ιδιαίτερα, το γνέσιμο, το βάψιμο και η μεταφορά, ήταν ανατεθειμένη στους βιοτέχνες και εργάτες, δηλαδή σ' όλο τον εργατικό κόσμο.

3. Του πιστωτικού συνεταιρισμού.

α) Σχηματισμός ενός κεφαλαίου με την δημιουργία αποθεματικού από τα κέρδη.

Η Συντροφιά των Αμπελακίων ασκούσε επίσης πιστωτικό έργο. Το άρθρο 5 των δύο καταστατικών καθορίζει ότι κάθε συνetaίρος είχε το δικαίωμα να ζητεί πίστωση. Αλλά, σύμφωνα με το άρθρο 5 του καταστατικού του 1780, επρόκειτο για μικρά ποσά. Το άρθρο πάλι του καταστατικού του 1795 προέβλεπε ότι η πίστωση αυτή ήταν προορισμένη ν' αντιμετωπίζει τ' αναγκαία έξοδα ή ένα χρέος του συνetaίρου. Συνεπώς, η πίστωση αυτού του είδους μπορούσε να έχει κάποια σπουδαιότητα.

Αλλά τα δάνεια αυτά δεν αποτελούσαν την μόνη δραστηριότητα της συντροφιάς στο πεδίο αυτό. Σύμφωνα με τις αναφορές του Δρόσου Δροσινού κάθε συνetaίρος κάτοχος ενός γραμματίου που

αντιπροσώπευε το κλωσμένο βαμβάκι του, το κατατεθειμένο στα μαγαζιά, είχε το δικαίωμα να πληρωθεί από το γενικό ταμείο ένα ποσό έως την μισή αξία πάνω στο γραμμάτιο αυτό που αποτελούσε ένα είδος warrant. Όσον αφορά το υπόλοιπο, είχε δικαίωμα να το πληρωθεί κατά την γενική κατανομή. Έτσι λοιπόν, είναι βέβαιο ότι η συντροφιά παρείχε πιστώσεις επί προθεσμία.

Αλλά άραγε έχει να παρουσιάσει διακριτικά γνωρίσματα που να παραβάλλονται μ' εκείνα των πιστωτικών συνεταιρισμών; Ασφαλώς ναι και ιδού πώς:

Το πρώτο κατατεθειμένο κεφάλαιο ήταν 300 χιλιάδες γρόσια. Κατά την ανανέωση του καταστατικού του 1795 έφθασε τις 600 χιλιάδες γρόσια και μετά δύο έτη, το ένα εκατομμύριο γρόσια. Η συντροφιά λοιπόν πραγματοποιούσε κέρδη από 60, 80 κι ακόμη και 100%. Χάρης στην αύξηση των κερδών της έθετε σε κυκλοφορία ένα κολοσσιαίο κεφάλαιο που έφθασε το 1810 τα 20 εκατομμύρια γρόσια. Πώς έγινε η καταπληκτική αυτή αύξηση; Με την τοποθέτηση των κερδών στο αποθεματικό κεφάλαιο σύμφωνα με την μέθοδο που χρησιμοποιείται στους πιστωτικούς συνεταιρισμούς. Ο Φελίξ ντέ Μπωζούρ λέει ότι τα κέρδη του μερίσματος (κι εννοεί εδώ τους οφειλόμενους στο κεφάλαιο τόκους) κανονίσθηκαν προς 10% κατ' έτος και το περίσσειμα προορίστηκε ν' αυξάνει το αρχικό κεφάλαιο. Με ποιο τρόπο; Μοίραζαν τα κέρδη κι έπειτα κάθε συνεταιίρος σύμφωνα με το δικαίωμά του (άρθρο 4 του καταστατικού του 1795) να προσθέτει κάθε χρόνο στο αρχικό κεφάλαιό του ένα ποσό του ίδιου μεγέθους, έσπευδε να καταθέσει για τον σκοπό αυτό ένα σπουδαίο μέρος των κερδών του πράγμα που εξηγεί την ανήκουστη αύξηση των χρηματικών αποθεμάτων της Συντροφιάς των Αμπελακίων.

β) Απεριόριστη αλληλεγγύη όλων των συνεταιρίων.

Οι συνεταιίροι ήταν αλληλέγγυοι μεταξύ τους. Τα καταστατικά δεν διασαφηνίζουν το θέμα αυτό. Αλλά το συνάγουμε από τις διατάξεις που απαγορεύουν στους συνεταιίρους να εγγυώνται ξένα πρόσωπα ή τους δικούς τους συγγενείς ή που επιβάλλουν στους συνεταιίρους προϊσταμένους ν' αναλαμβάνουν οι ίδιοι τις ζημιές που προκαλούνται από το σφάλμα των προστατευόμενων συντρόφων. Για ποιο άλλο σκοπό πάρθηκαν τα προληπτικά αυτά μέτρα εκτός από το να καταστήσουν πραγματική την αλληλεγγύη κάθε συνεταιίρου; Αληθινά, το πρώτο μέτρο αποβλέπει να παρεμποδίσει την ελάττωση της περιουσίας του συνεταιίρου, της προορισμένης ν' αντιμετωπίζει τις ανάγκες της αλληλεγγύης. Το δεύτερο μέτρο αποβλέπει ν' αποκλείσει πρόσωπα που η μικρή επάρκειά τους σε πόρους αποτελούσε ένα κίνδυνο για την πραγματική λειτουργία της αλληλεγγύης.

Εξάλλου, το σύστημα της αμοιβαίας εγγυήσεως δεν ήταν άγνωστο στους Αμπελακιώτες. Έκαναν εφαρμογή του κατά την διανομή των φόρων που οι Τουρκικές αρχές, εκ συμφώνου με τους προεστούς, καθόριζαν για όλη την μικρή πόλη. Αν ένας Αμπελακιώτης παραμελούσε την υποχρέωση που είχε ως φορολογούμενος απέναντι του Τουρκικού κράτους, το βάρος έπεφτε επάνω στους άλλους. Καθένας λοιπόν γινόταν εγγυητής των υποχρεώσεων του γείτονά του και ήταν προσωπικά υπεύθυνος.

γ) Επίτευξη μέσω συνεταιρισμού πιστώσεων για να κατανέμονται ανάμεσα στους συνεταιίρους.

Το διακριτικό αυτό γνώρισμα συνάγεται από όσα έχουν εκτεθεί στην αρχή του κεφαλαίου αυτού. Πραγματικά, οι συνεταιίροι μπορούσαν να προμηθευθούν από τον συνεταιρισμό τους μια πίστωση είτε ως έξοδα αποδοτέα, είτε ως προκαταβολή πάνω στα εμπορεύματά τους, που ήταν κατατεθειμένα στο μαγαζί της συντροφιάς.

Ανακεφαλαιώνοντας τώρα, φθάνουμε στο συμπέρασμα ότι η Συντροφιά των Αμπελακίων σύμφωνα με την νομική, κοινωνική και οικονομική έννοιά της, κατέχει όλα τα διακριτικά γνωρίσματα του συνεργατισμού, όπως αυτά καθιερώθηκαν από την νεώτερη επιστήμη. Υπήρξε πραγματικά ένας συνεταιρισμός κατά την νεώτερη έννοια της λέξεως. Κατά το πόρισμα αυτό έχει αναμφισβήτητα το δικαίωμα της προτεραιότητας ανάμεσα στους συνεταιρισμούς όλου τον κόσμου, εφόσον η διεκδίκηση αυτή διεξάγεται πάνω στο πεδίο όπου ο τίτλος αυτός διαφιλονικείται από τους «Φιλοδίκατους Σκαπανείς της Ρότοντνείλ» και τους Λωονέζους υφαντεργάτες Ρεϋνιέ και Ντερριόν και εφόσον παραμερίζονται όλες οι πρωτόγονες συνεταιριστικές οργανώσεις, όπως οι τυροκομικοί συνεταιρισμοί των Άλπεων, που υφίστανται από τον μεσαίωνα, οι βουτυροκομικοί συνεταιρισμοί της περιφέρειας του Εριβάν και τα κτηνοτροφικά και αλιευτικά ρωσικά αρτέλ. Τα Αμπελάκια υπήρξαν πραγματικά μια εστία απ' όπου ακτινοβόλησε το πνεύμα του συνεργατισμού, άξιο να τύχει της προσοχής όλου του ενδιαφερομένου κόσμου και εκείνων που ζητούν λύσεις σύγχρονων προβλημάτων και θέλουν να τις στηρίξουν πάνω σε ελληνικά δεδομένα.

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ ΤΟΥ

1795

Το καταστατικό της Συντροφιάς των Αμπελακίων του 1795 που διασώθηκε μονάχα σε γαλλική μετάφραση από τον Φρ. Μπουλανζέ (Fr. Boylanger):

Αμπελάκια 7 του Γενάρη 1795.

«Ου γάρ εισιν δύο ή τρεις συνηγμένοι εις το εμόν όνομα, εκεί ειμί εν μέσω αυτών» λέει ο Κύριος στα Ευαγγέλια.

Και ο Προφήτης - Βασιλεύς:

«Αρχή των λόγων σου αλήθεια».

Και:

«Ο φόβος Κυρίου αγνός, διαμένων εις αιώνα αιώνος».

Και:

«Γάρ οι δούλοι σου φυλάσσουν αυτά εν τώ φυλάσσειν αυτά ανταπόδοσις πολλή».

Συνεπώς, εμείς, οι υπογραφόμενοι παρακάτω, έμποροι και βιοτέχνες κόκκινων νημάτων της πόλεως αυτής των Αμπελακίων, στερεώνοντας την ύπαρξή μας πάνω στο αγκωνάρι, σ' αυτό το ίδιο όνομα του Κυρίου μας, αποφασίσαμε ν' ανανεώσουμε την Συντροφιά και Αδελφότητά μας, για να εξασκήσουμε την βιομηχανία της κόκκινης βαφής, να εμπορευθούμε τα βαμβακονήματα καθώς και κάθε άλλο εμπόρευμα. Βάλαμε ως θεμέλιο της Συντροφιάς μας τ' ακόλουθα άρθρα:

Άρθρο πρώτο

Εξελέγξαμε ως επιστάτες και διοικητές τους κ.κ. Γεώργιο Σφάρτς, Ευθύμιο Δημητρίου και Ιωάννη Γαργούλη. Να είναι επιστάτες και διοικητές της Αδελφότητας και να είναι εξουσιοδοτημένοι να

ονομάζουν τους διοικητές και προϊσταμένους στην Γερμανία και αλλού και να καθορίζουν στον καθένα την υπηρεσία του.

Άρθρο δεύτερο

Κατά την γνώμη και την απόφαση όλης της Αδελφότητας, η παρούσα Συντροφιά ιδρύθηκε για έξι έτη. Αλλά, στο τέλος των τριών ετών πρέπει να καταρτισθεί ένας γενικός λογαριασμός όλων των εργασιών μας, τόσο στην χώρα μας, όσο και στην Γερμανία.

Τα προϊόντα της βιομηχανίας μας, νήματα σε κουβάρια κ.τ.λ., όπου κι αν βρίσκονται, πρέπει να μεταφερθούν αμέσως στον νέο λογαριασμό μαζί με την αντίστοιχη αξία τους και τις τιμές που αναγνωρίστηκαν λογικές κι έγιναν αποδεκτές από κοινού.

Τα κόκκινα νήματα, τα βαμβάκια και τ' άλλα εμπορεύματα, όσα θα βρίσκονται στην Γερμανία πρέπει να γίνουν δεκτά μετά από ένα έτος ως μετρητά, αλλά τα καθυστερούμενα πρέπει να εισπραχθούν για να μπουν στον παλιό λογαριασμό και να καταχωρηθούν στο ενεργητικό του όπως είναι, χωρίς καμιά προμήθεια.

Άρθρο τρίτο

Στο διάστημα των τριών ετών και πριν από τους τελευταίους έξι μήνες, τα μερίδια των συνεταίρων πρέπει ν' αναθεωρηθούν. Οι λιγότερο ικανοί θ' απομείνουν με τα ίδια μερίδια που είχαν, αλλά τα μερίδια εκείνων που θα είναι ικανότεροι θ' αυξηθούν προοδευτικά έως το έκτο έτος, χωρίς παρ' όλα αυτά τα μερίδια των άλλων να λιγοστεύουν.

Άρθρο τέταρτο

Αποφασίσαμε για τους τόκους των κεφαλαίων των συνεταιρών να είναι 12% και των ορφανών 10%. Κάθε έτος, ως το έκτο έτος, θα είναι δυνατόν να προστεθεί ένα κεφάλαιο όμοιο με το πρώτο.

Άρθρο πέμπτο

Για όλα τα μικρά ποσά που καθένας από τους συνεταιίρους θα είχε ανάγκη, η συντροφιά ορίζει τόκο 12% μονάχα για τους έξι μήνες του έτους που ζητήθηκαν και 12% για όλο το επόμενο έτος κι έτσι έως το τέλος. Αν κανένας από τους συνεταιίρους θέλει να πάρει πίσω, για τις ανάγκες του, ένα μέρος από το κεφάλαιό του, ο τόκος θα λογαριασθεί έως το τέλος του Δεκεμβρίου και έπειτα χρονικής.

Άρθρο έκτο

Κάθε συνεταιίρος υπόσχεται να μη δανείσει τίποτε από το κεφάλαιό του ούτε από εκείνο της Συντροφιάς σε κανένα ξένο πρόσωπο και δεν έχει την άδεια να πάρει, απέναντι του κεφαλαίου του, οποιοδήποτε ποσό για να το χρησιμοποιήσει σε κανένα ιδιαίτερο του εμπόριο για δικό του λογαριασμό. Αν το κάνει κρυφά ή φανερά, οι ζημιές, αν υπάρξουν, θα είναι εις βάρος του και τα κέρδη θα ανήκουν στον συνεταιρισμό. Κανένας συνεταιίρος δεν μπορεί να γίνει εγγυητής ξένου προσώπου ή δικού του συγγενή για την περίπτωση που η ευθύνη θα βάραινε στο τέλος την Συντροφιά, αλλά αν ένας συνεταιίρος έχει ένα φίλο ή ένα συγγενή που θέλει να τον βοηθήσει μ' ένα δάνειο από την Συντροφιά, θα δώσει την εγγύησή του στην Συντροφιά για να είναι εξασφαλισμένη με εγγύηση. Αν δεν διαθέτει χρήματα, θα έχει την ελευθερία να του τα προμηθεύσει με ξένα πρόσωπα υπό την προσωπική εγγύησή του, αλλά χωρίς να κάνει καμιά κερδοσκοπία του θα μπορούσε να έχει σ' αυτή κάποιο μερίδιο.

Άρθρο έβδομο

Επειδή η Συντροφιά μας αποτελείται από δύο χωριστές συντροφίες, δηλαδή την συντροφιά των αδελφών Σβάρτς και την συντροφιά του Ευθυμίου Δημητρίου κι επειδή στις συντροφίες αυτές βρίσκονται συνεταιίροι που έχουν κάτω από την προστασία τους συντρόφους με λίγους πόρους, καθένας από τους συνεταιίρους αυτούς πρέπει ν' αναγνωρισθεί προεστός και προϊστάμενος (*primat et chef*) γενόμενος εγγυητής για τους προστατευόμενους συντρόφους του. Έτσι που, αν κανείς από αυτούς δείξει κακή διαγωγή ή από σφάλμα του η Συντροφιά πάθει ζημίες (ο μη γένοιτο!), ο αναφερόμενος άνω εγγυητής ή προεστός να είναι υπεύθυνος και η Συντροφιά να μη πάθει καμιά ζημία. Εξαιρούνται εκείνοι οι σύντροφοι, που έχουν την εγγύηση της Συντροφιάς και που έγιναν δεκτοί εκ συμφώνου, χωρίς καμιά εγγύηση.

Άρθρο όγδοο

Αν κανείς σύντροφος, προστατευόμενος από ένα προεστώτα παρά τις προειδοποιήσεις, παραμένει πεισματάρης, αδιόρθωτος και συνεχίζει να πορεύεται τον δρόμο της κακίας, δημιουργώντας αταξία και σύγχυση, πρέπει ν' απολυθεί για να μη διαταραχθεί όλο το σώμα της Αδελφότητας. Τότε ο εγγυητής του, (αφού καταρτισθεί ο γενικός λογαριασμός), κρατά τα έσοδά του και την αξία της ζημίας που έχει γίνει. Αν η Συντροφιά πάθει ζημίες, οφείλει να κρατήσει το ισόποσο και να του πληρώσει έπειτα μαζί με τον συμφωνημένο τόκο των 12% το υπόλοιπο κεφάλαιο που μπορεί να έχει στην συντροφιά. Αλλά, αν δεν υπάρχει καθόλου κεφάλαιο κατατεθειμένο, τότε το έλλειμμα πρέπει να αφαιρεθεί από το κεφάλαιο του εγγυητή. Και αν το απολυμένο πρόσωπο προσπαθήσει να βλάψει την Συντροφιά στο εξωτερικό, ο εγγυητής οφείλει να είναι υπεύθυνος για την ζημία αυτή. Επίσης, αν ένας από τους προεστούς, χωρίς κανένα λόγο και αποβλέποντας να

υπερασπίσει το απολυμένο πρόσωπο, θέλει να αποχωρίσει από την Συντροφιά, δεν μπορεί να το κάνει, παρά μόνο κατά το τρίτο έτος. Κατά το διάστημα αυτό οφείλει να καταγίνεται με την εργασία του με την μεγαλύτερη δυνατή φροντίδα και να υπακούει στους προϊσταμένους του. Σε αντίθετη περίπτωση, πρέπει επίσης να απολυθεί και η Συντροφιά θα ενεργήσει απέναντί του κατά τον ίδιο τρόπο όπως και απέναντι του αναφερόμενου παραπάνω αδιόρθωτου, για να είναι εξασφαλισμένη από κάθε ζημιά και κάθε κίνδυνο.

Άρθρο ένατο

Οι αναφερόμενοι παραπάνω επιστάτες και διοικητές εξουσιοδοτούνται να εκλέξουν, ανάμεσά τους και με τη συμφωνία όλων, εκείνον που θα κρίνουν άξιο και ικανό να είναι ανώτερος από τους άλλους στις ξένες χώρες. Αυτός που θα έχει εκλεγεί, οφείλει να φροντίζει άγρυπνα για τις ανάγκες και τις εργασίες της Συντροφιάς και να προσδιορίζει στον καθένα τις υπηρεσίες του. Αν ο επιστάτης που έχει εκλεγεί αρνείται να πάει στο εξωτερικό, στην χώρα που καθορίσθηκε για τους άλλους επιστάτες, η Συντροφιά χωρίς να λογαριάσει τίποτε άλλο, οφείλει να τον απολύσει και να ενεργήσει απέναντί του όπως σημειώθηκε στο άρθρο 3. Επιπλέον, αν κανείς παλαιός ή νέος συνεταιίρος στο εξωτερικό δεν υπακούει στον επιστάτη που θα έχει διορισθεί ή αποσταλεί εκεί και αν προκαλεί αταξίες, ο επιστάτης οφείλει να του δώσει συμβουλές προς το συμφέρον του και αν δεν τον ακούσει, οφείλει να γράψει στην Συντροφιά για να την πληροφορήσει για την όλη υπόθεση, με τον φόβο του Θεού, και ν' ακολουθήσει έπειτα την απόφασή μας.

Ο διοικητής ή προεστός που διαμένει στην Βιέννη έχει την πληρεξουσιότητα να εκλέξει στο εξωτερικό ένα υποεπιστάτη ικανό ανάμεσα στους εκεί βρισκόμενους συνεταιίρους. Ο υποεπιστάτης οφείλει

ν' ακολουθεί αμετάβλητες τις διαταγές εκείνου που είναι επιστάτης στην Βιέννη και να επιβλέπει, σε καθετί, τους γύρω του.

Οι ίδιοι αυτοί επιστάτες είναι εξουσιοδοτημένοι να επιχειρούν κάθε είδος εμπορίου που θα μπορούσε να είναι ωφέλιμο και κερδοφόρο στην Συντροφιά και αυτό με συμφωνία και συγκατάθεση των συνεταιρών που τους περιστοιχίζουν. Αλλά είναι υποχρεωμένοι, όταν αναλαμβάνουν μίαν οποιαδήποτε επιχείρηση, να μας πληροφορούν αμέσως για αυτήν καθώς και για το είδος του κερδοφόρου εμπορίου που πρόκειται να κάνουν, χωρίς παρ' όλα αυτά να περιμένουν την συγκατάθεσή μας για να δράσουν, φροντίζοντας μονάχα πώς να μην κάνουν τίποτε που μπορεί να είναι αντίθετο στις διαταγές μας και τις πληροφορίες μας.

Άρθρο δέκατο

Επειδή η έδρα της Συντροφιάς είναι εδώ, στα Αμπελάκια, οι λογαριασμοί πρέπει να στέλνονται εδώ για να εξετάζονται και να κανονίζονται και όχι σε άλλες χώρες της Τουρκίας ούτε της Γερμανίας και αν κανείς από τους συνεταιίρους που μένει στις χώρες αυτές θέλει να αποχωρήσει από την Συντροφιά χωρίς να υποχρεωθεί να έλθει αυτοπρόσωπα στα Αμπελάκια για να επαληθεύσει τους λογαριασμούς του, τότε, αν δεν έχει εμπιστοσύνη στην επαλήθευση του λογαριασμού του που η Συντροφιά θα του στείλει από εδώ, είναι ελεύθερος να διορίσει ένα πληρεξούσιο για να εξετάσει τα βιβλία μας. Η Συντροφιά δεν είναι καθόλου υποχρεωμένη να του στείλει τα κατάστιχα ή ένα λεπτομερή λογαριασμό. Επιπλέον, ο διορισμένος πληρεξούσιος πρέπει επίσης να είναι συμπατριώτης μας, ευπόληπτος σε μια από τις δύο συντροφίες της Συντροφιάς μας. Και αφού δώσει τις αναγκαίες εξοφλήσεις, θα εισπράξει ό,τι έχει να λαμβάνει.

Άρθρο ενδέκατο

Έπειτα από συμφωνία όλων, αποφασίσθηκε να εξοφλείται κάθε λογαριασμός έως το τελευταίο ποσό προκειμένου να γίνει στην Τουρκία καθώς και στην Γερμανία η απόδοσή του, χωρίς να εμποδιστεί αυτό από κανένα πρόσχημα. Αλλά αν υπάρχει ένα έλλειμμα, μικρό ή μεγάλο, πρέπει αυτό να περαστεί εις βάρος του λογαριασμού.

Άρθρο δωδέκατο

Η Συντροφιά αποφασίζει ακόμη να μην πολλαπλασιάζει τις τραβηκτικές που οι συνεταίροι μας διαπραγματευόμενοι τις συναλλαγματικές είχαν την συνήθεια να θέτουν σε κυκλοφορία με τους εμπόρους των ξένων χωρών για να διευκολύνουν τις πληρωμές που επρόκειτο να κάνουμε και να τις επιτυχαίνουν έτσι από πρωτότερα.

Σε περίπτωση που οι συνεταίροι μας βρεθούν σε δύσκολη θέση, δεν θα έχουν δικαίωμα να διαπραγματευθούν συναλλαγματικές μ' ένα οποιοδήποτε ξένο οίκο, και αν ακόμη ήταν ο πιο αξιόπιστος. Οφείλουν να κάνουν διαπραγματεύσεις του είδους αυτού μόνο με συμπατριώτες μας, για να μην είναι υποχρεωμένοι να ικανοποιούν με την σειρά τους (παρόμοιες) αιτήσεις των ξένων. Αν παραβιάσουν τον παρόντα όρο, όλες οι ζημιές θα είναι εις βάρος τους.

Άρθρο δέκατο τρίτο

Αν κάποιος από τους αδελφούς μας πεθάνει επτά μήνες πριν από το τέλος του πρώτου έτους, οι αποδοχές του ορίζονται σε εξήντα γρόσια κατά μήνα ως το τέλος του έτους. Αλλά αν πεθάνει μετά τους επτά πρώτους μήνες, ο λογαριασμός του συνεχίζεται, σαν ο ίδιος να ζούσε, ως το τέλος του έτους. Αν ο θάνατός του συμβεί το δεύτερο έτος πριν από τον τέταρτο μήνα, οι αποδοχές του θα πληρώνονται, όπως ανωτέρω, έως το τέλος του Δεκεμβρη. Αλλά αν συμβεί μετά τον τέταρτο

μήνα, ο λογαριασμός του θα συνεχισθεί έως το τέλος του έτους, σαν να ζούσε. Για το τρίτο έτος θα γίνεται όπως και για το δεύτερο.

Άρθρο δέκατο τέταρτο

Αν κάποιος από εμάς θέλει να στείλει τον γιο του ή κανένα από τους δικούς του στην Γερμανία για να πάρει μέρος στο εμπόριο, οφείλει να του πληρώσει τα έξοδα του ταξιδιού. Μόλις φθάσει εκεί, οι επιστάτες οφείλουν να τον υποδεχθούν καλά και να τον διδάξουν την γλώσσα της χώρας, την λογιστική και τις αναγκαίες επιστήμες. Και αυτό, όσον καιρό επιθυμεί εκείνος που τον στέλνει. Τα έξοδα για τροφή, ενδύματα, καθηγητές κ.τ.λ. είναι εις βάρος εκείνου που τον στέλνει. Όταν τελειώσουν οι σπουδές του, πρέπει να προσληφθεί στην υπηρεσία της Συντροφιάς και να εξασκηθεί ένα έτος σε ό,τι αφορά το εμπόριο, αμειβόμενος μονάχα με τ' αναγκαία ενδύματα και μια προμήθεια. Όταν τελειώσει το έτος, είναι υποχρεωμένος να υπηρετήσει την Συντροφιά ένα άλλο έτος μ' ένα λογικό μισθό. Μετά το χρονικό αυτό διάστημα, αν συμπεριφέρθηκε φρόνιμα και δειχθηκε οικονόμος και ικανός, πρέπει να του δοθεί ένα ανάλογο μερίδιο από τα κέρδη. Στην αντίθετη περίπτωση, οφείλει να υπηρετήσει μ' ένα απλό μισθό.

Επίσης, αν κανείς από τους συμπατριώτες μας θέλει να διορίσει τον γιο του ή έναν από τους δικούς του στα ντόπια μαγαζιά μας, για να μάθει την πρακτική (του εμπορίου), αυτοί οφείλουν να υπηρετήσουν ένα τουλάχιστο έτος χωρίς πληρωμή. Μετά το έτος αυτό θα υπηρετήσει στην Συντροφιά με μίαν ανάλογη αμοιβή επί άλλα δύο έτη, και αν είναι ικανός, θα του δώσουν έπειτα ένα ανάλογο μερίδιο στα κέρδη. Αν όχι, θα υπηρετήσει μ' ένα απλό μισθό, αλλά εξαιτίας της νεανικής ηλικίας του, πρέπει να είναι υπό την εγγύηση του προστάτη του.

Άρθρο δέκατο πέμπτο

Αποφασίσθηκε έπειτα από συμφωνία όλων η παρακάτω μάρκα να ισχύει σε κάθε επιχείρηση και σε κάθε χώρα που η Συντροφιά κάνει το εμπόριό της:

ΑΔΣΦ

Β

και η υπογραφή θα αναγνωρίζεται υπό την επωνυμία: «Αδελφοί Σφάρτς και συντροφιά».

Άρθρο δέκατο έκτο

Αν τέλος η Συντροφιά πρόκειται να διαλυθεί, θα ειδοποιηθούν οι συνεταίροι έξι μήνες πρωύτερα. Τα κεφάλαια, τα κατατεθειμένα στην Συντροφιά αυτή, πρέπει να κατανεμηθούν αναλογικά με τα κατατεθειμένα από κάθε συνεταίρο κεφάλαια, με τόκο των 12%. Τα σε μετρητά ποσά που η Συντροφιά ενδεχόμενα θα δανείσθηκε πρέπει να επιστραφούν μόλις το ζητήσουν οι δανειστές. Όσο για τα εμπορεύματα που θα βρεθούν εδώ και στην Γερμανία, πρέπει να μοιρασθούν σε ίσα μερίδια και να γίνει γι' αυτά κλήρωση, κατά το έθιμο.

Όσον αφορά τα κέρδη και τις ζημιές, (είτε ο Κύριος να μας προφυλάξει απ' αυτές!) θα γίνει η ίδια μοιρασιά. Καθένας από τους συνεταίρους οφείλει να εισπράξει τα καθυστερούμενα, χωρίς να κρατήσει καμιά προμήθεια και να τα καταθέσει στην επιτροπή που θα επιφορτισθεί με τα βιβλία και την εκκαθάριση των λογαριασμών της Συντροφιάς, σύμφωνα με την ιδιαίτερη συμφωνία που θα γίνει τότε.

Άρθρο δέκατο έβδομο

Τα μερίδια κάθε συνεταίρου καθαρίζονται έπειτα από συμφωνία όλων κατά τον ακόλουθο τρόπο. Και ο ουράνιος βασιλιάς μας, ο Χριστός, ο κύριος της ειρήνης είτε να στείλει σ' εμάς τους ταπεινούς την

ουράνια ευλογία του και να ενσταλάξει στις ψυχές μας το λάδι της ειρήνης και της ομονοίας, να ευλογήσει πνευματικά τις επιχειρήσεις μας και τις προσπάθειές μας, να στερεώσει την Συντροφιά μας και για μας και για τα παιδιά των παιδιών μας! Αμήν.

Ακολουθεί έπειτα ένα κείμενο 45 συνεταιρών προϊσταμένων (*associés chefs*, συνεταιρών αρχηγών) που σχηματίζουν μαζί 28 μερίδια. Επικεφαλής τους είναι ο Σβάρτς και ο Ευθύμιος Δημητρίου. Έπειτα υπάρχει η υπογραφή όλων αυτών των συνεταιρών αποδεχόμενων το παρόν συμβόλαιο και υποσχόμενων να εκτελέσουν χριστιανικά όλους τους όρους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Félix de Beaujour, Consul de France a Salonique, Tableau du Commerce de la Grèce, 1800, Paris.
2. Δανιήλ και Γρηγορίου Κωνσταντά (ή Δανιήλ ιερομονάχου και Γρηγορίου ιεροδιακάνου, των Δημητριάων), Νεωτερική Γεωγραφία, 1791, Βιέννη.
3. Urquhart D., Secrétaire de l'Ambassade Britannique a Constantinople, La Turquie, ses ressources, son organisation, son commerce, suivis de considérations sur l'état du commerce anglais dans le Levant. Traduit de l'anglais en francais par X. Raymond, 1836, Paris - Der Geist des Orients, 1839, Stuttgart.
4. Rouqueville, Voyage de la Grèce, 1826.
5. J. L. S. Bartholdy, Voyage en Grèce, fait dans les années 1803 et 1804; 1807, Paris.
6. Λεονάρδου Ι., Νεωτάτη της Θεσσαλίας χωρογραφία, 1836, Πέστη.
7. Κούμα Κ. Μ., Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων, 1830 - 1832, Βιέννη.
8. Francois - Louis - Florimond Boulanger, Ambelakia ou les Associations et les Municipalités Helléniques, 1875, Paris.
9. William Martin Leake, Travels in, Northern Greece, 1835, London.
10. Διονυσίου Πύρρου Θεσσαλού, Γεωγραφία Μεθοδική. 1833, Ναύπλιο.
11. Λαζοπούλου Γ., Περί εκουσίου συνεταιρισμού των εργατών και κεφαλαιούχων των Αμπελακίων, Περιοδικόν Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμος 10, 1875.

12. Ανακατωμένου Α. Κ., Τα νέα όρια της Ελλάδος, 1887.
13. Μάγνητος Ν., Περιήγησις ή τοπογραφία της Θεσσαλίας, 1859.
14. Τσοποτού Δ. Κ., Γη και Γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την τουρκοκρατίαν, 1912.
15. Μουλούλη Α., Ιστορία του αρχαίου συνεταιρισμού των Αμπελακίων (Βοηθός των συνεταιρισμών, τόμος 9, 1919).
16. Τζωρτζάκη Φ. Θ., Συνεταιριστική εκδρομή στ' Αμπελάκια της Θεσσαλίας (Ιούνιος 1932), Περιοδικό Ο Συνεταιριστής, Ιούνιος 1932.
17. Φιλαρέτου Γ., Συνεργατικοί συνεταιρισμοί, 1927.
18. Καραβίδα Κ. Δ., Μερικαί παρατηρήσεις διά την Νεοελληνικήν παράδοσιν, εφημερίδα «Καθημερινή», Μάρτιος 1937.
19. Κορδάτου Γ., Ο Συνεταιριστής, τεύχος 8, 1936. - Νεοελληνική πολιτική ιστορία, 1925. - Περιοδικό Η Νέα Οικονομία, τεύχος Σεπτεμβρίου 1948.
20. Παπαρρηγοπούλου Κ., Ιστορία του Ελληνικού έθνους, τόμος Ε' 2^ο μέρος, 1925.
21. Γερακάρη Μ. Κ., Οι Γεωργικοί συνεταιρισμοί της Ελλάδος και η εποπτεία της Αγροτικής Τραπέζης, 1935.
22. Τοτομιάντς Β., Η θεωρία του συνεργατισμού, μετάφραση και παρατηρήσεις Γρ. Τηλικίδου και Στ. Κρητικά, 1938 - Εγχειρίδιον συνεργατισμού, μετάφρ. Μ. Κ. Γερακάρη.
23. Τζωρτζάκη Φ. Θ., Οι Συνεταιρισμοί εις την Ελλάδα, 1932. - Ο Συνεταιριστής, τεύχος 11-12, 1937. - Παραδόσεις Συνεταιριστικής οικονομίας, 1937 και 1947.
24. Φωκά Αρ., Συνεταιρισμοί και συνεταιριστική οικονομία, 1935.

25. Βέη Ν. Α., Σειρά άρθρων υπό τον τίτλο: Τα Θεσσαλικά Αμπελάκια και τα Ελληνικά Γράμματα, εφημερίς «Πρωΐα» από 15 Αυγούστου 1943 έως 18 Απριλίου 1944 (28 άρθρα).
26. Ρωμαίου Κ. Α., Αλληλοβοήθεια και συνεργασία στα σημερινά έθιμα του Ελληνικού λαού (Περιοδικό Ο Συνεταιριστής, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1948, αρ. 17-18 και επόμενα).
27. Charles Gide, *Le Cooperatisme, Conferences de propagande*, 1929, Paris - *La lutte contre la cherté et la coopération, Cours au Collège de France*, Paris - *La coopération a l'étranger, Angleterre et Russie, Cours au Collège de France*, Paris - *Les Societes cooperatives de consommation*, 1924, Paris.